

Sukupolvista ja sosiaalisesta pääomasta lastensuojelun kontekstissa

Liisa-Maaria Lenkkeri

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalipolitiikka

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2017

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

LENKKERI LIISA-MAARIA: SUKUPOLVISTA JA SOSIAALISESTA PÄÄOMASTA
LASTENSUOJELUN KONTEKSTISSA

Pro gradu -tutkielma, 83 sivua, 4 liitesivua

Sosiaalipolitiikka

Ohjaaja: Ritva Nätkin

Toukokuu 2017

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen ylisukupolvisuutta lastensuojelun kontekstissa lastensuojelun asiakuudessa olevien perheiden näkökulmasta. Olen kiinnostunut kahden sukupolven, vanhemman ja teini-ikäisen lapsen näkökulmasta sukupolvien väliseen periytymiseen ja sosiaalisen pääoman siirtymiseen huono-osaisuuden kontekstissa. Tutkimus on kvalitatiivinen ja pohjautuu sukupolviteorioihin ja James Colemanin sosiaalisen pääoman teoriaan. Tutkimuksessa on haastateltu kolmea lastensuojelun asiakuudessa olevaa äitiä ja heidän tyttäriään. Haastatteluja oli yhteensä kuusi, ja ne on analysoitu sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimuksen äitien ja tytärten haastatteluissa hahmottui kasvatuksen tavoitteeksi kunnon kansalaisuuden sijaan kunnon elämä, jossa perinteisen työtätekevän ahkeran kansalaisuuden sijaan korostettiin kaitaa tietä ja onnellisuutta. Äitien saamassa kasvatuksessa omassa lapsuudessaan oli asioiden selittäminen ollut vähäistä. Rajoja oli asetettu mutta ne olivat ristiriitaisia, ikäkauteen liian rajuja tai toisaalta lepsuja. Johdonmukaisuus puuttui ja turvattomuutta esiintyi. Äitien vanhemmuustyyliksi hahmottui salliva vanhemmuus, joka oli mahdollisimman vähän rajoittavaa, ja korosti nuoren omia valintoja ja oman polun löytymistä. Vanhemmuudessa oli tunneperäistä hoivaa ja rakkautta. Lapset olivat kuitenkin joutuneet usein pärjäämään omillaan äitien yrittäessä selvittää yksinhuoltajan arjesta isojen perheiden kanssa.

Ylisukupolvinen huono-osaisuus näyttäytyi kolmen sukupolven elämässä esiintyneinä työttömyytenä, toimeentulovaikeuksina sekä päihde- ja mielenterveysongelmina. Negatiivinen sosiaalinen perimä oli alkanut äitien omasta lapsuudesta ja jatkunut äitien huonona asemana yhteiskunnassa. Äidit olivat kokeneet työttömyyttä, parisuhdevaikeuksia ja lastenkasvatusongelmia. Murrosikäiset tytöt olivat ajautuneet ongelmiin, joiden seurauksena yhteiskunta ja lastensuojelu olivat puuttuneet perheen elämään.

Huono-osaisuuden kontekstissa sosiaalinen pääoma rakentui erilaisten katkosten ja puutteiden varaan. Sosiaalinen pääoma perheen ja suvun kesken oli usein heikko ja merkittäväksi sosiaalisen pääoman antajaksi ja mahdollistajaksi muodostuivat viranomaiset. Tämän tutkimuksen perheissä korostui sosiaalityön ja lastensuojelun rooli perheen verkostojen yhteen kokoajana, informaation välittäjänä ja normien asettajana. Lastensuojelun rooli näyttäytyi ristiriitaisena: kuulluksi tuleminen ja konkreettisen avun saaminen koettiin hyödyllisenä. Huonot kohtaamiset, arvostelu ja ilman apua jääminen puolestaan koettiin kielteisinä.

Asiasanat: ylisukupolvisuus, sosiaalinen pääoma, huono-osaisuus, lastensuojelu, kasvatus

University of Tampere
Faculty of Social Sciences
LENKKERI LIISA-MAARIA: INTERGENERATION AND SOCIAL CAPITAL IN THE
CONTEXT OF CHILD WELFARE
Master's Thesis, 83 pages, 4 pages of appendices
Social Policy
Supervisor: Ritva Nätkin
May 2017

The aim of this Master's Thesis is to study intergeneration in the context of child welfare from the point of view of the families with clientship in child welfare. The focus of this study is on the transmission of child-rearing and social capital between two generations, a parent and a teenager within the context of social exclusion. This study is qualitative and based on intergenerational theories and the theory of social capital by James Coleman. The study material consists of six interviews with mothers and their daughters. The method used to analyze the interviews was content analysis.

In rearing their children the mothers in this study emphasized good and happy life and taking the high road instead of the traditional emphasis on raising hard working citizens. The mothers used permissive parenting style. The mothers had themselves not been explained much as children by their own parents. Their parents had set limits and rules but they had contradictory, either too strict or too lenient. There had been lack of consistency and they had suffered from insecurity during their childhood. These mothers favoured permissive parenting style and set very few limits. They allowed their children to make their own decisions and finding their own path. There had been love and care within these families, but the children often had to cope on their own, because their mothers were trying to survive the challenging role of a single parent.

Based on this study the intergenerational social exclusion among the three generations can be seen in high unemployment rates, poverty, mental health problems and substance abuse. The negative social capital has its origins in the childhood of the mothers and continues into their adulthood. The mothers interviewed in this study had suffered from unemployment and had had relationship problems and parenting problems. Their teenage daughters had faced difficulties that had required child protection intervention.

This study shows how the social capital is based on a variety of deficiencies and interruptions within the context of social exclusion. The social capital among these families was often weak and had relied significantly on the authorities. Social work and child welfare authorities had had a significant role in transmitting information and social norms and bringing together authorities concerning family issues. The role of child protection was experienced as contradictory among the families in this study. On the one hand they felt that they had benefited from receiving concrete help and being heard and on the other hand they had had negative encounters with authorities, felt judgement and had not always received the help needed.

Key words: Social capital, intergenerational transmission, social exclusion, child welfare, child-rearing

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 SUKUPOLVINÄKÖKULMA	4
2.1 Perhesukupolvi	5
2.2 Ylisukupolvisuus	6
2.2.1 Rotuhygieniasta sosiaaliseen perimään	8
2.2.2 Kasvatuksen ylisukupolvisuus	15
3 SOSIAALINEN PÄÄOMA	19
3.1 Sosiaalisen pääoman käsitteen historia	20
3.2 Putnam, Bourdieu ja Burt	21
3.3 James Coleman ja sosiaalinen pääoma	24
3.4 Sosiaalisesta pääomasta inhimilliseen pääomaan	28
3.5 Sosiaalinen pääoma ja sukupolviset siirtymät	28
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
4.1 Teoreettinen näkökulma ja tutkimuskysymys	30
4.2 Tutkimusmenetelmä ja – aineisto	30
4.3 Teemahaastattelu	31
4.4 Lastensuojelu tutkimuskohteena	33
4.5 Eettisyys	35
4.6 Sisällönanalyysi menetelmänä	36
5 YLISUKUPOLVISUUS JA SOSIAALINEN PÄÄOMA HUONO-OSAISUUDEN KONTEKSTISSA	39
5.1 Kasvatuksen ylisukupolviset jatkumot	39
5.1.1 Äitien kasvatusmuistot – Rankaksi koettuja lähtökohtia äitiyteen	39
5.1.2 Äitiys huono-osaisuuden kontekstissa – yksin pärjäämistä ja taloudellisia vaikeuksia	43
5.1.3 Äidiltä tyttärelle – Tytöt reunalla	46
5.1.4 Kasvatuksen tavoitteena kunnon elämä	50
5.1.5 Sallivaa vanhemmuutta kantapään kautta	52
5.1.6 Ylisukupolvisuus ja huono-osaisuus	54
5.2 Sosiaalisen pääoman siirtäminen äidiltä tyttärelle	58
5.2.1 Heikot sosiaaliset verkostot ja luottamus	59
5.2.2 Kun informaatio ei kulje, normien asettaminen vaikeutuu	61
5.2.3. Yhteiskunnan tuki – lastensuojelun rooli sosiaalisena pääomana	62
5.2.3.1 Äitien näkökulma: Tasavertainen suhde ammattilaiseen auttaa	63
5.2.3.2 Nuoren näkökulma: ”Missä olisin jos sossut ei ois puuttunut”	65
5.2.4 Sosiaalisesta pääomasta inhimilliseen pääomaan	66
6 TULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA	68
Lähteet:	76

1 JOHDANTO

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion keskeisimpänä tavoitteena on ollut tasa-arvoinen ja oikeudenmukainen yhteiskunta. Monien arvioiden mukaan Pohjoismaissa onkin onnistuttu hävittämään köyhyyttä, edistämään eri yhteiskuntaryhmien tasa-arvoa ja parantamaan marginaaliryhmien asemaa. (Anttonen & Sipilä 2000, 11–17.) Hyvinvointivaltion on nähty vähentävän perhetaustan sekä tiedollisen ja koulutuksellisen epätasa-arvon yhteyttä (Esping-Andersen 2002, 1–6). Syvä lama 1990-luvulla muutti pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia. Tuloterot ja köyhyysaste kasvoivat voimakkaasti. Köyhyyden kasvu pysähtyi 2000-luvun vaihteessa, mutta alkoi jälleen nousta 2000-luvun puolivälissä. 2000-luvulla on puhuttu paljon lapsiperheiden eriarvoistumisesta, vaikka suurimmalla osalla suomalaisista lapsiperheistä menee hyvin. Lapsiperheiden asema on suhteellisesti heikentynyt ja köyhyys kasvanut. Yksi suurimmasta köyhyysriskin ryhmästä ovat yksinhuoltajat. (Moisio 2010, 185.) Myös monilapsiset perheet kokevat enemmän toimeentulon hankaluuksia kuin muut perheelliset. Toimeentulo-ongelmat liittyvät vanhempien sijoittumiseen työelämän ulkopuolelle sekä matalaan koulutustasoon. (Lammi-Taskula & Salmi 2010, 206–207.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kansallinen syntymäkohortti 1987-tutkimuksessa seurattiin suomalaisten viranomaisten ylläpitämien rekisterien avulla kaikkia vuonna 1987 Suomessa syntyneitä suomalaislapsia sikiökaudelta vuoden 2008 loppuun saakka. Tutkimuksessa havaittiin, että lapsuuden olosuhteet vaikuttavat myöhempään elämässä selviytymiseen. Tutkimustulosten mukaan sosiaaliset ongelmat ja huono-osaisuus periytyvät sukupolvelta toiselle. Ylisukupolvisuus on monisyinen yhteiskunnallinen ongelma. Vaikka suurella osalla nuorista menee hyvin, on myös iso joukko nuoria, jotka tarvitsevat tukea päästäkseen yhteiskuntaan kiinni. (Paananen & Ristikari & Merikukka & Rämö & Gissler 2012, 3, 37.)

Sosiaalisten ongelmien periytyminen on tunnistettu monilla tasoilla. Hallitusohjelma vuosille 2011–2015 otti tavoitteekseen eriarvoisuuden vähentämisen ja perheiden hyvinvoinnin lisäämisen tavoitteenaan katkaista sukupolvelta toiselle periytyvää köyhyyttä ja syrjäytymistä (Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011, 7). Mediassa on uutisoitu runsaasti lapsiperheiden köyhtymisestä ja eriarvoistumisesta. Aamulehti uutisoi vuonna 2011 raflaavasti ”Vanhempien ongelmat periytyvät jo kohdussa”. Jutussa viitattiin syntymäkohortti 1987 tutkimukseen, jossa havaittiin vanhempien saaman toimeentulotuen vaikuttavan lapsen syntymäpainoon – köyhän vauva

painaa jopa 200 grammaa vähemmän kuin muun väestön. (Aamulehti 13.1.2011.) Helsingin sanomat puolestaan uutisoi vuonna 2015 ”Korkeakoulutus periytyy yhä”. Jutussa kerrottiin korkeakoulutuksen periytyvyydestä ja ilmaistiin huoli korkeakoulujen opiskelijavalintojen uudistamisen mahdollisesta epätasa-arvoistavasta vaikutuksesta koulutusmahdollisuuksiin. (Helsingin sanomat 10.10.2015.)

Perhe on sosiaalistanut jälkeläisiään läpi historian. Vaikka vertaisryhmät ja monet muut nyky-yhteiskunnan instituutiot sosiaalistavat ja opettavat erilaisia taitoja, on perhe edelleen tärkein väylä siirtää sosiaalisia arvoja ja tavoitteita, elämänkatsomusta ja käyttäytymismalleja sukupolvelta toiselle. (Bertaux & Thompson 2005, 1.) Eri tieteenaloilla tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että sukupolvelta toiselle siirretään tiedostetusti ja tiedostamatta ajatuksia, toimintatapoja ja asenteita. Kasvatustavoissa on havaittu monenlaisia jatkuvuuksia sukupolvelta toiselle. Vaikka kasvatustavat muuttuvat, perinteiset kasvatustavat elävät silti vahvoina. Esimerkiksi kunnon kansalaisuuden ihanne on säilynyt sukupolvelta toiselle. (Kemppainen 2001, 20, 151.) Koulutuksen on havaittu periytyvän. Erityisesti äidin koulutustaso vaikuttaa lapsen koulutustasoon. Vanhemman koulutustavoitteet suhteessa lapseen vaikuttavat lapsen omien koulutustavoitteiden muodostumiseen. (Kärkkäinen 2004, 281.) Korkeasti koulutettujen vanhempien lapset kouluttautuvat alemman koulutuksen saaneitten vanhempien lapsia pidemmälle (Myrskylä 2011 ja 2009). Myös huono-osaisuus periytyy. Ulkopuolisiksi ja työttömiksi jääneillä nuorilla on usein keskimääräistä heikommin koulutetut vanhemmat. (Myrskylä 2012, 7.) Nuorten peruskoulun jälkeisen opiskelupaikan valinnassa vaikuttaa voimakkaasti heidän perhetaustansa ja sukupolvien väliset toimintatavat (Tolonen 2005, 35–36, 59). Lapsuuskodin toimeentulo-ongelmilla on havaittu selvä yhteys aikuisiän köyhyyteen (Airio & Niemelä 2009, 14). Vanhempien mielenterveysongelmat sekä päihteiden käyttö lisäävät heidän lastensa hyvinvointiongelmien riskiä (Paananen ym. 2012, 28–29; Vironkannas 2013, 76–80).

Pro gradussani tarkastelen ylisukupolvisuutta lastensuojelun kontekstissa. Kiinnostukseni aihepiiriin juontuu työhistoriastani lastensuojelussa. Lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa ollaan usein kiinnostuneita ammatillisen työn käytännöistä tai työntekijöiden näkökulmista (Ritala-Koskinen 2003, Inkilä 2015). Tässä tutkimuksessa haluan ammatillisten käytäntöjen sijaan ymmärtää tietynlaisessa tilanteessa elävien ihmisten arkimaailmaa. Arkisten havaintojeni pohjalta perheen kulttuuri ja käyttäytymismallit siirtyvät sukupolvelta toiselle, hyvien perinteiden lisäksi myös ongelmat. Tutkimustyötäni ohjaavana ajatuksena on saada lastensuojelun asiakkuudessa olevien perheiden kokemukset ja ääni kuuluviin, sillä heidän äänensä jää yleensä yhteiskunnassa kuulumattomiin.

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut kahden sukupolven, vanhemman ja teini-ikäisen lapsen näkökulmasta sukupolvien väliseen periytymiseen ja sosiaalisen pääoman siirtymiseen huono-osaisuuden kontekstissa. Ylisukupolvisuutta tutkin muun muassa Gustav Jonssonin (1969) sosiaalisen perimän näkökulmasta. Sosiaalisen pääoman osalta nojaudun James Colemanin (1988) teoretisointiin. Minua kiinnostaa, miten lastensuojelun asiakkuudessa olevat vanhemmat arvioivat omaa kasvatusprosessiaan sukupolvisesta näkökulmasta ja miten huono-osaisuudesta puhutaan. Toiseksi kysyn, miten sosiaalinen pääoma näyttäytyy sukupolvelta toiselle siirtyvänä resurssina. Kolmanneksi haluan syventää ymmärrystä siitä, miten nuorten sosiaalinen pääoma rakentuu tutkimusaineiston nuorten kertomusten valossa ja miten nuoret kuvaavat saamaansa kasvatusta. Vanhempien ja nuorten haastattelemisen samassa tutkimuksessa, samoista aiheista mahdollistaa ylisukupolvisten suhteiden ja elämäntapojen siirtymisen tutkimisen ja antaa ajallista perspektiiviä

Pro graduni luvuissa kaksi ja kolme esittelen tutkimukseni taustalla olevia teorioita. Sukupolvinäkökulma-luvussa avaan perhesukupolven ja ylisukupolvisuuden käsitettä sekä historiaa. Sosiaalinen pääoma-luvussa esittelen sosiaalisen pääoman teorioita. Neljännessä luvussa kerron tutkimukseni toteuttamisesta ja metodologiasta. Viidennessä luvussa esittelen tutkimukseni analyysin tulokset. Kuudennessa luvussa on yhteenveto tutkimustuloksista ja pohdinta.

2 SUKUPOLVINÄKÖKULMA

Sukupolven käsite on monimerkityksinen, ja sitä voidaan käyttää tutkimuksessa monin tavoin. Sukupolvisia ilmiöitä tarkastellessa onkin tärkeää määritellä, mitä sukupolvella tarkoitetaan. Sosiologi Semi Purhonen on väitöskirjassaan (2007) tutkinut sukupolven käsitettä. Hänen mukaansa sitä käytetään sosiologisessa tutkimuksessa kahdella tavalla. Kollektiivinen käytötapa liittyy sukupolven näkemiseen rajattuna ryhmänä tiettynä ajankohtana syntyneinä ihmisiä. Heidä yhdistää joku tietty yhteinen kokemus, joka erottaa heidät muun ikäisistä ihmisistä ja sen vuoksi heitä on perusteltua kutsua sukupolveksi. Tällöin sukupolvesta puhutaan yhteiskunnallisena tai sosiaalisena sukupolvena. Toinen käytötapa liittyy sukupolven osaksi sukulaisuusjärjestelmää, jolloin sukupolvea kutsutaan biologiseksi tai perhesukupolveksi. Perhesukupolven käsitteen avulla voidaan tutkia esimerkiksi sosialisaatiota, elämäntapaa, kasvatusta sekä vanhempien ja lasten välisiä ristiriitoja. (Purhonen 2007, 16.)

Tärkeimmät sukupolviteoriat muotoutuivat 1900-luvun alussa ensimmäisen maailmansodan tunnelmissa nuorten intellektuellien piirtäessä sodasta selvinneelle sukupolvelleen tulevaisuutta. Sukupolven tutkimuksen uranuurtajana voidaan pitää Karl Mannheimia¹, joka yhdisti 1928 kehittelemäänsä sukupolviteoriaan kaikki aikaisemmat sukupolvia koskevat teoriat. (Purhonen 2007, 40, 47–48.) Semi Purhonen esittelee väitöskirjassaan Mannheimin sukupolven määrittelyjä, joissa keskeistä on sukupolven näkeminen ryhmänä, jota yhdistää kuuluminen samaan historialliseen elämänyhteisöön ja osallisuus kyseisen sosiaalis-historiallisen aseman ”yhteisiin kohtaloihin”. Matti Alestalon (2007, 146) mukaan Mannheimin teoriassa sukupolven jäseniä yhdistää yhteiset ajatukset, kokemukset ja käsitteet. Ajattelun mukaan siis pelkästään syntymäkohortti tai ikäluokka ei muodosta sukupolvea, vaan yhteiset kohtalot ja ajattelutavat. Mannheim painottaa sukupolven määrittelyssä erityisesti nuoruuden merkitystä, jolloin käsitykset elämästä syntyvät. (Alestalo 2007, 146.)

Sukupolvitutkimuksen valtavirta on keskittynyt yhteiskunnallisten murrosten tuottamiin horisontaalisiin vaikutuksiin, mannheimilaiseen sukupolvikatsantoon. Saman suvun eri sukupolvien välinen dynamiikka on jäänyt vähemmälle huomiolle. (Häkkinen & Puuronen & Salasvuo & Ojajärvi 2013, 5.) Sukupolvien tutkimus ei ole kuulunut perinteisesti suomalaisen sosiologisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteisiin. Elämäntavan ja elämäkertojen tutkimus 1980-luvulla nosti sukupolven tutkimuksen sosiologisen tutkimuksen valtavirtaan ja jopa muotikäsitteeksi erityisesti

---

¹ Mannheim 1928

sukupolvitutkija Jeja-Pekka Roosin suomalaisen yhteiskunnan sukupolvista kertovien julkaisujen tutkimusprojektien ansiosta. (Alestalo 2007, 147.) Roosin teos *Suomalainen elämä* (1987) analysoi suomalaista elämänmuutosta elämäkerta-aineistojen avulla. Roos erotteli aineistosta neljä sukupolvea - sotien ja pulan sukupolvi, sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi, suuren murroksen sukupolvi ja lähiöiden sukupolvi – joita on sittemmin käytetty suomalaisessa keskustelussa ja tutkimuksessa lukemattomia kertoja. (Roos 1987, 53–59.)

2.1 Perhesukupolvi

Perhesukupolven ja yhteiskunnallisen sukupolven käsitteet jäsentävät eri tavoin sosiaalisesti koettua aikaa, kulttuurin välittymistä sukupolvelta toiselle ja historiallista muutosta. Tässä tutkimuksessa keskityn nimenomaan biologisiin eli perhesukupolviin. Perhesukupolven käsitteen juuret ovat antiikissa ja viittaavat sukurakenteen kronologiseen järjestykseen. Perhesukupolvi-käsite sitoo sukupolven osaksi sukulaisuusjärjestelmää, jossa sukupolvet seuraavat toisiaan katkeamattomana virtana säännöllisin väliajoin. Sukupolvien jatkuvuus on mahdollistanut traditioiden pysyvyyden historian erilaisten muutosten vaiheissa. (Purhonen 2007, 18–19.)

Perhesukupolvissa ihmiset asettuvat toistensa suhteen erilaisiin asemiin tai positioihin kuten lapsiin, vanhempiin ja isovanhempiin. Vanhempana oleminen on erilainen positio kuin esimerkiksi 70-vuotiaan isovanhemman rooli tai kouluikäisen lapsen rooli. (Marin 2001, 253). Perhesukupolvia tutkittaessa perhe on keskeinen tekijä, jossa kohtaavat eri sukupolvien jäsenet ja heidän erilaiset kokemusmaailmansa. Tässä tutkimuksessa tarkastelen perhesukupolvia murrosikäisen lapsen ja tämän vanhemman näkökulmista ja heidän keskinäisenä suhteenaan. Otan tarkastelun kohteeksi myös haastattelun vanhempien kuvaukset omasta lapsuudestaan, joten tutkimuksessani kiinnostus kohdistuu kolmen eri sukupolven edustajiin. Murrosikäinen lapsi on askel askeleelta itsenäistymässä kodista ja perheestä, aikuistumassa. Aikuistumisen lähestyessä hän määrittelee suhdettaan lapsuuden perheeseen ja sukuun. Toisaalta vanhemmat asemoituvat pohtimaan kasvatuksessaan olevia, itse ja ulkopuolelta asettuja tavoitteita, ja niiden toteutumista, vaikka kasvatustyötä on vielä jäljelläkin. (vrt. Nätkin 2014, 18.)

Häkkinen ym. (2013) ovat tutkineet perhesukupolvia sekä yhteiskunnallisten murrosten että ylisukupolvisen periytymisen näkökulmasta perheiden ruokapöytäkulttuuriin tutustuen. Häkkisen ym. mukaan biologisen sukupolven kannalta perhe määrittyy eri sukupolven jäsenten

kohtaamispaikkana, jossa perheenjäsenten erilaiset kokemusmaailmat kohtaavat. Perheen ruokapöytä toimii metaforana, joka kuvaa lukuisia elämäntilanteita, johon eri sukupolvet tuovat arvojaan, ajatuksiaan, asenteitaan ja oppejaan elämästä. Perheiden ruokapöydissä rakennetaan identiteettiä ja maailmankuvaa, joka samanaikaisesti heijastuu ympäröivään yhteiskuntaan. (Häkkinen ym. 2013, 7.)

2.2 Ylisukupolvisuus

Ylisukupolvisuutta on tutkittu suomalaisissa ja ulkomaisissa yliopistoissa ja hankkeissa. Ylisukupolvisuuteen liittyvässä tutkimuksessa esiintyy erilaisia käsitteitä ja sisältöjä tieteenalasta riippuen. Kansainvälisessä tutkimuksessa on käytetty käsitteitä intergenerational transfer (Serbin & Karp 2004), intergenerational transmission (Conger & Belsky & Capaldi 2009) sekä transmission between generations (Bertaux & Thompson 2005) tutkittaessa esimerkiksi sosiaalisten ongelmien, terveysongelmien ja kasvatustyylien periytymistä sukupolvelta toiselle. Suomalaisessa tutkimuksessa puhutaan esimerkiksi sosiaalisesta perimästä, ylisukupolvisuudesta ja sukupolvien välisistä siirtymistä.

Ylisukupolvisuus liittyy vahvasti huono-osaisuuden ja syrjäytymisen käsitteisiin. Huono-osaisuutta voidaan määritellä monin tavoin. Otso Sandberg (2015) on väitöstutkimuksessaan määritellyt huono-osaisuutta syrjäytymisen käsitteellä. Syrjäytyminen on Sandbergin mukaan yksilön ja yhteiskunnan siteiden löystymistä. Syrjäytymisen vastaisessa politiikassa syrjäytymisen riskitekijöiksi on määritetty työttömyys, toimeentulo-ongelmat sekä poikkeaminen normeista terveyden ja koulutuksen kuin myös asumisen ja päihteiden käytön alueilla. Syrjäytymisen riskiryhmiksi määrittyivät näin pitkäaikaistyöttömien ja puutteellisesti koulutettujen kaltaiset hallinnollisesti ja tilastollisesti määritettävissä olevat ryhmät. (Sandberg 2015, 306–308.) Tässä tutkimuksessa haluan syrjäymiskäsitteen sijaan puhua huono-osaisuudesta, koska se ei ole yhtä leimaava käsite kuin syrjäytyminen. Yhteiskuntatieteet ovat olleet kiinnostuneita huono-osaisuuden periytymisestä sukupolvelta toiselle. Yhteiskunta- ja sosiaalitieteellinen tutkimus puhuu esimerkiksi huono-osaisuuden periytymisestä, lapsuudenkodin ongelmien ylisukupolvisesta siirtymisestä ja sosiaalisesta liikkuvuudesta. Kortteinen ja Elovainio (2012) ovat tutkineet huono-osaisuuden periytyvyyttä ja taustaa Nuorisobarometri 2012 aineiston pohjalta peilaten sitä aiempaan tutkimukseen. He havaitsivat, että huono-osaisuuden periytymiseen liittyy opittuja elementtejä ja oppimista, joka vaikuttaa huono-osaisuuden syntyyn. Kortteisen ja Elovainion mukaan kyse ei kuitenkaan ole siitä, että lapset oppisivat vanhemmiltaan riippuvuuden sosiaaliturvan varassa elämiseen vaan ennemminkin riippumattomuuden tavoittelusta,

joka perustuu siihen, ettei kehenkään voi luottaa. Sukupolvien ylitse näyttäisi siirtyvän yksilöllinen tulkinta ja toiminta, jossa hauraus ja huono selviytyminen liittyvät siihen, ettei muihin ihmisiin voi nojata. Kortteinen ja Elovainio jäsentävät ajatustaan kuvaamalla sosiaalitieteiden tapaa ymmärtää sosiaalinen ihmisten keskinäiseksi kanssakäymiseksi ja sitä sitoviksi arvoiksi ja normeiksi ja sosiaalistuminen puolestaan ihmisen tapaan oppia ja sisäistää sosiaalinen kasvaessaan. Huono-osaisuuden periytyvyydessä tällainen oppiminen epäonnistuu. Yksilö oppii, ettei mihinkään tai kehenkään voi luottaa. Kortteinen ja Elovainio käyttävät ilmiöstä nimeä disintegraatio. Kyse on ilmiöstä, jossa ihminen katkeroituu ja kyynistyy. Mitä huono-osaisemmasta väestä on kysymys, sitä voimakkaampi on ilmiö. (Kortteinen & Elovainio 2012, 163–164.) Kataja ym. (2014) ovat todenneet, että lapsena kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten hyvinvointiongelmat ilmenevät moninaisina. Ensimmäisessä sukupolvessa kouluttamattomuutena tai toimeentulo-ongelmina näyttäytyneet ongelmat voivat seuraavassa sukupolvessa saada erilaisen muodon. Vaikka vanhempien toimeentulotukiasiakkuus kasvatti lasten ongelmien riskiä voimakkaimmin, hyvinvointiongelmiensa ylisukupolvisuus ei välttämättä selity varsinaisesti toimeentulon ongelmilla vaan niihin on kietoutuneena runsas määrä muita sosiaalisia ja elämänhallinnan ongelmia. (Kataja & Ristikari & Paananen & Heino & Gissler 2014, 50.)

Sosiaalisen perimän käsite on juurtunut tutkimukseen Gustav Jonssonin² jälkeen, joka kehitti käsitteen vertailtuaan kotona ja laitoksessa kasvaneita ruotsalaispoikia. Kasvatustieteissä Tuulikki Kärkkäinen (2004) on käyttänyt sosiaalisen perimän käsitettä tutkiessaan koulutuksen ja vanhempi-lapsisuhteen yhteyttä elämässä selviytymiseen. Kärkkäinen näkee sosiaalisen perimän tarkoittavan sukupolvelta toiselle elämänhallinnan voimavarojen siirtymistä. (Kärkkäinen 2004, 29.) Toisaalta kasvatustieteessä on oltu kiinnostuneita koulutuskulttuurisista siirtymistä. Sirpa Ruoholan (2012, 152) tutkimus osoittaa äitien siirtäneen ja välittäneen tyttärilleen koulutusta koskevia arvostuksia, asenteita ja suhtautumistapoja esimerkiksi sosiaalisen taustan kautta.

Psykologiassa ja psykiatriassa on tutkittu esimerkiksi sopeutumisongelmien kasautumista samoille ihmisille ja suvulle sekä traumaattisten kokemusten siirtymistä sukupolvelta toiselle. Anna Rönkä (1997) kuvaa yksilön huonojen olosuhteiden ketjuuntumista kasautumiskehitys-käsitteellä, joka tarkoittaa esimerkiksi koulutuksen ulkopuolelle jäämisen vaikuttavan edelleen epävakaisiin työsuhteisiin valikoitumiseen, heikkoon taloudelliseen selviytymiseen, kokemukseen ulkopuolelle jäämisestä ja lopulta mahdollisesti normien vastaisen toiminnan omaksumiseen. Röngän tutkimusten mukaan aikuisuuden huono-osaisuuden kasautumisongelmia edelsi usein lapsuuden aggressiivinen

---

² Gustav Jonsson 1969

käyttäytymistyyli, lapsuudenperheen ongelmat ja koulusopeutumisen vaikeudet. (Rönkä 1997, 158–162.) Raija-Leena Punamäki (2005) on tutkinut vanhemman trauman vaikutusta heidän lastensa mielenterveyteen, kehitykseen ja ihmissuhteisiin. Punamäen mukaan traumatisoituneiden vanhempien lapset ovat mielenterveydellisesti muita haavoittuvampia lapsuudessa ja nuoruudessa. Trauma siirtyy Punamäen mukaan kolmen mekanismin kautta, joista ensimmäinen on perheen ongelmalliset vuorovaikutus-, kommunikaatio-, vanhemmuussuhteet. Toisena mekanismina vanhempien trauma estää lasta muodostamasta psykososiaalisia voimavaroja ja heikentää lapsen kykyä kohdata itse traumoja ja kehityksellisiä kriisejä. Kolmantena vanhemman keskeneräinen trauman prosessointi siirtää trauman tiedostamattomasti lapselle. (Punamäki 2005, 53–56.)

2.2.1 Rotuhygieniasta sosiaaliseen perimään

Jotta olisi helpompi ymmärtää tämän hetken ylisukupolvisuuden tutkimusta, on hyvä kurkistaa historiaan. Geenien ja ympäristön vaikutuksesta ihmisen persoonallisuuden kehittymiseen ja elämässä selviytymiseen on kiistelty pitkään. Ihmisen halu vaikuttaa siihen, millaisia hänen jälkeläisensä ovat, oli tuttua jo antiikin ajan maailmassa. Silloin vastasyntyneitä tutkittiin, jotta voitaisiin selvittää ovatko he tarpeeksi vahvoja kasvaakseen hyviksi kansalaisiksi kuten sotilaiksi. Heikoiksi määritellyt yksilöt heitettiin vuoren rotkoihin. (Mattila 1999, 11.)

Perinnöllisyyden tutkiminen alkoi toden teolla vasta 1800-luvun puolivälissä, jolloin Charles Darwinin teoria lajien kehityksestä luonnonvalinnan kautta suuntasi tieteellistä kiinnostusta perinnöllisyyden tutkimiseen. Tiedemiehet alkoivat tutkia periytymistä, jonka tarkoituksena oli väestön lisääntymisen järkiperäinen ja tehokas ohjailu. Charles Darwinin serkku Francis Galton oli kiinnostunut kyvykkyyden periytymisestä. Galton päätteli, että ihmisten luontaiset kyvyt periytyvät ja harkituilla avioliitoilla on mahdollisuus jalostaa ihmisrotua entistä älykkäämmäksi. Galton antoi jälkeläisten laadun parantamiseen tähtäävälle toiminnalle nimen eugeniikka. Kiinnostus jälkeläisten laadunvalvontaan levisi 1900-luvun alkupuolella maailmanlaajuisesti. Eugeniikan eli rotuhygienian pääajatuksena oli, että ihmiskunnan velvollisuutena on vaikuttaa siihen, millaista väestöä maailmaan syntyy. Perinnöllisiksi ajateltiin esimerkiksi ruumiinviat (synnynnäinen kuuromykyys), sairaudet (hemofilia), henkiset tilat ja epänormaaliudet (mielisairaudet) tai sosiaalisen käyttäytymisen muodot (rikollisuus). (Mattila 1999, 11–17.)

1800–1900-lukujen taitteessa hygienia eli ennaltaehkäisevä terveydenhoito-oppi nousi lääketieteessä hallitsevaksi oppialaksi ja sairauksien parantamisen rinnalle nousi tärkeäksi tavoitteeksi tautien

ennaltaehkäisy. Huomattiin, että kansan terveydentilaa voidaan kohottaa puuttamalla sairauksille altistaviin tekijöihin, kuten ihmisten elintavat ja elinympäristön terveysvaikutukset. Hygieni-ajattelun alkulähteenä on pidetty 1830-luvun Englantia, jossa koleratuhoja tutkimalla huomattiin huonojen elinolojen yhteys kuolleisuuteen. Hygienian läpimurtoon liittyy myös kaupungistumisen mukanaan tuomat terveyshaitat, teollisuuden työvoimalle asettamat laatuvaatimukset sekä sivistyneistön kansallinen herääminen. (Harjula 2007, 8, 16–17.)

Suomessa keskustelu työväenkysymyksen ja terveydenhoidon yhtymäkohdista nousi polttavaksi erityisesti vuoden 1905 suurlakon myötä. Ratkaisuksi esitettiin sosiaalihygieniää eli yhteiskunnallista terveydenhoitoa. Sosiaalihygieniä korosti yhteiskunnallisten olojen yhteyttä terveyteen ja lääkäreiden roolia muutoksen alullepanijana. Siinä painotettiin, että mikäli alempien luokkien vihan ja katkeruuden syynä ovat sosiaaliset epäkohdat, oli niihin puututtava. Tärkeimmiksi yhteiskunnallisia toimenpiteitä vaativiksi työläiskysymyksiksi nimettiin tuberkuloosi, sukupuolitaudit ja alkoholiongelma. Näiden nähtiin johtuvan sosiaalisista epäkohdista eli köyhyydestä ja kurjuudesta. Huonot asuinolot nähtiin yhtenä tekijänä sosiaalisten ja terveydellisten epäkohtien taustalla. Sosiaalihygieniakeskustelut jäivät kuitenkin 1920- ja 1930-lukujen aikana taka-alalle. Vuoden 1918 tapahtumien jälkeen katsottiin, että ympäristö itsessään ei ole vaarallinen vaan yksilöt. (Harjula 2007, 8, 35–38.)

Tarkastelun painopiste siirtyikin elinoloista yksilön suuntaan. Keskusteluun nousi hygienian erikoisala rotuhygieniä, joka selitti sairastavuutta ja poikkeavuutta henkisten, ruumiillisten ja moraalisten ominaisuuksien periytymisellä. Rotuhygienian lähtökohtana oli degeneraation eli ”elävien olentojen muuttuminen taantuvaan suuntaan” uhka. Rotuhygieniassa ajateltiin, että fyysinen heikkous ja henkinen kyvyttömyys kytkeytyivät toinen toisiinsa, ja suvussa kulkeutuvan degeneratiivisen taipumuksen katsottiin voivan ilmentyä eri yksilöissä monin tavoin esimerkiksi luonteen heikkoutena, hermostuneisuutena, mielisairautena, tylsämielisyytenä tai yhtä hyvin esimerkiksi keuhkotautina, rikollisuutena, alkoholismina tai prostituutiona. Rotuhygieenisen liikkeen tavoitteet olivat kahtalaiset: perimältään parhaan väestöaineksen lisääntymistä pyrittiin rohkaisemaan positiivisin keinoin, kun taas huonon, degeneroituneen kansanosan lisääntyminen pyrittiin ehkäisemään negatiivisella rotuhygienialla. (Harjula 2007, 38–41.) Degeneraatiosta varoiteltiin terveydenhuollon ja lääketieteen puolella syntyneiden lehtien, kuten Terveystieteiden lehti ja Hälsovård avulla. Näiden lehtien artikkeleissa hygieniaan perehtyneet lääkärit välittivät tietoa kansantajuisessa muodossa. Erityisesti painotettiin puhtaita ja oikeita elämäntapoja sekä tuotiin esiin tietoa bakteereista ja näiden vaikutuksesta sairastumiseen. (Mattila 1999, 34–35.)

Rotuhygienia nähtiin ratkaisukeinona sekä terveydellisiin että yhteiskunnallisiin ongelmiin. Yleinen ajatus oli, että perimä ja biologia määrittelevät ihmistä. Sosiaalisten reformien tai moraalikasvatuksen ei nähty kohottavan degeneroitunutta kansanosaa. Väitettiin jopa, että hygieenisillä toimenpiteillä voi olla kielteisiä seurauksia: sosiaali- ja terveydenhuollolla pidetään heikot yksilöt elossa ja mahdollistetaan heidän lisääntymisensä. (Harjula 2007, 42–43.) Degeneraation pysäyttämiseksi rakennettiin huoltolaitoksia, joihin vaarallisina pidetyt ryhmät eristettiin. Laitossijoitusten rinnalla degeneroitumisen lisääntymisen estämiseksi käytettiin avioliittokieltoa ja sterilisaatiota. Rotuhygieenisessä ajattelussa degeneroituneiksi leimatut yksilöt nähtiin puhtaasta ja terveestä ihmiskunnasta poikkeavina ja erilaisina olentoina - sisäisinä vihollisina. Lääketieteen erikoissalat – perinnöllisyystiede, psykiatria ja kirurgia – nousivat rotuhygienian käytännössä auktoriteettiasemaan. Toisen maailman sodan jälkeen rotuhygieniakeskustelu hiipui. Yhtymäkohdista Saksaan pyrittiin irtautumaan ja rotuhygienia käsite korvattiin muilla termeillä, kuten eugeniikka. Monet rotuhygieeniset toimenpiteet kuitenkin säilyivät yhä käytäntönä. Esimerkiksi pakollisista steriloinneista luovuttiin Suomessa vasta vuonna 1970. (Harjula 2007, 50.)

Suomessa oli harjoitettu 1930-luvulle asti marginaalista sosiaalipoliittikkaa. 1930-luvun nousukauden jälkeen suomessa alettiin olla valmiita laajoihin sosiaalipoliittisiin uudistuksiin. Enää ei pyritty minimaalisiin epäkohtien korjaamiseen, vaan alettiin rakentaa kaikille hyvää yhteiskuntaa. Perhepolitiikalla haluttiin kasvattaa syntyvyyttä ja se onnistui universalismin ilmaantuessa sosiaalipoliittikkaan (Anttonen & Sipilä 2000, 58–61.) 1940-luvulla väestöpolitiikan tavoitteena oli syntyvyyden nousu ja imeväiskuolleisuuden väheneminen. Kansanterveydellistä väestöpolitiikkaa toteutettiin laajalla rintamalla. Neuvolajärjestelmä kehittyi, lapsilisän maksaminen aloitettiin ja toimeentuloturva parantui. Perheiden fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin turvaaminen nähtiin yhteiskunnan välttämättömänä velvollisuutena. (Harjula 2007, 72.)

1960–1970-luvuilla alettiin psykiatrian alalla puhua biologisen perimän merkityksestä. 1970-luvulta alkaen sekä biologinen että sosiaalisen perimä alettiin huomioida ihmisen kehitystä ja elämässä selviytymistä tutkittaessa. 2000-luvun uusin geenitutkimus on muokannut edelleen käsitystä ihmisen perimän merkityksestä. Tällä hetkellä ajatellaan, että ihmisen kehitykseen ja selviytymiseen vaikuttaa lähiympäristön lisäksi laajemmin ympäröivä kulttuuri ja sen odotukset. Toisaalta uusin tutkimustieto osoittaa, että perimä on mukana kaikessa, mutta geenit saavat merkityksensä siinä ympäristössä, jossa ne toteutuvat. (Keltikangas-Järvinen 2006, 5–6.)

Sosiaalisen perimän käsitettä käytti ensimmäisenä ruotsalainen Gustav Jonsson (1969), joka tutkittuaan kotona ja hoitokodissa kasvaneita ruotsalaispoikia kehitti käsitteen negatiivisesta

sosiaalisesta perimästä. Tutkimuksessaan Jonsson vertaili tavallisten tukholmalaispoikien ja laitokseen sijoitettujen poikien sosiaalista taustaa kolmessa sukupolvessa. Jonsson havaitsi, että epäsuotuisilla kasvuolosuhteilla oli vaikutusta lapsen myöhempään selviytymiseen elämässään. (Forssen & Laine & Tähtinen 2002, 83.) Tuulikki Kärkkäinen (2004) esittelee kasvatustieteen väitöskirjassaan sosiaalisen perimän käsitettä Gustav Jonssonin³ teoretisointien kautta. Kärkkäisen mukaan Jonsson määrittelee sosiaalisen perimän tarkoittavan voimavarojen periytymistä vuorovaikutustapojen ja sosiaalisten suhteiden kautta. Heikot ja hyvät voimavarat siis siirtyvät perheen kautta. Siirtyminen tapahtuu sosiaalisessa oppimisessa sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. Kärkkäisen näkemyksen mukaan Jonssonin sosiaalinen perimä on lapsen perheen kautta vaikuttavia ulkoisia ja sisäisiä olosuhteita ja tekijöitä, jotka muovaavat elämänhallinnan ja elämässä selviytymisen sosiaalisia, henkisiä ja aineellisia voimavaroja sekä omassa elämässä että uuden sukupolven kasvattajana. Kärkkäisen mukaan Jonssonin sosiaalisen perimän käsite on laaja-alainen, sillä Jonssonin koulutuksen ja työkokemuksen kautta siinä on sosiologiaa, sosiaalipsykologiaa, psykiatriasia ja kasvatuksellisia tekijöitä. Sosiaalinen perimä voidaan käsittää positiivisena tai negatiivisena. Jonssonin sosiaalinen perimä sisältää seuraavat asiat: 1) ulkoiset suhteet kuten toimeentulo, koulutus, terveys ja työkyky, 2) sisäiset, kodin ilmapiiriin liittyvät olosuhteet, joita ovat vanhempien ja lasten suhteet, kasvatusasenteet sekä lapsuuden kodissa kohdanneiden ongelmien vaikutukset lapseen (esim. alkoholin väärinkäyttö ja vanhempien ero) sekä 3) toisessa sukupolvessa oma vanhemmuus, emotionaalinen kypsyys eli miten onnistuu vanhempana ja kasvattajana esimerkiksi tunnesuhteiden tyydyttävyys, ongelmat tai niiden vähäisyys ja suhtautuminen sosiaalista ympäristöä kohtaan. (Kärkkäinen 2004, 29–33.) Forssen ym. (2002) mukaan Jonssonin sosiaalisen perimän kehitysprosessin neljäs vaihe on heikon itsetunnon kehittyminen perheenjäsenille ja perheen voimakkaan epäluuloisen suhtautumisen ympäristöön ja viranomaisiin. Lapsuudella ja vanhemmuudella on siis selkeä rooli syrjäytymisprosessin etenemisessä. (Forssen ym. 2002, 83.)

Jonssonin sosiaalinen perimä pitää sisällään laajasti yksilön elämänhallinnan voimavaroja jotka periytyvät kasvuolosuhteiden ja vanhempi-lapsisuhteiden kautta. Jonssonin mukaan sosiaalinen perimä pitää sisällään esimerkiksi taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen pääomien siirtymistä sukupolvelta toiselle. Jonsson kuitenkin korostaa, että sosiaalinen perimä ei määrää ihmisen kohtaloa vaan myöhemmillä toimilla voi vaikuttaa elämään. Sosiaalinen perimä kuitenkin vaikuttaa siihen, miten ihminen voimavarojaan käyttää ja kartuttaa. (Kärkkäinen 2004, 29–30.)

---

³ Gustav Jonsson 1973a ja 1973b

2.2.2 Ylisukupolvisia jatkumoa

Ranskalaiset sosiologit Daniel Bertaux ja Paul Thompson (2005) ovat tutkineet elämäkerrallisen tutkimuksen keinoin tietoista ja tiedostamatonta prosessia, jossa kulttuurit ja identiteetit siirtyvät sukupolvelta toiselle. Bertaux ja Thompson väittävät, että huolimatta yhteiskunnallisten reunaehtojen; koulutuksen, uskonnon ja politiikan merkittävästä roolista kulttuurin siirtämisessä sukupolvelta toiselle, on perhe säilynyt tänä päivänäkin keskeisimpänä kanavana siirtää kieltä, kulttuuria, arvoja ja taitoja. Myös maailmankatsomus, käyttäytymismallit, kasvatustavat ja parisuhdemallit periytyvät. Sukupolviset siirtymät ovat samanaikaisesti kollektiivisia ja yksilöllisiä. Kulttuuri syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja yhdistää yksilöt ryhmäksi. Kulttuuri on sosiaalisen vuorovaikutuksen tulos ja sosiaalisen identiteetin ydin. (Bertaux & Thompson 2005, 1-2.)

Bertaux ja Thompson (2005) huomauttavat, että perheen käsite on monimerkityksinen. Sukupolvien välisistä siirtymistä puhuessaan he määrittävät perheen normaalia länsieurooppalaista näkemystä laajemmin yksilöiden verkostoksi, joita yhdistää sukulaisuus, ja jossa voi olla jäseniä kahdesta tai useammasta sukupolvesta. Perhe on ryhmä, jossa jokaisella yksilöllä on omat näkemyksensä. Kukin määrittelee siis suhteensa omasta ainutlaatuisesta positioistaan käsin. Vanhemmat siirtävät tietoisesti tai tiedostamatta kulttuuria ja identiteettiä lapsilleen. Vanhemmat pyrkivät siirtämään perhekulttuuristaan niitä asioita, joita arvostavat ja hyväksyvät. Vanhemmat toivovat ominaisuuksiensa siirtyvän seuraavalle sukupolvelle. Toisaalta he voivat siirtää myös omia toteutumattomia toiveitaan ja tavoitteitaan lapsiinsa. Bertaux ja Thompson kuitenkin näkevät sukupolvien väliset siirtymät kaksisuuntaisina. Lapset omaksuvat vanhempiensa kielen, kulttuurin, arvot ja yhteiskunnallisen aseman, mutta voivat myös valita vastakkaisia tapoja elää. Lapset voivat tehdä vanhempien tavoitteista omiaan tai hylätä ne. (Bertaux & Thompson 2005, 2–3.)

Suomessa ylisukupolvisuutta on tutkittu monista näkökulmista eri tieteenaloilla. Sirpa Ruohola (2012, 13) on kasvatustieteen väitöskirjassaan tutkinut ammatillisen ja yleissivistävän koulutuksen ylisukupolvista periytymistä naisten osalta. Ruohola kuvaa teoriaosassaan Metson⁴ esittelemää agraariyhteiskunnassa vallinnutta tapaa, jossa lapset sosiaalistettiin pienestä pitäen osaksi maalaisyhteisöä. Koko perhe osallistui maatalon töihin. Lapset oppivat jäljittelemällä aikuisten tavan tehdä työtä ja toistivat leikeissään oppejaan. Ruohola toteaa, että asenteet koulutukseen saadaan jo kotoa. Keskiluokkaisissa perheissä vanhemmat ovat motivoituneita tukemaan lastensa koulunkäyntiä. Koulunkäynnistä keskustellaan perheissä paljon ja vanhemmat osallistuvat koulunkäynnin

---

⁴ Metso (2004, 155–159)

tukemiseen kotitehtäviä valvomalla ja kokeisiin lukemisessa auttamalla. Koulunkäynti voi olla jopa perheen yhteinen harrastus. Työväenluokkaisen taustan omaavat vanhemmat puolestaan korostavat lapsen omaa selviytymistä koulutehtävistä. Ruoholan tutkimus osoittaa äitien siirtäneen ja välittäneen tyttärilleen koulutusta koskevia arvostuksia, asenteita ja suhtautumistapoja. Siirtäminen tapahtuu sosiaalisen taustan, sukupuolen ja sukupolven kontekstin kautta. (Ruohola 2012, 48, 152.)

Tuulikki Kärkkäinen (2004) selvitti väitöskirjassaan koulutuksen ja vanhempi-lapsisuhteen yhteyttä elämässä selviytymiseen. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että vanhempien koulutuskulttuuriset pääomat periytyvät lapselle. Siirtyminen tapahtuu erityisesti vanhemmalla lapsen suhteen olleiden koulutustavoitteiden kautta, jotka vaikuttavat lapsen omiin tavoitteisiin. Tutkimustulosten mukaan vanhempien koulutustavoitteet vaikuttavat lapsen omiin tavoitteisiin erityisesti lapsen pohjakoulutukseen ja murrosikään saakka. Sitä eteenpäin vaikuttavat enemmän lapsen itsenäisyydestä ja voimakastahtoisuudesta riippuen lapsen oma tahto. Murrosiästä eteenpäin siis lapsen omat tavoitteet alkavat ennustaa saavutettavaa koulutustasoa enemmän kuin vanhempien tavoitteet. Kärkkäisen tutkimustulokset osoittavat, että koulussa ja elämässä yleensäkin hyvin selviytyvät ne, joilla on hyvien lapsi-vanhempisuhteiden ja kasvatuksen kautta elämänhallinnan positiivisia voimavaroja. Tutkimuksen kaikilla aikuisuudessa hyvin selviytyneillä oli ollut sekä hyvä äiti- että isäsuhde lapsuudessa oman arvionsa mukaan. Elämässä kaikkein huonoimmin pärjänneillä oli ollut huono suhde samaa sukupuolta olevaan vanhempansa ja toiseksi heikoimmin selviytyneillä vastakkaista sukupuolta olevaan vanhempansa. (Kärkkäinen 2004, 281, 316–317, tiivistelmä.)

Pekka Myrskylän (2009) tilastokeskukselle tekemässä tutkimuksessa todetaan, että vanhempien koulutustaso heijastuu lasten koulutustasoon ja ohjaa lasten kouluttautumista. Myrskylä toteaa todennäköisyyden kouluttautumiseen riippuvan vanhemmista: pitkälle kouluttautuvien osuus kasvaa vanhempien koulutuksen myötä ja korkeakoulutettujen lapset hankkivat todennäköisimmin vastaavan koulutuksen. Toisaalta koulutustason liikkumista on myös molempiin suuntiin: osa vähän koulutettujen vanhempien lapsista suorittaa korkeakoulututkinnon ja toisaalta korkeasti koulutettujen vanhempien lapset voivat hankkia toisen asteen koulutuksen. (Myrskylä 2009.) Kansallinen syntymäkohortti 1987- tutkimuksen (2012) tuloksissa havaittiin samankaltaisia tekijöitä koulutustason periytymisessä. Korkeasti koulutettujen vanhempien lapsista kolmella neljästä (74,1 %) oli lukio- tai korkeakoulututkinto. Vastaavasti ne ikäluokan lapsista, joiden vanhemmilla ei ollut perusasteen jälkeistä tutkintoa, 38,1 prosenttia oli itsekin vailla peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa seurannan päättyessä. (Paananen ym. 2012, 28.)

Sosiaalista liikkuvuutta ovat tutkineet myös Erola ja Moisio (2002, 196–197). He havaitsivat vanhempien työmarkkina-aseman ennustavan lasten tulevaa työmarkkina-asemaa. Myös ulkopuolisuus ja työttömyys periytyvät. Myrskylän (2012) mukaan ulkopuolisiksi ja työttömiksi jääneillä nuorilla on usein keskimääräistä heikommin koulutetut vanhemmat. Sekä vanhempien sosioekonominen asema että koulutuksen taso vaikuttaa syrjäytymiseen. (Myrskylä 2012, 7.) Anne Puurosen (2013) tutkimus 1960–1970-luvuilla syntyneiden käsityksistä työstä ja työttömyydestä osoittaa, että perheessä tapahtuvassa sosialisatiossa nuorempi sukupolvi havainnoi vanhempiansa tapaa tehdä työtä ja puhua työstä. Kuulemansa ja kokemansa perusteella aikuistuvat lapset pohtivat omia ammatillisia tavoitteitaan ja haaveitaan. (Puuronen 2013, 194.)

Tarja Tolonen (2005) havaitsi ylisukupolvisia jatkumota tutkiessaan nuorten koulutussiirtymiä. Tolosen mukaan nuorten siirtymätilanteen, kuten peruskoulun jälkeisen opiskelupaikan, valinnoissa vaikuttaa voimakkaasti heidän perhetaustansa ja sukupolvien väliset toimintatavat. Perheen yhteiskunnallinen asema, asuinpaikkakunta, tiedot ja taidot ovat vahvuuksina ja riskeinä läsnä nuoren elämän valintatilanteissa. (Tolonen 2005, 35–36, 59.)

Kansallinen syntymäkohortti 1987 tutkimus (2012) tarkasteli ylisukupolvisuutta edellä esitetyn vanhempien koulutuksen lisäksi vanhempien toimeentulon ja terveyden suhteena lasten hyvinvointiin. Toimeentulon osalta tutkimuksessa havaittiin, että perheen taloudelliset ongelmat ovat kiinteässä yhteydessä lasten myöhempiin hyvinvoinnin ja mielenterveyden ongelmiin. Noin kolmella neljästä vuonna 1987 syntyneestä toimeentulotukea saaneesta nuoresta aikuisesta oli toimeentulotukea saanut vanhempi. (Paananen ym. 2012, 27–28.) Samansuuntaisia tuloksia osoitti myös Pasi Moisio ja Timo M. Kauppinen tutkimus (2011). Siinä havaittiin, että niillä suomalaisilla nuorilla aikuisilla, joiden vanhemmat ovat saaneet toimeentulotukea, on kaksinkertainen riski joutua itse toimeentulotuen asiakkaiksi, verrattuna niihin, joiden vanhemmat eivät ole saaneet toimeentulotukea. (Moisio & Kauppinen 2011, 13.) Toimeentulotukea saaneiden vanhempien lapsista lähes kaksi kolmesta oli vailla peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Toimeentulotuen saaminen liittyy myös nuorten riskiin olla sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Yhdeksällä kymmenestä kodin ulkopuolelle sijoitetusta lapsesta oli vanhempi, joka oli saanut toimeentulotukea seuranta-aikana. (Paananen ym. 2012, 27–28.)

Kansallinen syntymäkohortti 1987 tutkimuksessa havaittiin, että vanhempien mielenterveyden ongelmat lisäävät heidän lastensa riskiä paitsi mielenterveyden ongelmiin, myös muihin hyvinvointiongelmiin. Psykiatrisen diagnoosin saaneista ikäluokan lapsista yli puolen vanhemmat olivat saaneet toimeentulotukea. Psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa hoidettujen vanhempien

lapsista kolmasosa oli saanut seuranta-aikana toimeentulotukea, kun ei-hoidettujen vanhempien lapsista toimeentulotukea oli saanut viidesosa. Vanhempien psykiatrinen hoito lisäsi myös heidän lastensa riskiä jäädä vaille peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Vanhempien mielenterveysongelmat lisäsivät myös heidän lastensa riskiä psykiatrisen erikoissairaanhoidon ja mielenterveyslääkkeiden käyttöön. Mielenterveysongelmien lisäksi myös vanhemman fyysiset sairaudet lisäsivät heidän lastensa hyvinvointiongelmien riskiä. Vanhemman vakava sairastuminen, kuten syöpä lisäsi erityisesti tyttöjen psykiatrisen erikoissairaanhoidon tai psyykenlääkkeiden käyttöä. (Paananen ym. 2012, 28–29)

Elina Vironkannas (2013) havaitsi huumeita käyttäneiden naisten äitiyskokemuksia tutkiessaan, että vanhempien ongelmat lisäävät lasten hyvinvoinnin ongelmia. Monet tutkimuksen naisista olivat joutuneet lapsuudessaan laiminlyönnin kohteeksi. Lapsuuden perheille oli tyypillistä vanhempien päihteiden käyttö, väkivallan ja sen vaaran läsnäolo, selviytymisen korostuminen ja lasten omaehtoinen itsestä huolehtiminen. Vironkannaksen aineistossa nousi vahvasti esille huono-osaisuuden periytyminen. Lähes kaikki tutkimuksen huumeita käyttävistä äideistä olivat kasvaneet alkoholitiperheessä. (Vironkannas 2013, 53, 58. 76–80.) Miisa Törölän tutkimustulosten mukaan vanhempien alkoholinkäyttö ja suvun psykoosisairaudet yhdistettynä työläistäustaan ja toisen biologisen vanhemman poissaoloon oli yhteydessä aikuisiän ongelmalliseen päihteidenkäyttöön, mielenterveysongelmiin ja tätä kautta rikolliseen toimintaan päätymiseen (Törölä 2013, 99–102). Holmila & Bardy & Kouvonen (2008) kävivät läpi sosiaaliseen perimään ja sen katkaisemiseen liittyviä tutkimuksia ja havaitsivat, että päihdeongelma on usein keskeinen tekijä sukupolvelta toiselle siirtyvissä vaikeuksissa ja siihen kietoutuu muita psykososiaalisia ongelmia niin vanhempien kuin heidän lastensa sukupolvessa. Lapset ottavat liian aikaisin vastuuta ja jäävät vaille emotionaalista huolenpitoa, mikä on riski myöhemmille psyykkisille ongelmille. (Holmila, ym. 2008, 429.)

2.2.2 Kasvatuksen ylisukupolvisuus

Kasvatusta ja vanhemmuutta on tutkittu paljon. Jaana Kemppainen (2001, 20) on väitöskirjassaan tutkinut kasvatuksen sukupolvittaista jatkuvuutta. Kemppainen esittelee Holdenin ja Zambaranon⁵ mallia ajatusten ja toimintatapojen siirtymisestä sukupolvelta toiselle. Ensinnäkin lapsi jäljittelee vanhemman toimintaa ja toistaa näkemäänsä. Toiseksi vanhemmat haluavat ohjata lapsensa käyttäytymistä tiettyyn suuntaan ja antavat suoria neuvoja ja ohjeita. Kolmantena ajatusten ja

---

⁵ Holden & Zambarano (1992, 144)

toimintatapojen siirtymisen muotona voidaan nähdä lapsen toiminta vanhempien odotusten täyttämisenä, jolloin lapsi omaksuu vanhempiensa tavan toimia ja käyttäytyy myöhemmin sen mukaisesti. Ajatukset, toimintatavat ja perinteet voivat siirtyä tiedostetusti tai tiedostamatta. (Kemppainen 2001, 20.) Kemppaisen tutkimustulosten mukaan kasvatustavat muuttuvat sukupolvelta toiselle kasvatusihanteiden ja ympäröivän maailman muuttuessa. Asenteet ruumiillista kurittamista kohtaan ovat muuttuneet 1900-luvun aikana radikaalisti esimerkiksi lasten oikeuksien kehittyessä ja lainsäädännön muuttuessa. (Kemppainen 2001, 126.) Vaikka kasvatustavat ja vanhemmuus muuttuvat ja saavat uusia muotoja, vanhat perinteiset kasvatustavat elävät silti vahvoina, etenkin ihmisten uskomuksissa. Kemppaisen haastateltavat sukupolvesta riippumatta korostivat kunnon kansalaisuutta, ja ahkeraa, työtä tekevän kansalaisen kasvattamista. Kasvatuksen jatkuvuutta ilmeni kasvatustavoissa erityisesti ruumiillisen rankaisemisen osalta. Ne, jotka eivät itse olleet saaneet piiskaa, eivät myöskään kertoneet piiskaavansa omia lapsiaan. Jos haastateltavalla oli kokemusta fyysisestä kurittamisesta omassa lapsuudessa, käytettiin sitä todennäköisemmin omien lasten kanssa. Aineistosta löytyi myös esimerkkejä toisin toimimisesta, jolloin haluttiin irtautua huonoiksi koetuista kasvatusten menetelmistä ja toimia itse vanhempana eri tavalla kuin omat vanhemmat olivat toimineet. (Kemppainen 2001, 147–150.)

Maarit Alasuutari (2003) on tutkinut, miten vanhemmat ymmärtävät oman roolinsa lasten kasvatuksessa ja mikä on erilaisten perheen ulkopuolella olevien instituutioiden kuten päivähoito, koulu tai perheneuvola rooli. Vanhemmat arvioivat omaa rooliaan kasvattajana lapsen toiminnan ja elämässä selviytymisen kautta. Vanhemmuuden onnistumisesta kertoo lapsen hyvä elämä. Vanhemmuuden virheet ja epäonnistumiset puolestaan tuodaan esiin sekä syyllisyyden tunteen kuvauksilla että sulkemalla ongelmia pois omasta tilanteesta ja omasta perheestä. Alasuutarin mukaan puhe syyllisyydestä on osa länsimaista kulttuuria ja kristillistä perintöä. Syiden ja selittävien tekijöiden etsiminen on kulttuuriimme sisäänkirjattua ja opitaan lapsesta alkaen. (Alasuutari 2003, 151–152.)

Kuvattaessa vanhempien toimintatapoja kasvattajana käytetään usein Diana Baumrindin tunnettua jaottelua vuodelta 1967. Diana Baumrind⁶ kehitti aikaisempien kasvatusteorioiden pohjalta kuuluisan kolmijaon vanhempien auktoriteetista suhteessa lapsiinsa: auktoritatiivinen, autoritaarinen ja salliva. Tämän ajattelun mukaan suotuisin kasvupohja lapsen kehitykselle on auktoritatiivinen vanhemmuus. Auktoritatiivinen vanhemmuus pohjaa vanhemman luonnolliseen auktoriteettiin. Vanhempi ohjaa lasta ja tämän toimintaa rationaalisin perustein. Lapselle selitetään ja perustellaan asioita, ohjeita ja

---

⁶ Diana Baumrind (1989, 350–351)

neuvoja. Vanhempi asettaa lapselle rajat mutta käyttää keskustelevaa otetta ristiriitatilanteissa. Vanhempi on rakastava ja ymmärtää lapsen tunnetiloja. Vanhempi ohjaa lasta virikkeelliseen toimintaan. (Alasuutari 2003, 21, Pulkkinen 2002, 144.) Autoritaarinen vanhempi arvostaa tottelevaisuutta. Vanhempi pyrkii muovaamaan ja kontrolloimaan lapsen käyttäytymistä suhteessa joihinkin ulkopuolelta asettuviin normeihin. Kun lapsen tahto poikkeaa vanhemman tahdosta, käytetään voimakkaita toimenpiteitä kurinpitämisessä ja rankaisemisessa. Sallivat vanhemmat eivät juurikaan ohjaa ja rajoita lapsensa toimintaa. Lapsi saa toimia omien toiveidensa ja ajatusten mukaan. Tunnesuhde lapseen on lämmin. (Alasuutari 2003, 21.)

Vanhempien kasvatuspuhetta analysoinut Tommi Hoikkala (1993) puolestaan puhuu perheen sisäisistä eri-ikäisten välisistä vuorovaikutusmalleista. Hoikkalan mukaan vanhemmat liittävät kasvattaa-sanaan kielteisiä sävyjä ja puhuvat itsestään vain tietyiltä osin kasvattajana. Kasvatussuhteista löytyy kaverisuhteen piirteitä, ja vanhemmat kokevat itsekkin kasvavansa lapsiaan kasvattaessa. Hoikkalan haastattelemat vanhemmat antavat kasvatukselle erilaisia määreitä myös saman haastattelun sisällä. Yhden vanhemmuuden mallin asemasta voi olla käytössä monia vanhemmuuden malleja. (Hoikkala 1993, 49–53.)

Erilaisen vanhemmuuden vuorovaikutuksen pohjalta Hoikkala hahmottaa vanhemmuuden tulkinnoiksi vastuullisen vanhemmuuden, joka voi olla heikkoa tai vahvaa. Vastuullisen vanhemmuuden tavoitteena on luoda hyvät edellytykset lapsen kasvuille. Hyvät edellytykset koostuvat huolenpidosta, hyviin harrastuksiin ohjaamisesta, koulutuksen turvaamisesta ja rajoittamisesta. Vastuullinen vanhemmuus toteutuu keskustelujen kautta. Vastuullisessa vanhemmuudessa lapsiin panostetaan ja perhe organisoituu lasten ympärille. Hoikkalan kaikki haastateltavat halusivat asemoida itsensä tämän tyyppisen vanhemmuuden alle. Esimerkkinä vahvasta vastuullisesta vanhemmuudesta Hoikkala esittelee valmentaja-mallin, jossa aikuinen siirtää kokemuspohjaisen tiedon ja viisauden lapseen tietoisesta huolenpidosta sekä jatkuvat, toistuvan vuorovaikutuksen ja toiminnan kautta. Tavoitteena on kasvattaa ”terve aikuinen kansalainen”. (Hoikkala 1993, 49–53.)

Sallivassa heikossa vanhemmuudessa korostuu Hoikkalan mukaan puolestaan itsekasvattautuva nuori. Siinä korostuu yksilön valinta ja oman itsen löytämisen tärkeys. Yhden esimerkin sallivasta heikosta vanhemmuudesta Hoikkala nimeää kantapään kautta oppimisen malliksi, jossa otetaan etäisyyttä autoritaarisesta kasvatuksesta. Suora vaikuttaminen lapsiin kasvatuksella halutaan pitää minimissä. Lapset nähdään omaa elämäänsä elävinä, itse kokemuksensa ja harrastuksensa hankkivina

yksilöinä. Koti on turvapaikka ja vanhemmat taustalla tarvittaessa lastensa käytössä. (Hoikkala 1993, 52–55.)

Psykologian tutkija Lea Pulkkinen (2002) on puolestaan kuvannut vanhempien välisiä eroja vanhemmuudessa kolmen määritteen erilaisilla yhdistelmissä: tunneperäinen hoivaavuus, rajoittavuus (sisältää ankaruuden) sekä tietämys lapsen toimista. Näiden pohjalta on muodostunut neljä vanhemmuuden ryhmää. *Lämmin vanhemmuus* sisältää runsaasti tunneperäistä hoivaa ja tietämystä lapsen toiminnoista. Rajoittavuutta on vähemmän. Naisille tyypillinen lämmin vanhemmuus on Baumrindin mukaista auktoritatiivista vanhemmuutta ja sisältää vähän rajoittavuutta. Miehet puolestaan lämpiminä vanhempina ovat tunneperäisesti sitoutuneita ja hiukan enemmän rajoittavia kuin äidit. Lämpimien vanhempien psyykkinen hyvinvointi on hyvää. Toinen ryhmä on *kylmä vanhemmuus*, joka on tunneperäisesti etäistä ja siihen liittyy vähäinen tietämys lapsen toimista. Miehillä tyypillisemmässä kylmässä vanhemmuudessa on paljon autoritaarisuutta ja rajoittavuutta. Naisten osalta kylmä vanhemmuus sisältää emotionaalista etäisyyttä ja vähän myönteisiä tunnekokemuksia suhteessa lapseen. *Salliva vanhemmuus* on tunneperäistä hoivaavuutta mutta tietämys lapsen toiminnoista on vähäistä, samoin rajoittavuus. Korosteinen vanhemmuus pitää sisällään kaikkia kolmea määrettä, hoivaavuutta, lasten toimista tietämistä sekä rajoittavuutta. Nämä vanhemmat ovat usein uskonnollisempia kuin muiden ryhmien edustajat. (Pulkkinen 2002, 143–144.)

3 SOSIAALINEN PÄÄOMA

Pääoman käsitteen juuret löytyvät taloustieteestä, mutta sitä on tutkittu myös yhteiskuntatieteissä. Yhteiskuntatieteellisissä talouden tutkimuksissa havaittiin, että talouskehitykseen, hyvinvointiin ja yhteiskuntien suorituskykyyn vaikuttaa fyysisen pääoman, työvoiman määrän ja laadun lisäksi myös talouden sosiaalinen toimintaympäristö. Näin syntyi käsite sosiaalinen pääoma. Muita ihmisen hyvinvoinnin muodostumiseen vaikuttavia pääoman käsitteitä ovat fyysinen pääoma (ihmisten tekemä pääoma ja luontopääoma), työvoiman määrä ja työvoiman osaaminen (inhimillinen pääoma). Lisäksi keskusteluissa vilisee muun muassa termit taloudellinen pääoma, inhimillinen pääoma, kulttuurinen pääoma ja osaamispääoma. (Ruuskanen 2001, 1, 21 ja 2002, 5.)

Sosiaalisen pääoman käsitteen alkujuuret ovat paikallisten yhteisöjen ja alueiden tarkastelussa. Taloustieteelliset tutkimukset taas ovat tähdänneet ensisijaisesti maitten välisten kehityserojen ymmärtämiseen. Sosiaalisen pääoman globaalit perspektiivit taas keskittyvät maaryhmien ja maanosien sosiaalisen pääoman ominaislaatuja vertailun. Sosiaalisen pääoman käsitteen globaalisuudesta kertoo esimerkiksi se, että käsitteeseen eniten panostava instituutio on Maailmanpankki. Euroopan unionissa puolestaan on monenlaisia hankkeita, joissa sosiaalista pääomaa mobilisoidaan torjumaan työttömyyttä ja syrjäytymistä tavoitteena Euroopan menestyminen talouskilpailussa. Sosiaalista pääomaa voidaan siis tarkastella makrotasolla globaaleissa tarkasteluissa, välitasolla esimerkiksi maiden välisiä eroja tutkittaessa, paikallistasoilla erilaisissa yhteisöissä sekä mikrotasolla, kuten sisäisten verkostojen tutkimuksessa. (Kajanoja & Simpura 2000, 13–14.)

Markkinoiden globalisaatio ja liberaali talouspolitiikka lisäävät yhteiskunnan epävakautta ja heikentävät hyvinvointivaltiota, joka on taannut kansalaisten turvallisuutta. Kansalaisten yksilöllinen vastuu itsestä on lisääntynyt. Yhteiskunnan muuttuessa kiinnostus instituutioiden, sosiaalisten verkostojen ja luottamuksen merkitykseen sosiaalisessa toiminnassa on kasvanut. On myös havaittu, että huolimatta markkinoiden globaaliudesta, jotkin toimintaympäristöt pystyvät kasvattamaan toisia nopeammin hyvinvointia. Sosiaalisen pääoman käsitteen on havaittu sopivan perusteluksia erilaisille yhteiskuntapoliittisille ohjelmille niin uusliberaalien kuin hyvinvointivaltion kannattajienkin keskuudessa. Sosiaalisen pääoman näennäinen helppotajaisuus on myös vaikuttanut käsitteen käyttöönottoon. (Ruuskanen 2002, 5–6, Ilmonen 2000, 5–7.)

Tämän tutkimuksen keskeinen käsite on sosiaalinen pääoma, jota tarkastelen erityisesti mikrotasolla verkostojen sisäisenä ominaisuutena. Eri teoreetikkojen käsitysten pohjalta sosiaalisen pääoman

voidaan nähdä viittaavan sosiaalisen rakenteen tiettyihin ulottuvuuksiin, joita ovat sosiaaliset verkostot, normit ja luottamus. Nämä ulottuvuudet edistävät verkoston jäsenten välistä sosiaalista vuorovaikutusta ja tehostavat yksilöiden tavoitteiden toteutumista ja talouden toimintaa. Sosiaaliset verkostot ja niihin liittyvät luottamussuhteet muodostavat verkoston jäsenten käyttöön pääomaa. (Ruuskanen 2001, 1, 21. Ilmonen 2000, 10.) Tässä luvussa esittelen sosiaalisen pääoman historiaa ja eri teoreetikkojen näkemyksiä sosiaalisen pääoman käsitteen eroista. Luvun loppupuolella keskityn erityisesti James S. Colemanin sosiaalisen pääoman teoretisointiin. Colemanin teoriaan rakennan myös tutkimukseni analyysiä.

3.1 Sosiaalisen pääoman käsitteen historia

Sosiaalisen pääoman käsitteen historia juontuu 1800-luvun talous- ja yhteiskuntatieteellisiin keskusteluihin. Monet sosiologian klassikot korostivat talouden sosiaalisia sidoksia. Adam Smith korosti moraalin roolia taloudessa, Marx yhteiskunnallisten ryhmien rajoittuneita sisäisiä solidaarisuussiteitä, Weber sosiaalisia motivaatorakenteita ja Simmel sosiaalisen vaihdon ja luottamuksen yhteyksiä. (Ruuskanen 2001, 1.)

Yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun sosiaalisen pääoman käsite tuli 1800-luvun lopulla. L.J. Hanifan, nuori edistyksellinen opettaja ja sosiaalinen uudistaja kouluttautui USA:n parhaissa yliopistoissa ja palasi synnyinseuduille Länsi-Virginiaan työskentelemään sen maalaismaiseen koulusysteemiin. Hanifan oivalsi, että hänen työskentelemiensä yhteisöjen kohtaamat valtavat sosiaaliset, taloudelliset ja poliittiset ongelmat ratkeavat ainoastaan vahvistamalla kansalaisten keskinäisiä solidaarisia suhteita. Hän havaitsi, että vanhat naapuruussuhteiden käytännöt ja yhteisölliset toimintatavat olivat kadonneet. Perheet elivät omissa oloissaan ja yhteisölliset käytännöt olivat lamaantuneet. Vuonna 1916 Hanifan kehitti termin sosiaalinen pääoma saadakseen ihmiset ymmärtämään yhteisöllisen osallistumisen merkityksen demokratian ja kehityksen ylläpitäjänä. Hanifanin mukaan yksilöt ovat sosiaalisia. Kun ihmiset ovat tekemisissä toistensa kanssa, sosiaalinen pääoma karttuu ja samalla tyydyttää ihmisen sosiaalisia tarpeita. Tämä tuottaa sosiaalista potentiaalia, joka voi parantaa merkittävästi koko yhteisön elinolosuhteita. Yhteisö hyötyy osiensa yhteistyöstä ja yksilö hyötyy naapurussuhteistaan saamastaan avusta, myötätunnosta ja yhteenkuuluvuudesta. Osaava johto ohjaa sosiaalisen pääoman yhteisön hyvinvoinnin yleiseen parantamiseen. (Putnam & Goss 2002, 3–5.)

Nykyisen, 1970–80-luvuilta alkaen lisääntyneen, sosiaalisen pääoman tutkimuksen ja keskustelun merkittävimmät teoreetikot ovat sosiologit Pierre Bourdieu⁷, Robert Putnam⁸ ja James Coleman. Coleman ja Bourdieu nostivat sosiaalisen pääoman käsitteen yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun. Sosiaalisen pääoman tutkimuksen laajentumisen taustalla 1990-luvulla on erityisesti Putnamin tutkimukset Italian ja Yhdysvaltojen yhteiskuntien suorituskyvystä ja hyvinvoinnista. (Ruuskanen 2002, 6.)

Suomeen sosiaalisen pääoman käsite rantautui 1990-luvulla. Suomessa sosiaalitieteiden alueella sosiaalisen pääoman käsitteen lisääntyneeseen tutkimukseen vaikutti osaltaan Suomen Akatemian sosiaalinen pääoma ja luottamusverkostot -hanke vuosina 2004–2007, johon useat eri yliopistot ja tieteenalat ottivat tutkimusprojekteineen osaa. Sen jälkeen sosiaalista pääomaa on tutkittu paljon ja monista eri näkökulmista. (Hjerpppe, 1998, Simpura & Kajanoja 1998, Iisakka & Alanen 2005.)

Sosiaalisen pääoman käsitteen teoretisointeja on tehty monilla tasoilla. Sosiaalinen pääoma ilmiönä on nähty niin yksilöiden verkostoihin liittyvänä kuin yhteisön koheesioon tai yhteiskunnallisiin instituutioihin linkittyvänä ilmiönä. Keskusteluissa on myös esitetty erilaisia näkemyksiä siitä, onko sosiaalisessa pääomassa kyse ”yksityishyödykkeestä”, joka hyödyttää lähinnä sosiaalista pääomaa hallitsevia yksilöitä, yhteiskunnan kokonaisuutta hyödyttävästä ”julkishyödykkeestä” vai ryhmäjäsenyyteen liittyvästä, ei-julkisesta ”klubihyödykkeestä”. (Ruuskanen 2007, 13–14.) Esittelen aluksi Putnamin, Bourdieun ja Burtin näkemyksiä sosiaalisesta pääomasta. Sen jälkeen keskityn James S. Colemanin teoretisointiin, johon perustan myös oman tutkimusasetelmani.

3.2 Putnam, Bourdieu ja Burt

Julkisesta sosiaalisesta pääomasta voidaan puhua Putnamin ja Colemanin teoretisoinneissa. Tällöin sosiaalinen pääoma nähdään kollektiivisena voimavarana, joka lisää yhteisön toimivuutta ja kiinteyttä (Siisiäinen 2003, 204). Putnam selitti eri alueiden hyvinvointieroja sosiaalisella pääomalla. Putnamin työryhmä tutki Italiassa 1970-luvulla toteutettua hallinnon uudistusta eri alueiden paikallishallinnon toimintakyvyn näkökulmasta. Hän huomasi Pohjois-Italian hallintokyvyn olevan selvästi Etelä-Italiaa parempi. Putnam havaitsi, että sosiaalinen ympäristö – kansalaisyhteiskunnan aktiivisuus ja asukkaiden kiinnostus yhteisiin asioihin - selitti suurelta osin instituutioiden toimintakyvyn eroja. Italian tutkimuksessa Putnam ei vielä puhunut sosiaalisesta pääomasta, vaan käytti termiä

---

⁷ Pierre Bordieu 1986

⁸ Robert Putnam 1993, 2000

sivilisoituminen kuvaamaan esimerkiksi poliitikkojen avointa ja rehellistä toimintaa, ihmisten keskinäistä luottamusta ja aktiivista kuulumista kansalaisjärjestöihin. Putnam päätteli, että erilaiset historialliset ja kulttuuriset kehityskulut selittävät alueiden eroja. Jos alueen sosiaalinen ja kulttuurinen rakenne oli jo pitkään tukenut tasaveroisia sosiaalisia suhteita ja kansalaisten osallistumista, näyttivät ne edelleen edistävän instituutioiden ja demokratian toimivuutta. (Ruuskanen 2001, 21–22.)

Putnamin mukaan sosiaalinen pääoma koostuu verkostoista, sosiaalisista normeista ja luottamuksesta. Putnam väittää, että sosiaalinen pääoma on enemmän kuin sulkeutuneen verkoston mahdollistama toimijoiden keskinäinen tarkkailu ja yksilön käytössä oleva verkostojen, lunastamattomien palvelusten, normien ja sosiaalisella kontrollilla ylläpidetyn luottamuksen muodostama resurssi. (vrt. Coleman) Sosiaalinen pääoma on paikallisyhteisön ominaisuus, joka on polkuriippuvainen kehityskulku: se on kerrostuma pitkänä ajanjaksona vaikuttaneista, historiallisesti kehittyneistä sosiaalisista käytännöistä. Putnamin mukaan sosiaalinen pääomaan liittyy yksilöiden väliset yhteydet, sosiaaliset verkostot ja niistä syntyvät vastavuoroisuuden normit ja luottamus. Putnam jakaa sosiaalisen pääoman käsitteen kahteen osaan. Yhdistävä (bridging) sosiaalinen pääoma käsittää yksilöiden väliset sosiaaliset siteet ja verkostot. Sitova (bonding) sosiaalinen pääoma merkitsee ryhmäidentiteettiä. Sosiaalinen pääoma voi siis olla enemmän tai vähemmän yleistynyttä tai pienryhmiin rajautunutta ja segmentoitunutta. (Ruuskanen 2001, 22.) Putnam tutkii makrotasolla demokratian toimivuutta, hyvää hallintoa ja talouden toimintakykyä ja selittää niiden eroja institutionaalisella sosiaalisella pääomalla. Putnamille sosiaalinen pääoma on siis julkista sosiaalista pääomaa, joka on yhteisön jäsenten käytössä oleva julkinen resurssi, joka koostuu verkostoista, sosiaalisista normeista ja luottamuksesta. (Ruuskanen 2002, 17.)

Putnam tarkastelee siis sosiaalista pääomaa julkisesta näkökulmasta. Bourdieun sosiaalinen pääoma voidaan luonnehtia sisäpiirin sosiaaliseksi pääomaksi, joka perustuu ryhmäjäsenyyksiin (Ruuskanen 2007, 13–14.) Sosiaalisen pääoman käsitteellä kuvataan siis yhtä yksilön yhteiskunnallisten toimintaresurssien keskistä osatekijää (Siisiäinen 2003, 204–205). Sosiaalinen pääoma kuvaa Bourdieun ajattelussa sosiaalisten suhteiden perusteella syntyviä resursseja. Bourdieun teoriassa keskeisessä roolissa ovat sosiaalisen toiminnan kentät (kuten taide, jokin oppiaine, urheilu jne.), joilla toimijat kilpailevat pääomista. Yksilöt pyrkivät kasaamaan sellaista pääomaa, josta on heille hyötyä. (Sanaksenaho 2006, 25–26.) Taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman jakautuminen määrittää sitä, mitkä pääoman lajit ovat kullakin sosiaalisella kentällä valideja. (Siisiäinen 2003, 209). Jokaisella kentällä on oma erityinen logiikkansa, eikä voitto yhdellä kentällä takaa menestystä toisella. Bourdie on määritellyt sosiaalisen pääoman seuraavasti:

Niiden aktuaalisten ja potentiaalisten resurssien kokonaisuus, joka liittyy enemmän ja vähemmän institutionalisoituneiden tuttavuus ja arvostussuhteiden omaamiseen – tai toisin sanoen ryhmäjäsenyyteen, joka tarjoaa kaikille jäsenilleen yhteisesti omistettua pääomaa, ”suosituksia”, jotka oikeuttavat heidät luottoon, sanan monissa merkityksissä. (Bourdieu 1986, 248–249)

(Ruuskanen 2007, 20–21).

Sosiaalista pääomaa saattaa synnyttää esimerkiksi ammatillisten ryhmittymien, vapaaehtoisjärjestöjen tai työpaikkaryhmien jäsenyys (Sanaksenaho 2006, 28). Ruuskasen (2002 ja 2007) mukaan sosiaalinen pääoma liittyy yksilön jäsenyyteen samankaltaisten, toisiaan arvostavien henkilöiden tai organisaatioiden verkostoissa. Jäsenyys erilaisissa sisäpiireissä ja klubeissa tuo arvostusta ja luottoa ja erottaa henkilön ryhmän ulkopuolisista, ei toivoituista henkilöistä. (Ruuskanen 2002, 16 ja Ruuskanen 2007, 20–21.)

Julkishyödykenäkökulmassa, jota Putnam ja Coleman edustavat, sosiaalinen pääoma nähdään kaikkien käytössä olevana julkisena resurssina. Bourdieun näkemyksessä sosiaalinen pääoma on sisäpiirin hallinnassa olevaa pääomaa. Sosiaalista pääomaa yksityisestä lähtökohdasta, yksilöä hyödyttävänä resurssina on tutkinut Ronald Burt⁹. Ruuskasen (2002) mukaan Burtin keskeinen lähtökohta on näkemys sosiaalisesta toiminnasta rationaalisena yksilöiden välisenä kilpailuna. Kilpailuvälineenä ovat erilaiset resurssit: taloudellinen pääoma, inhimillinen pääoma ja sosiaalinen pääoma. Taloustieteen lähtökohtien tavoin Burt näkee, että kilpailussa menestymisen kannalta merkityksellinen tieto ja sitä koskeva kontrolli on jakaantunut epätasaisesti osapuolten välillä. Tällöin sosiaalinen pääoma nousee merkittävään rooliin: yksilön käytössä oleva sosiaalinen pääoma on voimavara, joka tehostaa yksilön asemaa kilpailussa. Burtille sosiaalinen pääoma tarkoittaa toimijan suhteita muihin toimijoihin. Mitä keskeisempi rakenteellinen verkostoasema suhteessa sosiaalisen verkoston kokonaisrakenteeseen, sitä enemmän toimijalla on mahdollisuuksia hyödyntää verkostojaan. Kun toimijalla on hyvä verkostoasema, hänellä on myös pääsy informaation lähteille eli hän saa hankittua muita paremmin tietoa. Samalla hän saa kontaktinsa kautta apua tiedon hyödyntämisessä. Verkosto myös välittää toimijaa koskevaa tietoa ja suosituksia. Keskeinen verkostoasema antaa toimijalle mahdollisuuden toimia välittäjän verkoston muiden jäsenten välillä ja hallita näiden väliltä puuttuvaa ”sosiaalisen rakenteen aukkoa”. Burtin teoria sosiaalisesta pääomasta yksilön resurssina on yksilön yksityishyödyke, joka hyödyttää sosiaalista pääomaa hallitsevaa

---

⁹ Ronald S. Burt 1992, 2002

henkilöä omien resurssiensa käytössä. (Ruuskanen 2002, 14–15.) Burt ei kuitenkaan huomioi mikä pitää verkostoja koossa, kuten tekee Coleman ja Putnam.

3.3 James Coleman ja sosiaalinen pääoma

Tässä tutkimuksessa nojaudun etupäässä James S. Colemanin sosiaalisen pääoman teoretisointiin. Coleman, kuten edellä Putnam, tarkastelee sosiaalista pääomaa julkisesta näkökulmasta. Colemanin tutkimuksissa korostuu sosiaalisten suhdeverkostojen ja niiden rakenteen merkitys normien ja luottamuksen ylläpidossa. (Ruuskanen 2001, 2.) Sen lisäksi, että Coleman näkee sosiaalisen pääoman julkisesta näkökulmasta, eli julkishyödykkeenä, tarkastelee Coleman käsitettä myös yksilön resurssina eli yksilökohtaisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Riikka Korkiamäki kuvaa väitöskirjassaan Colemanin sosiaalista pääomaa sellaisena sosiaalisissa suhteissa syntyvänä resurssina, jonka seuraukset ovat positiivisia erityisesti yksilön näkökulmasta (Korkiamäki 2013, 34–35). Tässä tutkimuksessa painottuu sosiaalinen pääoma yksilön ja perheen resurssina.

Sosiaalisen pääoman tutkimuksen alkujuuret nähdään useimmiten James Colemanin koulunkäynnin keskeyttämisen syihin liittyvässä tutkimuksessa. Rationaalisen valinnan koulukuntaan kuuluva Coleman selitti tutkimuksessaan koulun keskeyttämistä fiskaalisella pääomalla (vanhempien varallisuudella), inhimillisellä pääomalla (vanhempien koulutustasolla) sekä sosiaalisella pääomalla (perheen ja kouluyhteisön kiinteydellä). Tilastollisessa analyysissä havaittiin, että kaikki pääoman lajit olivat merkittäviä koulun keskeyttämistä selittäviä tekijöitä. Analyysissä myös todettiin, että sosiaalinen pääoma pelkästään voi selittää koulun keskeyttämistä. (Kajanoja 2009, 73–74.) Colemanille toimijan rationaalisen valinnan mahdollisuus merkitsee sitä, että toimijalla on käytettävissä tiettyjä resursseja, ja hänen intressinään on hankkia lisäresursseja tai edistää tiettyjen intresseihinsä kuuluvien tapahtumien toteutumista (Ruuskanen 2001, 15–16). Colemanille sosiaalinen pääoma on siis toiminnan resurssi tai toimijan käytössä oleva resurssi. Sosiaalinen pääoma voi olla resurssi niin yksilölle kuin organisaatiollekin. (Hellsten 1998, 29.) Toimijat pyrkivät optimoimaan resursseja ja niiden tuottamia lopputuloksia esimerkiksi hyödyn maksimoimiseksi, tappion minimoimiseksi tai jollain muulla tavalla. Rationaalisen valinnan teoriassa on keskeistä se, miten toimija miettii toimintansa seurauksia ja valitsee lopputulosta silmällä pitäen parhaaksi katsomansa toimintamallin. (Ruuskanen 2001, 15–16.)

Colemanille sosiaalisen pääoman määrittää sen funktio. Sosiaalinen pääoma on sosiaaliseen rakenteeseen liittyvä tuottava resurssi, jonka tehtävänä on helpottaa toimijoiden intentionaalista toimintaa. (Ruuskanen 2001, 16.) Coleman liittää sosiaalisen pääoman yksilöiden välisten tiiviiden verkostojen kykyyn suunnata yksilön toimintaa, välittää tietoa sekä pitää yllä luottamusta ja normeja (Ruuskanen 2002, 17).

Colemanin (1988) teoriassa on kolme keskeistä sosiaalisen pääoman ulottuvuutta: vastavuoroisuuden velvoite, informaation kulku ja normit. Ensinnäkin sosiaaliseen rakenteeseen liittyy siis velvoite toimia vastavuoroisesti. Yksilö tekee palveluksia toisille tietoisena siitä, että voi odottaa saavansa vastapalveluksen tulevaisuudessa. Tehdessään toisille yksilöille palveluksia, toimijalle kertyy resurssi odotettavissa olevista vastapalveluksista. Oleellista vastavuoroisuudessa on luottamus: yksilö tietää saavansa jossain vaiheessa vastapalveluksen, vaikkei se tapahtuisikaan heti. Toisena sosiaalisen pääoman muotona Coleman esittelee informaation kulun. Yksilö tarvitsee informaatiota tarkoituksellisen toimintansa perustaksi, mutta sen hankkiminen voi aiheuttaa kustannuksia. Sosiaaliset verkostot tarjoavat edullisen väylän tiedonkululle. Mitä enemmän yksilöllä on kontakteja ihmisiin, joilla on toimijalle merkityksellistä tietoa, sitä helpompaa on tietojen jakaminen ja tavoitteiden saavuttaminen. Kolmas sosiaalisen pääoman muoto on normit. Colemanille merkityksellisiä ovat normit, jotka edellyttävät ihmistä luopumaan lyhyellä aikavälillä saadusta omasta edusta yhteisen edun nimissä. Esimerkkeinä normeista Coleman mainitsee koulumenestystä tukevat ja palkitsevat normit, jotka tehostavat koulun perustehtävää ja helpottavat inhimillisen pääoman muotoutumista. Normit ovat tehokkaita vain, jos niiden noudattamatta jättämisestä voidaan sanktioida. Erityisen tärkeinä Coleman pitää sellaisia normeja, jotka edellyttävät omasta lyhyen tähtäimen edusta luopumista yhteisen hyvän nimissä. (Coleman 1988, 101–105.)

Colemanin (1988) mukaan normien ylläpitoon tarvitaan sosiaalisen rakenteen sulkeutuneisuus (social closure). Sulkeuman voi muodostaa esimerkiksi usean perheen yhteisö, sukupolvien välinen sulkeuma (intergenerational closure), jonka sisäistä toimivuutta vahvistavat yksilöiden välinen luottamus, hyvin toimivat informaatiokanavat, vastavuoroiset velvoitteet, jaetut normit ja niiden kontrollointi. Kun yhteisön jäsenet tuntevat toisensa, voidaan normeja rikkovaa yhteisön jäsentä rangaista kollektiivisesti. Kollektiivinen rangaistus on esimerkiksi maineen menetys tai yhteistyöstä kieltäytyminen. (Coleman 1988, 101–105.)

Colemanin tarkastelun keskiössä ovat perherakenteen sekä aikuisten ja lasten välisen suhteen merkitys ja vaikutus lapsen yhteiskuntaan integroitumisen, erityisesti koulumenestyksen, kannalta. Lapsen sosiaalinen pääoma määrittyy aikuisten asettaman kontrollin, normien ja aikuisten

keskinäisen vuorovaikutuksen kautta. Coleman antaa konkreettisen esimerkin: kun koulukavereiden vanhemmat tuntevat toisensa, he voivat yhdessä keskustella lastensa toiminnasta ja määrittellä lapsilleen rajoja. Colemanin mukaan tärkeä tekijä sosiaalisen pääoman välittämisessä on vanhempien läsnäolo ja huomion antaminen lapselle. Colemanin keskeisiä teesejä on korostaa kahden vanhemman perheiden vahvempaa sosiaalista pääomaa yksinhuoltajaperheisiin nähden. Coleman määrittelee sosiaalisen pääoman yleiseksi hyödykkeeksi (public good). Muissa pääoman muodoissa hyöty saadaan suoraan itselle. Sosiaalisessa pääomassa taas kaikki sosiaalisen rakenteen (sulkeuman) sisäpuolella olevat yksilöt hyötyvät sosiaalisesta pääomasta riippumatta siitä, kokevatko sen itselle hyödylliseksi vai eivät. Colemanin mukaan sosiaalinen ja taloudellinen pääoma ovat merkittäviä kulttuurisen pääoman rakennusaineita. (Coleman 1988, 105–109, 116–120.)

Colemanille on siis keskeistä paikallisten sosiaalisten verkkojen tiiviys. Ensiksikin verkostot tarjoavat tehokkaan tavan välittää informaatiota. Toiseksi tiiviit sosiaaliset verkostot, joita Coleman kutsuu sulkeutuneiksi verkostoiksi, mahdollistavat yhteisön jäsenille jatkuvat toistensa tarkkailun. Coleman näkee, että tehokkaat pelisäännöt ja niihin kohdistuvat rangaistukset voivat syntyä ainoastaan silloin, kun jatkuva tarkkailu on mahdollista. Yhteisön hyvinvointi paranee, kun toisten toimet ovat ennustettavia ja normit selvänä. Tällöin yksilöllä on parhaat mahdolliset keinot toteuttaa pyrkimyksiään. (Ruuskanen 2002, 11–12.) Colemanin mukaan tiiviissä sosiaalisessa yhteisöissä toimintojen koordinointi ja avun antaminen on helpompaa kuin hajanaisten verkostojen tapauksessa. Tiiviissä verkostoissa on helpompi ylläpitää luottamusta siihen, että jos auttaa muita, saa itse apua tulevaisuudessa. Toiseksi tiiviissä verkostossa on helppoa ja edullista välittää tietoa yhteisön sisällä, mikä helpottaa toimintojen koordinoitua ja yhteistyötä. (Ruuskanen 2007, 31.)

Kajanoja referoi taloussosiologi Mark Granovetterin¹⁰ käyttäneen sosiaalisen verkoston tiiviyttä kuvatessaan jakoa vahvoihin ja heikkoihin siteisiin. Granovetter puhuu vahvoista siteistä, joilla tarkoittaa kiinteää yhteyttä lähipiiriin: sukulaisiin, ystäviin, työtovereihin ja vastaaviin. Heikot siteet taas Granovetterin mukaan ylittävät lähipiirin ja samalla yhdistävät vähemmän tuttuihin elämäntilanteisiin. Vahvoihin siteisiin liittyvää sosiaalista pääomaa hän kutsuu sitovaksi (bonding). Heikot siteet synnyttävät sitä sosiaalista pääomaa, jota useimmat sosiaalisella pääomalla tarkoittavat. Osallistumisella tarkoitetaan laajemmin yhteisön toimintaan osallistumista. Heikkojen siteiden sosiaalista pääomaa kutsutaan silloittavaksi (bridging). Tässä luokittelussa nähdään, että luottamuksen ja osallistumisen rajoittuminen vahvoihin siteisiin saattaa olla kehityksen este. (Kajanoja 2009, 73–74.)

---

¹⁰ Mark Granovetter 1973

Coleman seuraa Granovetterin esimerkkiä puhuessaan sosiaalisen rakenteen sulkeutuneisuudesta. Kuten edellä todettiin, Colemanin mukaan tiivis sosiaalinen verkosto tarjoaa mahdollisuuden yhteisön jäsenten jatkuvaan tarkkailuun ja siten sanktioon normien rikkoutuessa. Granovetterin näkemys heikkojen sosiaalisten siteiden merkityksestä uuden tiedon ja kehittymisen välineenä on erilainen Colemanin näkemyksestä, jossa tieto leviää parhaiten sosiaalisen rakenteen ollessa sulkeutunut. Colemanin teoriassa sosiaalinen pääoma on siis vaihtelevasti yksilön käytössä oleva tarkoituksellisen toiminnan resurssi (yksityishyödyke) tai yhteisön käytössä oleva yhteisresurssi, jota ei voida erottaa vain tiettyjen yksilöiden käyttöön. Yksityishyödykkeenä sosiaalinen pääoma muodostuu yksilön käytettävissä olevista informaatioverkostoista ja maksua odottavista vastavuoroisuuteen perustuvista palveluksista. Julkishyödykkeenä se taas koostuu yhteisön hyvinvointia edistävästä vapaamatkustamisesta ehkäisevistä normeista, sulkeutuneesta sosiaalisesta rakenteesta ja yleistyneestä sosiaalisesta rakenteeseen liittyvästä luottamuksesta. (Ruuskanen 2001, 18.) Ruuskanen (2001) kritisoi Colemania siitä, että tämä näkee sosiaalisen rakenteen normit, sulkeutuneen verkoston ja luottamuksen lähes yksinomaan positiivisena yksilön kannalta eikä pohdi sitä mahdollisuutta, että yksilön tavoitteet ja yhteisön normit voivat olla ristiriidassa keskenään. Toisena kritiikin aiheena Ruuskanen näkee sen, että pyrkiessään luomaan sosiaalisen pääoman yhtenäistä teoriaa Coleman ei huomioi sitä, että sosiaalinen pääoma voi lohkoutua eri yhteiskunnallisten ryhmien ja alakulttuurien välillä siten, ettei eri ryhmiin sitoutunutta pääomaa ole mahdollista vaihtaa ryhmien kesken. Tällöin eri ryhmien sosiaaliset pääomat voivat hylkiä toisiaan ja synnyttää ryhmien välisiä klikkejä. (Ruuskanen 2001, 18–19.)

Riikka Korkiamäki (2013) määrittelee väitöstutkimuksessaan nuorten sosiaalista pääomaa eri tutkimusten pohjalta. Korkiamäen mukaan nuorten sosiaalinen pääoma näyttäytyy ennen kaikkea perhe- koulu- ja asuinyhteisöjen ominaisuutena. Nuoren asuinpaikka, perheen koko ja sosioekonominen asema määrittelee nuoren sosiaalista pääomaa. Korkiamäki toteaaakin, että kärjistetyksi nuorten sosiaalinen pääoma ilmenee aikuisten tekoina: nuoren tukemisena, ohjaamisena, kontrollointina ja aikuisten keskinäisenä toimintana. Monien tutkimusten mukaan perhe- ja kouluyhteisön heikko sosiaalinen pääoma työntää nuoria vertaisryhmän pariin ja nuorten keskinäinen sosiaalinen pääoma nähtiin jopa haitallisena. (Korkiamäki 2013, 109–113.) Korkiamäki toteaa, että perinteisesti nuorisotutkimuksessa nuorten ikätoverisuhteita on pidetty yhtenä nuorten merkittävimpänä sosiaalisena ympäristönä, mutta sosiaalisen pääoman näkökulmasta niitä ei ole juurikaan tutkittu. Korkiamäki halusi tutkimuksessaan nähdä nuorten keskinäiset suhteet sosiaalisina resursseina ja tarkastella nuorten omia kokemuksia ja merkityksenantoja. Korkiamäen tutkimustuloksissa rakentuu viisi erilaista näkökulmaa siihen, mistä nuorten vertaisyhteisöllisessä

pääomassa on kyse. Nuorten keskinäinen sosiaalinen pääoma voi olla joko riski nuoren hyvinvoinnille, vertaisyhteisössä mahdollistuva kokemuksellinen voimavara, arkinen sosiaalista osallisuutta tuottava käytäntö, vaihtuvia jäsenyyden ja kuulumisen posititaita tai moraalisia ja kontekstuaalisia prosesseja. (Korkiamäki 2013, 235–238.)

3.4 Sosiaalisesta pääomasta inhimilliseen pääomaan

Inhimillinen pääoma on aineetonta pääomaa. Se tarkoittaa ihmisiin, työelämästä puhuttaessa organisaation työntekijöihin ja johtoon sitoutuneita voimavaroja, joita voidaan mitata ja kehittää. Yksilö voi investoida omaan inhimilliseen pääomaansa kouluttautumalla, verkostoitumalla ja huolehtimalla omasta hyvinvoinnistaan. (Larjovuori, Manka ja Nuutinen 2015, 9.) Inhimillisen pääoman teoriaa kehitettiin alun perin kuvaamaan pääoman muotoutumista koulutuksen ja työpaikkakoulutuksen avulla (Taimio 1992, 541). Myöhemmin inhimillinen pääoma on käsitetty yksilön ominaisuuksiksi, kuten koulutustaso ja investoinnit työkokemukseen, terveyteen ja muihin samankaltaisiin inhimillistä pääomaa lisääviin tarkoituksiin. Siinä missä sosiaalisen pääoman käsite tuo esille yhteisön, toimijoiden väliset suhteet, rakenteet ja normit, inhimillinen pääoma korostaa yksilön ominaisuuksia. (Kajanoja 1998, 37–38.) Tarja Tolonen (2005) on käyttänyt inhimillisestä pääomasta termiä kulttuurinen pääoma, jolla hän Bourdieun termiä mukaillen tarkoittaa erityisesti perheen koulutuksellisen pääoman periytymisestä (Tolonen 2005, 40). Colemanin mukaan sosiaalinen pääoma luo pohjan inhimillisen pääoman muodostumiselle. Coleman näkeekin inhimillisen pääoman välittyvän sosiaalisen pääoman kautta. (Coleman 1988, 109–113.)

3.5 Sosiaalinen pääoma ja sukupolviset siirtymät

Tätä tutkimusta taustoittaa sukupolvinäkökulma. Sosiaalisen pääoman rakentumista tarkastellaan siis erityisesti aikuisten ja lasten välisessä suhteessa eli perheen sisäisinä suhteina sekä lisäksi perheen suhteina lähiympäristöönsä, kuten sukuun, ystäväverkostoihin, kouluun ja viranomaisiin.

Lea Pulkkinen (2002) mukaan lapsi saa sosiaalisen pääomansa jo syntymähetkellä lahjana kasvuympäristöltään. Se on alkupääomaa, jonka lapsi saa kasvuympäristöltä arvoina, normeina, tukena, sosiaalisina verkostoina ja luottamuksena. (Pulkkinen 2002, 44–46.) Colemanin teoriassa

kiinnostus kohdistuu perherakenteeseen, aikuisten ja lasten väliseen suhteeseen sekä näiden merkitykseen yhteiskunnallisen integraation, erityisesti koulumenestyksen kannalta. Lapsen sosiaalisen pääoman määrittää aikuisten asettamat normit, kontrolli ja aikuisten keskinäinen vuorovaikutus. Siksi juuri Colemanin sosiaalisen pääoman teoretisointi antaa sopivan teoreettisen näkökulman lähestyä sosiaalista pääomaa ylisukupolvisen periytymisen ja sukupolvien välisen suhteen näkökulmasta. Koska haastattelen myös nuoria, haluan Korkiamäen tavoin huomioida nuorten keskinäiset suhteet sosiaalisen pääoman rakentumisessa. Näen nuoren elämän asemoituvan monenlaisille kentille kotona, koulussa, kaveripiirissä, harrastuksissa ja sosiaalisen median monissa todellisuuksissa. Katson sosiaalista pääomaa nuoren resurssina, joka rakentuu edellä mainituilla kentillä.

Tarja Tolonen (2005) on todennut, että pohja nuorten sosiaaliselle, kulttuuriselle ja taloudelliselle pääomalle luodaan jo lapsuudessa. Sosiaalinen pääoma on myös perheen resurssi, joka vaikuttaa perheen ja sen jäsenten hyvinvointiin muiden pääomien rinnalla. Sosiaalipolitiikan keskeistä käsitettä, hyvinvointia, tarkastellaan usein aineellisten ja muiden elinoloihin liittyvien resurssien näkökulmasta. Kuten jo aikaisemmin on todettu perheen rakenne, sosioekonominen asema sekä taloudelliset, terveydelliset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat lasten hyvinvointiin ja ennustavat aikuisiän pärjäämistä. Sosiaalisen pääoman käsitteen avulla voidaan esittää monin tavoin sosiaalisen ympäristön ja hyvinvoinnin yhteys. Sosiaalisen pääoman teoriassa yhteisöllisyys ja vastavuoroisuus nousevat keskeiseen asemaan. (Tolonen 2005, 35.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Teoreettinen näkökulma ja tutkimuskysymys

Tässä tutkimuksessa tarkastelen kahden sukupolven, vanhemman ja teini-ikäisen lapsen, näkökulmaa sukupolvien väliseen periytymiseen ja sosiaalisen pääoman siirtymiseen erityisesti lastensuojelun kontekstissa.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

Miten vanhemmat arvioivat omaa kasvatusprosessiaan sukupolvisesta näkökulmasta ja miten huono-osaisuudesta puhutaan?

Miten sosiaalinen pääoma näyttäytyy sukupolvelta toiselle siirtyvänä resurssina?

Miten nuorten sosiaalinen pääoma rakentuu tutkimusaineiston nuorten kertomusten valossa ja miten nuoret kuvaavat saamaansa kasvatusta?

4.2 Tutkimusmenetelmä ja – aineisto

Tutkimusmenetelmäni on kvalitatiivinen eli laadullinen. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 161). Jos kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa saadaan luotettavaa, mutta pinnallista tietoa, on kvalitatiivisen tutkimuksen anti syvällinen mutta huonosti yleistettävä tieto. Kvalitatiivisella tutkimuksella on siis mahdollista perehtyä syvällisesti tiettyyn tematiikkaan tai aiheeseen. Tämän tutkimuksen aihe, sukupolvinen periytyminen ja sosiaalinen pääoma sosiaalisissa suhteissa siirtyvänä resurssina, ovat molemmat jo aiemmin tutkittuja teemoja. Aihepiirin olemassaolon todistaminen ei ole tarpeen. Sen sijaan kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä selittämään ilmiö ja tehdä se ymmärrettäväksi. Tutkija yhdistelee aineistoista tekemiään havaintoja, joita Alasuutari kutsuu vihjeiksi ja johtolangoiksi, ja pyrkii niiden avulla muodostamaan kuvan ilmiöstä, jota tutkimuksessa koetetaan ymmärtää. (Alasuutari 1999, 231–238, 243.)

Tässä tutkimuksessa haluan tehdä ymmärrettävämmäksi sukupolvien väliseen periytymiseen liittyvää tematiikkaa lastensuojelun kontekstissa. Haluan perehtyä syvemmin lastensuojelun asiakkaiden käsityksiin ja kokemuksiin kasvatuksesta sekä sosiaalisesta pääomasta sukupolvelta toiselle siirtyvänä resurssina, ja löytää niitä pieniä vihjeitä ja johtolankoja, jotka muodostavat kuvan asiakkaiden kokemuksista. Vaikka selittäminen keskittyy vain tiettyyn rajattuun ilmiöön, on

laadullisen tutkimuksen tavoitteena suhteuttaa saatu tieto osaksi laajempaa kokonaisuutta, jota voidaan kutsua yleistäväksi operaatioksi. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään siis yleistämisen sijaan paikalliseen selittämiseen. Selitysmallin tulee olla mahdollisimman pätevä suhteessa tutkimuksen perusteena olevaan empiiriseen aineistoon. (Alasuutari 1999, 231–238, 243.)

Tutkimukseni aineisto koostuu kuudesta teemahaastattelusta. Haastateltavani tulevat kolmesta perheestä ja kustakin perheestä haastattelin yhden äidin ja yhden tyttären. Kutsuin mukaan tutkimukseen perheitä, joita yhdistää kokemus lastensuojelun asiakkuudesta. Kaikissa perheissä oli haastatteluaikana 12–17-vuotias lapsi. Haastateltavien hankintaan sain apua lastensuojelussa työskenteleviltä työntekijöiltä, jotka asiakaskäyntiensä yhteydessä esittelivät tutkimustani sekä houkuttelivat perheitä mukaan. Etukäteen en ollut asettanut mitään vaatimuksia haastateltavien sukupuolen suhteen. Sattumalta haastatteluun valikoitui kolme äitiä ja kolme tytärtä. Haastateltavat äidit olivat iältään 35–50-vuotiaita ja tyttäret 15–16-vuotiaita.

Haastattelut ajoittuivat tammi-maaliskuulle 2015. Toteutin haastattelut perheiden toiveiden mukaan joko heidän kotonaan tai lastensuojelun asiakastilassa. Haastattelutilanteen alussa oli mukana perheelle tuttu työntekijä lastensuojelusta, joka esitteli minut haastateltavalle. Sitten jäin kahden haastateltavan kanssa. Kerroin vielä tutkimuksesta ja haastattelun kulusta sekä täytimme suostumuslomakkeet. Annoin haastateltaville mahdollisuuden kysyä heitä askarruttavia asioita tutkimuksesta. Kukaan haastateltavista ei halunnut kysyä mitään. Haastattelut kestivät 25 minuutista 90 minuuttiin. Nuorten haastattelut olivat keskimäärin noin 30 minuuttia ja vanhempien noin 1 tuntia 20 minuuttia. Nauhoitettua haastatteluaineistoa syntyi yhteensä 5 tuntia 35 minuuttia. Aineiston litteroinnin toteutin ”karkeasti”. Kirjoitin kaiken sanatarkasti, mutten huomioinut äänenpainoja. Alle kahden sekunnin taukoja en nähnyt tarpeelliseksi merkitä, mutta tätä pidemmät tauot merkitsin tekstiin sulkeiden sisään. Äänen korottamisen ja huudahduksen merkitsin litterointiin, mikäli ne olivat voimakkaita. Naurahtamiset merkitsin sulkuihin. Jos haastattelu keskeytyi hetkeksi vessakäynnin tai puhelun takia, merkitsin sen litteraatioihin.

4.3 Teemahaastattelu

Tutkimukseni tavoitteena on välittää kuva tutkittavien ajatuksista ja kokemuksista. Mielestäni haastattelutilanne mahdollistaa luontevan tilan kuunnella, mitä haastateltavalla on sanottavanaan. Kuten Hirsjärvi & Hurme (2011, 35) kirjassaan kuvaavat haastattelutilanteessa haastateltava on subjektin roolissa ja hän saa tilaisuuden tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman

vapaasti. Haastattelu mahdollistaa vastausten tarkentamisen ja saatavien tietojen syventämisen haastattelun kuluessa. Sekä perheiden vanhemmille että nuorille tutkimukseen osallistuminen oli uusi kokemus. Haastattelussa mahdollistui eteneminen haastateltavan tahtiin ja tilanteeseen liittyvien erityisten toiveiden huomioiminen. Nuorten kohdalla haastattelu on erityisen hyvä menetelmä, koska siinä tutkija pystyy havainnoimaan esimerkiksi ymmärtääkö nuori kysymykset ja vastaako hän tosissaan

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa jokin haastattelun näkökulma on etukäteen lyöty lukkoon (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–48). Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa sitä, haastattelun aihepiirit ja teemat olivat kaikille haastateltaville samat, tosin vanhempien ja lasten haastatteluissa oli joitain pieniä eroavaisuuksia. Teemahaastattelujen kysymysrungot olivat samankaltaisia. Kaikille aikuishaastateltaville oli sama teema-alue- ja kysymysrunko. Nuorille haastateltaville oli myös yhtenevät teema-alueet, tosin hiukan mukailtuna ikätasoon ja nuoren elämäntilanteeseen sopivaksi. Nuorten haastatteluissa kasvatuksesta voitiin kysyä vain nuoren omien tähänastisten kasvatuskokemusten osalta. Vanhemmilta taas kysyttiin niin omia lapsuusaikaisia kasvatustuistoja kuin ajatuksia omien lasten kasvattamisesta. Myös sosiaaliseen pääomaan liittyvissä kysymyksissä oli huomioitu nuorten elämän erityiset piirteet, kuten kavereiden ja sosiaalisen median korostuminen. Teemahaastattelu eteni tiettyjen keskeisten teemojen varassa, jotka perustuvat tutkimuksen viitekehykseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Teemahaastattelussa tutkijan ääni on vähemmän esillä, ja haastateltavien ääni pääsee kuuluviin. Näin mahdollistuu haastateltavien omat tulkinnat asioista. Merkitykset rakentuvat myös haastattelun vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–48.)

Keskustelun virittämiseksi ja haastatteluteemojen tueksi olin varautunut käyttämään vanhemmuuden roolikarttaa ja sukupuu-menetelmää. Heti ensimmäisessä aikuisen haastattelussa huomasin haastateltavan lähtevän keskusteluun innokkaasti mukaan omaa elämäänsä ja historiaansa avaten. Sopivaa kohtaa ylimääräisten välineiden käytölle ei löytynyt ja päätin jättää ne käyttämättä kaikissa haastatteluissa. Nauhoja kuunnellessani huomasin, että haastattelun alussa aikuiset haastateltavat saattoivat olla hiukan jännittyneitä ja pidättyväisiäkin, mutta haastattelun edetessä kaikki aikuiset alkoivat hyvin luontevasti ja avoimesti kertomaan itsestään, perheestään ja ajatuksistaan. Tutkijana olin yllättynyt, kuinka avoimesti aikuiset haastateltavat alkoivat elämänhistoriaansa ja kipeitäkin kokemuksiaan avaamaan. Nuoret olivat pidättyväisempiä ja selvästi halusivat hoitaa tilanteen nopeasti läpi.

Haastatteluja tehdessäni huomasin, että haastateltavat alkoivat tuottaa hyvin erilaista puhetta. Aikuiset lähtivät hyvin avoimesti kertomaan elämäntilanteestaan ja historiastaan. Heillä tuntui olevan tarve ja halua jakaa kasvatuskokemustensa lisäksi myös muita, usein hyvin rankkoja elämäkokemuksiaan. Jouduin haastattelun kuluessa mukautumaan haastateltavan tahtiin. Useisiin kysymyksiin haastateltavat vastasivat osana tarinaansa. Välillä tuntui vaikealta palata uudestaan tiettyyn aihealueeseen, vaikka se olisi haastateltavan tarinassa jäänyt vähälle kerronnalle.

Nuorten haastattelutilanteet olivat aivan erilaisia kuin aikuisten. Nuoret kertoivat kokemuksistaan hillitymmin ja vähäsanaisemmin kuin aikuiset. Nuorten kanssa jouduin käyttämään apukysymyksiä paljon enemmän kuin aikuisten kanssa. Joihinkin kysymyksiin nuoret eivät useista apukysymyksistä huolimatta innostuneet vastaamaan. Maarit Alasuutarin (2005) mukaan lasten ja nuorten haastattelussa korostuu vuorovaikutuksellisuus haastattelijan ja haastateltavan välillä. Haastattelijan tulee tavoittaa lapsen tapa puhua ja suhteuttaa oma puheensa lapsen tarjoamiin puhetapoihin. Tärkeää on ymmärtää lapsen kieltä. Lapsen haastatteluissa vaaditaan Alasuutarin mukaan erityistä herkkyyttä. Tärkeää on rakentaa haastattelukysymykset lapsen elämänpiiristä. (Alasuutari 2005, 145,162.) Pysin haastattelijana rakentamaan nuorten haastatteluista sellaisia, joissa on huomioitu nuoruuden erityisyys ja siihen liittyvät asiat. Halusin myös mahdollistaa tilanteen, jossa nuorten olisi mahdollisimman helppo puhua. Yritin tarttua nuorten esittämiin vihjeisiin ja löytää ne asiat, joista nuoret olivat valmiita puhumaan. Se ei ollut helppo tehtävä, sillä usein nuoret vastasivat lyhyesti joo, ei tai en tiedä. Näissä tilanteissa pyrin tarkentamaan kysymystä ja autoin nuorta apukysymyksillä. Välillä apukysymysten avulla päästiin teemassa syvemmälle. Välillä taas nuoret eivät syystä tai toisesta halunneet aihepiiriä käsitellä tarkemmin.

4.4 Lastensuojelu tutkimuskohteena

Tutkimuskohteenani olevissa perheissä oli nuorisoiäkäinen lapsi, jolla oli haastatteluhetkellä asiakkuus lastensuojelun avohuollossa. Tarja Pösön (2007) mukaan lastensuojelulla on monia ulottuvuuksia. Se on ensinnäkin julkinen instituutio, joka kiinnittyy lakiin, yhteiskuntapolitiikkaan ja sen käytäntöihin. Lastensuojelu ohjaa perhe- ja sukupolvisuhteita ja puuttuu yksilöiden ja perheiden elämään. Toiseksi lastensuojelua toteutetaan nojaamalla ammatillisen tiedon lisäksi maallikotietoon. Kolmanneksi lastensuojelu puuttuu hyvin ainutkertaisiin lasten ja vanhempien välisiin perhesuhteisiin, joita pidetään yksityisinä ja ainutkertaisina. Neljänneksi, lastensuojelu voidaan nähdä myös kulttuurisena teemana, joka muokkaa kuvaa lapsuudesta. Pösön mukaan lastensuojelun

institutionaalinen tehtävä on suojella lasta hänen vanhemmiltaan tai häneltä itseltään silloin, kun lapseen kohdistuva uhka tai haitta on ilmeinen. (Tarja Pösö 2007, 66–67.) Kataja ym. (2014) mukaan lastensuojelun paikka hyvinvointivaltion toimintajärjestelmässä on viimesijainen. Lastensuojelullisiin toimenpiteisiin ryhdytään, kun muut lapsen hyvinvoinnista vastuussa olevat tahot kuten vanhemmat, läheiset, yhteisöt, peruspalvelut, erityinen tuki ja muiden hallintokuntien erityispalvelut ja -hoito eivät voi turvata lapsen etua, niiden toiminta on riittämätöntä tai epätarkoituksenmukaista, tai lapsen ja perheen ei ole mahdollista turvautua niiden tarjoamaan tukeen. Lastensuojelun velvollisuus on tällöin järjestää avohuollon palveluja lapselle ja perheelle, tai huostaanoton kautta turvata lapsen edun toteutuminen. (Kataja & Ristikari & Paananen & Heino & Gissler 2014, 39.)

Haastattelemi nuoret ovat lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien kohteena. Lastensuojelulain (2007) mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä, kun lastensuojelun tarve on todettu. Avohuollon tukitoimilla voidaan lapsen myönteisen kehityksen edistämisen lisäksi tukea ja vahvistaa myös vanhemmuutta. (Lastensuojelulaki 2007.) Tarja Heino (2009) on kuvannut lastensuojelulain pohjalta avohuollon asiakkuutta lievänä puuttumisen keinona. Avohuollon asiakkuus lastensuojelussa tarkoittaa, että lapsi ja tämän perhe ovat sosiaalityön ja avohuollon tukitoimien tarpeessa. Lapsen kehitys ja terveys ovat vaarantuneet siinä määrin, ettei lasta ja perhettä voida auttaa riittävästi kunnan peruspalvelujen kautta. Avohuollon tukitoimet ovat kuitenkin huostaanottoa lievempi puuttumiskeino, joka on mahdollista tehdä vasta kun tietyt lastensuojelunlain määrittämät kriteerit lapsen hoivan puutteista ja terveyttä ja hyvinvointia vaarantavista tekijöistä täyttyvät. Lastensuojelutarpeen taustalla on monenlaisia asioita vanhempien jaksamattomuudesta, mielenterveysongelmista liittyvistä syistä lapseen ja nuoreen liittyviin syihin, joista koulunkäyntivaikeudet ovat yksi osa. (Heino 2009, 198, 208.) Heinon tutkimuksessa (2007) lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen tulon taustalla oli usein köyhyys: puolet perheistä oli toimeentulotuen asiakkuudessa. Usein perheet asuivat vuokralla keskimääräistä pienemmissä asunnoissa. Vanhempien koulutustaso oli myös keskivertoa alhaisempi ja työttömyyttä enemmän. Heinon mukaan keskeisin vanhemmuuteen liittyvä tekijä lastensuojelun asiakkuuden alkaessa oli vanhemman jaksamattomuus. Muita tekijöitä olivat perheristiriidat, riittämätön vanhemmuus, vanhemman avuttomuus ja osaamattomuus, vanhemman mielenterveysongelmat sekä päihteiden käyttö. Kun asiakkuuden alkamista tarkasteltiin lapseen liittyvien tekijöiden kautta, nousi tärkeimmäksi asiakkuuden alkamisen taustalla olevaksi tekijäksi ristiriidat vanhempien kanssa ja koulun käymisen vaikeudet. Muita lapseen liittyviä tekijöitä olivat lapsen ja nuoren huono psyykkinen hyvinvointi ja sairaudet, vammat ja kehityksen viivästymät. (Heino 2007, 65–66.)

Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Kasvaneiden asiakasmäärien taustalla on yhteiskunnalliset lapsiperheiden tilanteisiin vaikuttavat tekijät kuten elinkeino- ja ikärakenteen muutokset, sosioekonomiset edellytykset sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen vaikeudet. Kuntakohtaisia eroja selvittäessä kunnat vastasivat kasvaneiden asiakasmäärien liittyvän muun muassa työntekijöiden vaihtuvuuteen, kunnassa toteutettuihin organisaatio- ja palvelurakenteen muutoksiin, muuttuneisiin tilastointiperusteisiin, lisääntyneeseen varhaiseen puuttumiseen sekä verkostoyhteistyön ja yhteistyömenetelmien kehittymiseen. (Heino 2009, 86.) Lastensuojelun avohuollossa korostuu nuorisoikäiset lapset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti Lastensuojelu 2015 mukaan 16–17-vuotiaat olivat suurin ikäryhmä (7,8 %) lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa, kun saatuja lukumääriä suhteutetaan vastaavaan väestöön. (Lastensuojelu 2015, 10.)

4.5 Eettisyys

Eettiset kysymykset painottuvat tämän kaltaisessa tutkimuksessa ja niitä on pohdittava tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Eettiset kysymykset nousevat erityisen tärkeäksi, kun haastatellaan lastensuojelun asiakkaana olevia perheitä, joissa on alaikäisiä lapsia. Vaikka tämän tutkimuksen alaikäiset haastateltavat ovat jo lähellä täysi-ikäisyyttä ja kykenevät ikänsä puolesta itsekin arvioimaan osallistumistaan, pidin kuitenkin eettisesti tärkeänä saada nuorten oman suostumuksen lisäksi myös vanhempien suostumuksen. Myös Maarit Alasuutari (2005) korostaa lapsen osallistumisesta sopimista huoltajan kanssa niin tutkimuseettisten kuin lainsäädännöllisten syiden takia. Alasuutari on tuonut esille aikuisen haastattelijan ja alaikäisen haastateltavan valtaeroa, joka mukailee yhteiskunnan käytännöissä olevaa aikuisen ja lapsen epätasa-arvoa. Haastattelutilanteeseen valtaero tuo myönteisenä puolena sen, että aikuisella on oikeus tehdä kysymyksiä ja olettaa lapsen niihin vastaavan. Kielteistä puolestaan on se, että lapsi saattaa toimia haastattelutilanteessa opettaja-oppilassuhteen tapaan ja yrittää vastata mahdollisimman oikein. Vastauksissa voi korostua se, mitä lapsi olettaa haastattelijan odottavan hänen vastaavan kuin se, miten asiat todellisuudessa näyttäytyvät hänen elämässään. Alasuutarin mukaan valtaeroa ei voi haastatteluista pois kitkeä, mutta haastattelijan tehtävänä on luoda luottamuksellinen tilanne ja aito kiinnostus yrittää ymmärtää ja nähdä asiat lapsen tavalla. (Alasuutari 2005, 147, 152–153.) Pyrin huomioimaan haastatteluissa valtaeroa. Yritin ennen haastattelun alkua luoda nuorelle rennon tunnelman kertomalla itsestäni, haastatteluista ja juttelemalla hetken niitä näitä. Korostin myös sitä, että nuoren kertomia asioita en puhu muualle ja lopulliseen tutkimukseen ne tulevat sellaisessa muodossa, että haastateltavaa ei voi niistä tunnistaa. Haastattelun aikana pidin yllä rentoa ja turvallista ilmapiiriä, jossa nuoren oli

mahdollisimman helppoa olla ja puhua. Myös aikuisten haastatteluissa huomioin luottamuksellisen tilanteen syntymiseen ja ylläpitämiseen liittyviä tekijöitä. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2001, Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22–32, 41–44.)

Olen tarkastellut eettisyyttä tutkimukseni eri vaiheissa ja pyrkinyt noudattamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan (www.tenk.fi 2015) ohjeistuksia hyvistä tutkimuskäytännöistä. Koska kyseessä on lastensuojelun asiakkuudessa olevat perheet, tutkimuksen aineiston keräämiseen tarvittiin lupa Tampereen kaupungilta. Tärkeää oli myös saada tutkimukseen osallistuvilta kirjallinen suostumus sen jälkeen, kun heille oli kerrottu tutkimuksesta, sen tarkoituksesta, haastatteluaineiston käytöstä ja anonymiteetistä. Jokaiselta tutkimukseen osallistuvilta pyydetään allekirjoitettu tutkimuslupa. Alakäisten lasten kohdalla lapsen oman suostumuksen lisäksi tarvittiin myös vanhempien suostumus. Tutkimuseettisesti on tärkeää, että aineistosta on hävitetty tai karkeistettu litteroinnin yhteydessä kaikki tunnistetiedot. Aineiston analyysissä tietyt yksityiskohdat on poistettu tai häivytetty niin, ettei yksittäisiä perheitä tai henkilöitä ole mahdollisuus gradua lukiessa tunnistaa. Haastelluilla ja heidän haastatteluissa mainitsemilleen henkilöille olen keksinyt ”peitenimet”. (Kuula & Tiitinen 2010, 446–457.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan rooli korostuu, onhan haastattelutilanne vuorovaikutusta tutkijan ja tutkittavan välillä. Tutkimuksen kuluessa jouduin myös pohtimaan, mikä oikeus minulla tutkijana on näiden ihmisten osin kipeitä ja vaikeita elämäkokemuksia ja haavoja avata. Toisaalta harvoin ääneen pääsevät lastensuojelun asiakkaat ovat saaneet mahdollisuuden kertoa elämänsä tarinaa ja omaa näkökulmaansa ”neutraalille” henkilölle, joka ei edusta sosiaalitoimea tai muutakaan tahoa, jolla on valtaa määritellä ja puuttua perheen elämään. Joskus oman menneisyyden pohtiminen neutraalissa tilanteessa voi herättää pohtimaan omaa historiaa uudesta näkökulmasta.

4.6 Sisällönanalyysi menetelmänä

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena. Kaikki luotettavina pidetyt ja tutkimusasetelmaan liittyvät asiat tulee selvittää niin, että ne ovat sopusoinnussa kokonaisuuden kanssa. Pertti Alasuutarin (1999) mukaan laadullisessa analyysissä on kaksi vaihetta: havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Havaintoja pelkistettäessä aineistoa tarkastellaan ensin tietystä teoreettismetodologisesta näkökulmasta. Huomio kiinnitetään viitekehyksen ja tutkimuskysymyksen kannalta olennaiseen. Litteroitu aines siis pelkistyy hallittavammaksi määräksi ”raakahavaintoja”. Seuraavaksi pyritään yhdistelemään havainnot etsimällä niistä yhteisiä piirteitä tai

sääntöjä, jotka pätevät poikkeuksetta koko aineistoon. Toinen vaihe, eli arvoituksen ratkaiseminen tai tulosten tulkinta, tarkoittaa tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehtyä merkitystulkintaa tutkittavasta ilmiöstä. (Alasuutari 1999, 38–39.)

Tässä tutkimuksessa havaintojen pelkistämisessä ja arvoituksen ratkaisemisessa käytän menetelmänä sisällönanalyysiiä, joka on laajasti käytetty laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Sisällönanalyysillä tutkittavasta ilmiöstä tavoitellaan kuvausta tiivistetyssä ja yleisessä muodossa, kadottamatta aineiston sisältämää informaatiota. Tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan kuvaus, jonka avulla tulokset voidaan kytkeä ilmiön laajempaan kontekstiin ja yhdistämään aikaisempiin tutkimustuloksiin. Laadullisen aineiston sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen osaan: aineistolähtöinen, teoriaohjaava ja teorialähtöinen. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä, joka on perinteisen luonnontieteellisenkin tutkimuksen analyysimalli, tutkimuksen teoreettisessa osassa on hahmoteltu valmiiksi teoria ja käsitejärjestelmä. Aineiston analyysi perustuu aikaisemman tiedon testaamiseen uudessa kontekstissa. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä on teorialähtöisen analyysin tapaan teoreettisia kytkentöjä, mutta analyysi ei pohjaudu suoraan teoriaan vaan analyysiyksiköt valitaan aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–98 ja 113.)

Käytän tässä tutkimuksessa analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysiiä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkimusaineiston pohjalta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Aikaisemmat tiedot ja teoriat eivät siis vaikuta analyysin toteuttamiseen tai lopputulokseen, vaan analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymyksen pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–98 ja 113.) Kuten Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 19–20) ovat todenneet, puhdas aineistolähtöisyys on mahdotonta, sillä tutkijan jäsenyykset ovat väistämättä taustateorioiden ja käsitteiden koskettamia. Myös tässä tutkimuksessa aineistolähtöinen sisällönanalyysini on taustatietojen värittämää vaikkakin lähtökohtana on aineistolähtöinen analyysi. Tuomi & Sarajärvi (2009, 105–110) kiteyttävät aineistolähtöisen sisällönanalyysin kolmevaiheiseksi prosessiksi: 1. aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2. aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3. abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Tutkimusaineiston analyysi alkoi jo haastatteluaineistoa litteroidessani. Tuo työläs vaihe monine kelausineen ja uudelleen kuuntelemisineen tarjosi myös syväsukelluksen aineiston sisälle. Sieltä alkoi nousta monia mielenkiintoisia asioita esille, ja herätä kysymyksiä. Aloin myös huomata tiettyjen asioiden ja lauseiden toistuvan haastateltavien puheessa. Tutkimuskysymykseni kannalta oleellisia teemoja kuten kasvatustapojen siirtyminen, vanhempien odotukset ja syrjäytymispuhe nousi esille. Aineiston pelkistämisen aloitin kuitenkin vasta kun litterointi oli tehty. Aloitin lukemalla vanhempien haastatteluja läpi ja etsiä aineistosta tutkimuskysymykseni kannalta oleellisia asioita. Alustavaa

ryhmittelyä tein alleviivaamalla erivärisillä tusseilla kohtia, joissa haastateltavat puhuivat omasta lapsuudestaan ja nuoruudestaan, omien lastensa kasvattamisesta, huono-osaisuudesta, ylisukupolvisuudesta, lastensuojelusta ja sosiaalisesta pääomasta. Sen jälkeen luin nuorten haastattelut läpi ja alleviivasin niihin kohdat, joissa haastateltavat puhuivat saamastaan kasvatuksesta, lastensuojelusta, huono-osaisuudesta, ylisukupolvisuudesta ja sosiaalisesta pääomasta.

Tämän jälkeen aloin ryhmitellä aineistoa tarkemmin. Se tarkoittaa Tuomen ja Sarajärven (2003, 110–115) mukaan pelkistettyjen ilmauksien läpikäymistä, ja samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavien käsitteiden etsimistä. Esittelen käyttämäni sisällönanalyysimenetelmää kuvaamalla, miten analysoin haastatteluiden kasvatuspuhetta. Samalla tavalla ryhmittelin aineistoa myös muiden osa-alueiden kohdalla. Vanhempien haastatteluista keräsin taulukkomuotoon eri osa-alueita kasvatuksesta, kuten mitä asioita vanhemmat korostivat lapsuuden kasvatuksesta ja mitä omien lastensa kasvattamisesta. Tässä vaiheessa siirryin jo luokitteluun, missä samaa tarkoittavat käsitteet yhdistellään luokiksi ja nimetään kuvaavalla käsitteellä, jolloin aineisto tiivistyy. Luokiksi muodostuivat kasvatustapa, kurittaminen, hellyyden osoittaminen, eri tavalla toimiminen. Kasvatuksen ja vanhemmuuden alle keräsin myös äitien puheesta luokkia äitiyden kokemuksiin liittyen, kuten suhde omaan äitiin ja isään, suhde omiin lapsiin, äitiyttä helpottavat ja vaikeuttavat tekijät. Nuorten puheesta keräsin kokemuksia suhteesta saatuun vanhemmuuteen, isään ja äitiin. Keräsin myös yhteen ylisukupolvisuuteen liittyviä kohtia vanhempien ja nuorten puheesta. Seuraavana aloin ryhmitellä alaluokkia yläluokiksi ja edelleen pääluokiksi (Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–115). Huomasin tässä vaiheessa vanhempien kasvatuspuheesta esiintyvän paljon onnellisuuden ja rakkauden korostumiseen liittyvää puhetta, oman polun löytämisen korostamista sekä kunnon elämästä puhumista. Vanhemmuus tyyli muodostui sallivuuden ja kantapään kautta oppimisen luokaksi. Havaitsin myös tyttöjen korostavan äitiensä tavoin onnellisuutta: että he tulisivat itse onnellisiksi ja olisivat omia itsejään.

Viimeisenä vaiheena on teoreettisten käsitteiden luominen. Tällöin erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja muodostetaan teoreettisia käsitteitä ja tehdään johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–115.) Kasvatuksen alle muodostui kaksi käsitettä: kasvatuksen tavoitteena kunnon elämä ja sallivaa vanhemmuutta – tärkeintä on onnellisuus. Muita analyysissa muodostuneita käsitteitä oli ylisukupolvisen huono-osaisuuden käsite, jonka alla on huono-osaisuus esimerkiksi työn, toimeentulon, terveyden ja asuinalueen suhteen ylisukupolvisesti. Sosiaalisen pääoman alle muodostui kolme käsitettä: heikot sosiaaliset verkostot, normien asettamisen vaikeus ja yhteiskunnan tuki. Näitä esittelen tarkemmin seuraavissa analyysi-luvuissa.

5 YLISUKUPOLVISUUS JA SOSIAALINEN PÄÄOMA HUONO-OSAISUUDEN KONTEKSTISSA

Pro gradu -tutkielmassani tarkastellaan kahden sukupolven, vanhemman ja teini-ikäisen lapsen, näkökulmaa sukupolvien väliseen periytymiseen ja sosiaalisen pääoman siirtymiseen. Tutkimukseni pääkäsitteet ovat ylisukupolvisuus ja sosiaalinen pääoma. Analyysilukuni jakaantuu kahteen osaan. Luvussa 5.1 tarkastelen ylisukupolvisia jatkumota huono-osaisuuden kontekstissa ja luvussa 5.2 esittelen sosiaalista pääomaa sukupolvelta toiselle siirtyvänä resurssina.

5.1 Kasvatuksen ylisukupolviset jatkumot

5.1.1 Äitien kasvatusmuistot – Rankaksi koettuja lähtökohtia äitiyteen

Haastattelemani äidit kasvoivat hyvin erilaisissa lapsuudenperheissä. Lapsuudenperheet eivät edustaneet yhtä tietynlaista perhetyyppiä, vaan sieltä löytyi ydinperhe ja yksinhuoltajaperheitä, joiden kokoonpano muuttui elämäntilanteiden muuttuessa. Kaikilla äideillä oli sisarusia, sekä biologisia että puolisisarusia. 1960–1970-luvuilla syntyneiden äitien lapsuudenperheissä vanhemmat kävivät töissä tai olivat eläkkeellä. Tyypillisesti 1970–80-luvulla työttömyys oli vähäistä ja töitä oli tarjolla kaikille. Tilastokeskuksen mukaan vuosina 1970 ja 1980 yli 20-vuotiaista työttömiä oli vain 1-3 prosenttia, kun työttömyysaste 2010-luvulla on ollut 6 ja 10 prosentin välillä (Myrskylä 2010, Syvänen 2017).

Äidit kuvasivat lapsuudenkokemuksiaan avoimesti. Haastateltavat muistelivat haastatteluissa lämmöllä lapsuudessa koettuja hyviä hetkiä. Saman pöydän ääreen istuminen ruokailun ajaksi kuului perheiden arkisiin tapoihin. Kaikki haastateltavat kuvailivat, kuinka kello viiden ateria syötiin useimmiten yhdessä perheen kesken. Arjen rutiinit olivat perheissä selviä ja ennustettavia. Televisio-ohjelmien katselu oli myös yksi yhdessäolon muoto. Haastateltavien lapsuudessa ja nuoruudessa 1970–90-luvuilla median tarjonta ei ollut yhtä rajatonta kuin tänä päivänä, ja television viihdeohjelmat, kuten Spedeshow ja Napakymppi, värittivät samaan aikaan eläneiden tv-muistoja. Isien kanssa yhteinen tekeminen löytyi esimerkiksi urheiluohjelmien katselemisesta. Yhdessäolo rakentui arjen rutiinien pohjalle.

”Ja napakymppi joo, sitä me katteltiin” Äiti 1

Mukavien muistojen rinnalla elivät lapsuuden rankat kokemukset, jotka nousivat kaikkien äitien haastatteluissa keskeiseen asemaan koko lapsuutta ja myöhempää elämää määrittelevinä asioina. Vanhemman menetystä varhaislapsuudessa kuvattiin rankaksi ja pitkään elämää vaikeuttaneeksi kokemukseksi. Haastateltava kertoi, miten varhaislapsuus oli onnellinen, mutta äidin kuoleman jälkeen asiat muuttuivat. Perhe joutui luopumaan vanhasta kodista ja vaihtamaan asuinpaikkaa. Haastateltava kertoi, kuinka muutama seuraava vuosi oli raskas, ja hän pelkäsi menettävänsä myös isänsä.

”Mä aina mun isälle sanoin, että oli onnellinen lapsuus mutta sit isä sano, että eihän se ollu kun mun äiti kuoli.” Äiti 1

Äidin kuoleman jälkeen haastateltava oli kokenut turvattomuuden tunteita ja menettämisen pelkoa. Jos isä oli liian kauan poissa kotoa, joutui haastateltava hysteerisen pelon valtaan miettiessään mitä isälle on tapahtunut. Kyläilyreissuilla hän halusi istua isän vieressä eikä mennyt leikkimään, koska pelkäsi isänkin katoavan elämästään. Pikku hiljaa pelko alkoi hellittää. Haastateltava huomasi, että hänen isänsä on aina paikalla ja tavoitettavissa. Muistot alkoivat muuttua mukavammaksi ja haastateltava pystyi elämään normaalia lapsen elämää.

Eräs haastateltavista kuvasi lapsuuttaan hyvin ankeaksi. Hän kasvoi alkoholistiperheessä, jossa äidin miesystävät vaihtuivat usein ja elämää sävyttivät monenlaiset vaikeudet, kuten jatkuva väkivallan pelko ja huolenpidon puuttuminen.

”Haastattelija: Miten sut on kasvatettu?”

Äiti: Ei varmaan mitenkään. Koska mä olin se vanhin. [välissä muuta puhetta] Koska se oli alkoholisperhe mis mä olin.” Äiti 2

Haastateltava koki, että häntä ei oikeastaan kasvatettu. Tiuhaan vaihtuvat isäpuolet ryypäsivät, ja äidin voimavarat menivät palkkatyöstä ja vaikeasta parisuhteesta selviämiseen. Haastateltavasta kasvoi huolehtija, joka selviytyi vaikeasta lapsuudesta huolehtimalla perheestä ja pienemmistä sisaruksista. Arki oli ankeaa ja työntäyteistä. Haastateltava kertoi joutuneensa jo varhain liian suuriin saappaisiin. Ekaluokkalaisena hän oli lapsenvahtina pikkusisaruksilleen hoitaen samanaikaisesti kotitöitä, joihin sisältyi muun muassa veden hakeminen ulkokaivosta ja ruoanlaitto. Maritta Itäpuiston (2005) tutkimus tarkasteli, millaisia lapsuudenkokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eläminen synnyttää. Itäpuisto havaitsi, että lapset käyttivät selviytymiseen monenlaisia keinoja suojellakseen itseään ja muita alkoholiongelmaisen tuomilta haitoilta. Yksi tutkimuksen havainto oli, että alkoholistiperheissä lapset ottavat monia aikuisille kuuluvia asioita huolehdittavakseen, kuten tämän tutkimuksen haastateltava teki. Itäpuisto näkee lapsen oman

toiminnan merkittävänä läheisen alkoholiongelmien tuottamien haittojen vähentämisessä. (Itäpuisto 2005, 100.)

”Mä jouduin sanomaan äitille aina et koska pitää lähtee karkuun. Kun mejän piti lähtee sitten se oli nimenomaan niin kun siinä laulussa sanotaan että kirves ja lumihanki ja sillee. Mä jouduin aina sanomaan ja sit sillain et jos me ei ehitty karkuun niin mä olin se joka joutu meneen siihen väliin siis niinku yrittään että isäpuoli ei, se oli mun isäpuoli siis, niin et se ei niinku tekis äitille mitään pahaa. Ni se oikeestaan oli ihan siitä asti ku mä, ennenkö menin ees ekalle luokalle.” Äiti 2

Haastateltava joutui laiminlyönnin ja väkivallan kohteeksi usein. Yksi keskeinen osa lapsuutta oli suojautua isäpuolten väkivallalta. Sen lisäksi, että haastateltava huolehti pikkusisaruksista ja itsestään väkivallan uhatessa, hän joutui huolehtimaan myös omasta äidistään. Itäpuisto (2005) havaitsi omassa aineistossaan sekä tutkimuksensa taustateorioissa, että lapset toimivat usein äitiensä turvana esimerkiksi menemällä väkivaltatilanteessa väliin. Itäpuiston mukaan lapset suojelevat omalla toiminnallaan toisten ihmisten henkistä ja fyysistä hyvinvointia. Itäpuiston mukaan lapsen merkitys aikuisen alkoholiongelmien ja humalakäyttäytymisen negatiivisten seurausten lieventämisessä saattaa olla merkittävä. (Itäpuisto 2005, 105.)

Ydinperheessä kasvanut haastateltava kertoi lapsuutensa olleen turvallista ja onnellista. Perheessä tehtiin asioita yhdessä, matkusteltiin ja harrastettiin. Suhde äitiin oli hyvä ja läheinen. Suhde isään jäi etäiseksi, ja haastateltava kokee sen värittäneen koko elämäänsä.

”No kyllä kai se jos musta tuntuu että se isäsuhte jos ois ollu vähän toisenlainen ni, niin niin (tauko 4s) Ois ehkä saattanu olla ittelläki mennä niinku omas eläms vähän toisella lailla” Äiti 3

Haastateltava koki isän olevan etäinen. Haastateltava toi useassa kohdassa haastattelua esille isäsuhteensa vaikeuksia. Hän olisi kaivannut isältä läheisyyttä ja sylissä pitämistä. Isän etäisyys ja puhumattomuus vaikutti tyttären siten, että hän koki isän hylkäävän hänet. Haastateltava kertoi käsitelleensä isäsuhdettaan koko aikuiselämänsä ja sen puutteiden vaikuttaneen hänen myöhempiin miessuhteisiinsa. Haastateltava kertoi myös olleensa huolissaan ennen esikoisensa syntymää, että tämän isä tekee saman virheen oman tyttärensä kanssa.

”Mä oon ollu oikeestaan sillon pienempänä itte ihan ylikiltti. Mä en halunnu niinku aiheuttaa mitään (tauko 2s) äitille niinku enempää (tauko2s) huolta ja sillai ettei se vaan niinku tulis surulliseksi tai.” Äiti 2

”...kun mä oon ollu hirveen kiltti lapsi, näin on kerrottu.” Äiti 3

Haastatteleman äidit kuvailivat lapsuuttaan värittäneen tietynlaisen kiltteyden. He eivät halunneet tuottaa vanhemmilleen ylimääräistä huolta tai taakkaa. Kaikki äidit kertoivat nuoruudessa alkavasta kuohuntavaiheesta. Rankan lapsuuden alkoholistiperheessä elänyt äiti irtaantui kotoa nuorena.

”Koska mä olin jo sit, mä olin 14, 15 kun mä muutin pois kotoo. Tai mä lähin vaan. Kysyin mun äitiltäni kun se taas semmonen mies siinä joka oli alkoholisti kanssa. Äiti ei kyllä niinku itte juonu mutta se keräs tämmösiä ni mä sit kysyin siltä äitiltä niinku et kumpi täältä lähtee minä vai (tauko 2s)se niinku Jaska, se äitin miesystävä. Äiti ei sit vastannu mitään ni mä lähin.” Äiti 2

Pelastuksen vaikeista kotioiloista tarjosi poikaystävän perhe, jossa äiti koki saavansa vihdoinkin kokea, mitä on normaali perhe-elämä. Vaikka haastateltava teki radikaalin irtioton, hän kantoi jatkuvasti huolta sisarusten selviämisestä vaikeissa oloissa. Haastateltava ratkaisi asian käymällä lähes päivittäin entisessä kodissaan hoivaamassa sisaruksiaan, laittamassa ruokaa ja siivoamassa.

”Silti mulla oli aina huoli pikkusiskosta ja veljestä. [välissä muuta]: Että äiti oli töissä [välissä muuta] ja se oli aika myöhään sitten kotona ni mä kävin sitte siellä [välissä muuta] mä kävin sit siellä niinku siivoomassa [välissä muuta] sitte kävin tekemässä ruokaa mut se oli yleensä niin et siel ei ollu sit kun mun sisko ja veli kotona...” Äiti 2

Nuoruuden kuohuntavaiheessa yksi haastateltavistani eli ensin niin sanottua normaalia nuoruutta kavereiden kanssa hengailleen. Sitten kesken yläastetta hän tapasi itseään reilusti vanhemman miehen, rakastui, ja elämä alkoi ajautua sivuraiteelle. Isä ei enää pärjännyt tyttärensä kanssa ja otti yhteyttä sosiaalitoimeen. Runsaiden koulupoissaolojen takia haastateltava sijoitettiin nuorisokotiin. Nuorisokotisijoituksen aikana hän sai käytyä peruskoulun loppuun, muttei irrottauduttua poikaystävästä. Sijoituksen jälkeen vauhdikas elämä, jossa myös päihteet olivat osana, jatkui.

”Sit mä tapasin ton lasten isän nitota rupes tuleen niitä että mä saatoin olla viikonkin poissa. [välissä muuta]. Ja sitte meni se koulukin, koulu niin huonosti. Nii sittehän se [vanhempi, lisäys] niinku otti yhteyttä sossuun ja sitä kautta niinku sit että ei pärjää enää niinku mun kanssa.” Äiti 1

Sinikka Aapola tutki väitöskirjassaan (1999) murrosikään liittyviä kulttuurisia käsityksiä yksityisten ja julkisten tekstien avulla. Psykologisissa selitysmalleissa lapsi kehittyy aikuiseksi yleispätevien normatiivisten vaiheiden kautta, joihin luonnollisena osana kuuluu jonkinlaista myllerrystä. Mikäli eteneminen ei suju normaalisti, on yksilö avun tarpeessa. Aapolan mukaan monimutkaisia sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyviä ilmiöitä saatetaan selittää yksilökeskeisillä ja yksinkertaistavilla selityksillä. Toisaalta 1990-luvulta alkaen on korostettu nuoruuden kehitykseen liittyviä yhteiskunnallisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia ja konteksteja. Sosiaaliset ulottuvuudet rajataan kuitenkin Aapolan mukaan perheeseen, kaveripiiriin ja seurusteluun mutta nuorten laajemmasta

yhteiskunnallisesta asemasta ei keskustella. (Aapola 1999, 345–346.) Myös haastattelun äidit selittivät omaa murrosiän reagointiaan osin omaan itseensä liittyvillä tekijöillä, kuten rankkana tunnemylläkkänä, jossa mielialat vaihtelivat jatkuvasti ilosta synkimpään masennukseen. Toisaalta haastateltavat selittivät nuoruuden myllerryksiä poikaystäviin ja perhetilanteeseen liittyvillä tekijöillä, jotka pakottivat isoihinkin elämänmuutoksiin ja ulkopuolisiin yhteiskunnan puuttumisiin.

”Muistan kun murrosikä kun iski, mulla iski oli tosi paha murrosikä et siinä vaiheessa sitten niinku revähti kaikki. Et sit mä en ollutkaan enää se kiltti ja kuuliainen. Niin tota, kun se tunnemyrsky oli niin kauhee että välillä itketti aivan hirviästi ja ei oikein ymmärtäny mikä ja aivan mistään ei tullu mitään ja. Muistan yhden keskustelun äitin kanssa sitte ku. Kun sekin ihmetteli että mikä sulla nykyään on että kun sä oot aina niin surullinen ja me molemmat itkettiin emminätiedä (nauraen)” Äiti 3

5.1.2 Äitiys huono-osaisuuden kontekstissa – yksinpärjäämistä ja taloudellisia vaikeuksia

Kaikki haastatteleman äidit olivat aikuisiällään käyneet raskaita vaiheita läpi ja kasvattaneet lapsiaan pääosin yksin. Kaikilla haastateltavilla oli useita lapsia, ja ensimmäinen lapsi oli saatu nuorena, 20 ikävuoden molemmin puolin. Kaikki äidit olivat käyneet peruskoulun, ja sen jälkeen toisen asteen koulutuksen. Työhistoria oli kuitenkin jäänyt lyhyeksi. Useat äitiyslomat ja hoitovapaat olivat vähentäneet mahdollisia työvuosia. Sen jälkeen oli ollut monenlaisia sairauksia ja vaikeuksia, joiden takia töihin meno oli mahdotonta. Työttömyysjaksot olivat olleet pitkiä. Haastatteluhetkellä kaikki äidit olivat työelämän ulkopuolella.

*”Oon ollu tosi kauan kotona ja en oikeen niinku töissä ollu kauheesti koskaan että.”
Äiti 1*

Tutkimuksen haastatteluissa äidit perustelivat pitkää kotona olemistaan lasten ja perheen tarpeilla. Äidit kertoivat avoimesti pitkistä poissaoloistaan työelämästä mutta selvästi pitivät tarpeellisena selitellä poissaolon syitä. Äidit esimerkiksi sanoivat, että vaikka olivat joutuneet tulemaan toimeen pienellä budjetilla, oli silti ollut lasten etu, että äiti oli ollut paikalla. Marja-Leena Böökin (2001) kasvatustieteen väitöskirjassa havaittiin samansuuntaisia merkityksenantoja omalle työttömyydelle. Böökin mukaan kotiin ja perheeseen suuntautuminen mahdollistaa työttömälle kanssaihminen arvostusta ja tunteen omasta tärkeydestään. Böök havaitsi, että työttömät vanhemmat puhuivat paljon kotitöistä palkkatyötä kompensoivana tekijänä. Työttömien äitien puheessa korostui kotiin jääminen ja perinteinen äitiys. Kotona oleva työtön äiti esitettiin hyveellisenä äitinä, joka huolehti perheestään, uhrautui ja panosti perheen hyvinvointiin. (Böök 2001, 56–61.) Tutkimukseni äidit ikään kuin hiukan

moittivat työssäkäyviä äitejä siitä, että heillä jää näkemättä ja kokematta lasten lapsuus, kun ovat niin paljon poissa kotoa.

”Et mieluummin niinku on rahaton tai niinku pienillä rahoilla et saa olla lasten kans tollain kun et sitten on kaheksasta neljään töissä ja näkee niitä sen pari tuntia.” Äiti 1

Vaikka perheiden tulotasosta ei haastatteluissa kysytty, toivat äidit monissa kohdin esille taloudellisia vaikeuksiaan. Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että keskeinen lapsiperheiden köyhyyttä lisäävä tekijä on vanhempien työttömyys. Lisäksi köyhissä lapsiperheissä on kolme tai sitä enemmän lapsia selvästi useammin kuin keskituloisissa perheissä. Yksinhuoltajuus lisää köyhyyden riskiä – yksinhuoltajaperheessä ollaan köyhiä kaksi–kolme kertaa useammin kuin muissa lapsiperheissä. Köyhyys lisää lapsiperheiden riippuvuutta sosiaaliturvasta. (Sauli & Salmi & Lammi-Taskula 2011, 538–539.) Kaikissa tämän tutkimuksen perheissä oli kaikki lapsiperheköyhyyden riskitekijät. Äidit kertoivat työttömyyden ja kotona olemisen vaikuttaneen ja vaikuttavan perheen talouteen. Taloudellisesti tiukkaa elämää kuvattiin ”sossun rahoilla” elämiseksi. Toisaalta toimeentulotuen ja muiden etuuksien avulla pärjättiin jotenkuten. Äidit kuvaavat kotihoidontuella elämistä niukaksi, ja kun saa toimeentulotukea, se on ”luksusta”.

”Sillain on niinku ihan hyvin hyvin kaikki tässä vaikka noi raha-asiat ne nyt on mut niihinkin on jotenki niin tottunu kun on kotihoidotuella ollu ja noilla ni se. Sehän on niinku vaan luksusta et nyt saa jostain jotai toimeentulotukee ees vähän.” Äiti 1

Äidit toivat haastatteluissa esille, että heidän elämänsä työttömänä ei ole ollut laiskottelua. Sen lisäksi, että lapset ja heidän asiansa sekä kodin ja perheen hoitaminen vei aikaa, myös työnhaku ja työvoimatoimiston kanssa asiointi kävi työstä. Toimeentulotuen hakeminen ja siihen liittyvien ”lippujen ja lappujen” täyttäminen kuvattiin myös työlääksi.

”Just eilen vein niitä papereita sinne et on siinäkin kauhee tappelu et. Yritin tehdä sähköisesti sen hakemuksen mut ei onnistunu ja menin sitte loppupeleissä sinne sinne tekeen ja vähän sellasta niinku säättämistä noi paperihommat mutta tota ja Kelassa juosta mut ihan (tauko) jees.” Äiti 1

Äidit nostivat kuitenkin esille työelämään paluun mahdollisuuden, kun pahimmat vuodet kotona helpottavat. Perhe-elämän ja parisuhteen vaikeudet olivat vieneet äideiltä voimia. Työelämä ja sen mukana tuoma parempi elintaso kuitenkin houkutteli äitejä. Kaikilla oli myös ammatillinen koulutus, jolla työelämään pääsy on mahdollista.

”Niin siis tällä hetkellä en ole missään töissä et [välissä muuta puhetta] Nuorimmainen meni elokuussa päiväkotiin niin olin siihen asti kotona ja tota hhh nyt sitte oon huomenna menossa työkokeilupaiikkaa sopiin [välissä muuta] tota nyt sitte aion ainakin, en tiä oonko joka arkipäivä muutaman päivän viikossa sitte alottaa

työkokeilun, oon ollu tosi kauan kotona ja en oo oikeen niinku töissä ollu kauheesti koskaan että...” Äiti 1

Yksin pärjääminen korostui haastatteluissa. Äidit olivat kasvattaneet lapsiaan pääasiassa yksin. Kasvatuskumppani oli puuttunut. Vaikka jossain tapauksessa lasten isät olivat jollain tavalla elämässä mukana, ei heistä ollut juurikaan auttamaan lastenhoidossa ja -kasvatuksessa.

”Mut sillon se oli aika ahistavaa, tuntu et oon niinku aika yksin. Henkisesti oli aika loppu niinku sillon.” Äiti 1

Suhteita lasten isiin kuvattiin vaikeina ja monimutkaisina. Lasten asioiden hoito yhdessä oli vaikeaa. Äidit puhuivat isistä, jotka asuvat kaukana tai heitä ei kiinnosta lasten asiat. Äidit kertoivat lastensa isien monenlaisista ongelmista. Lasten isien elämää varjosti runsas päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat tai muut erilaiset elämänhallinnan ongelmat, jotka olivat olleet läsnä perheiden arjessa vuosien ajan. Lasten ollessa pieniä äidit olivat joutuneet pärjäämään yksin, ja lasten isien taholta oli koettu monenlaisia uhkia. Esimerkiksi päihteiden käytön seurauksena erään isän käytös oli ollut väkivaltaista ja arvaamatonta. Poliisia oli jouduttu kutsumaan apuun, ja turvakotikäynnit olivat tulleet tutuiksi. Tarja Hiltunen (2015, 64) havaitsi tutkimuksessaan, että lapsuuden väkivaltakokemukset ohjasivat naisia väkivaltaisiin parisuhteisiin aikuisena. Rankkaa väkivaltaa lapsuudessaan kokenut haastattelemani äiti oli aikuisuudessa ajautunut useaan väkivaltaiseen suhteeseen. Mielenterveysongelmista kärsivä lasten isä oli sabotoinut perheen elämää monin tavoin. Silti irrottautuminen parisuhteesta oli ollut vaikeaa, ja lapset olivat saattaneet vuosikausia elää kuormittavissa ja epävakaisissa oloissa.

”...sitten siinä (tauko 2s) kun alko se loppu läheneen meillä sitten ni sitten se pahoinpiteli mua muutaman kerran ja (tauko 2s)niin sit mä huomasin olevani raskaana.” Äiti 2

Äitien aikuisiän parisuhteet olivat olleet vaikeita. Tyypillistä oli, että eron jälkeen löydettiin uusi mies ja suhde alkoi lupaavasti. Pikku hiljaa alkoivat ongelmat, jotka johtivat monenlaisiin vaikeuksiin ja lopulta eroon. Äidit kertoivat haastatteluissaan myös yrityksistään olla yksin, ilman parisuhdetta.

5.1.3 Äidiltä tyttärelle – Tytöt reunalla

Haastattelemiini nuoret olivat 15–16-vuotiaita yläkoulua tai ammattistarttia suorittavia nuoria. Nuoret asuivat biologisen äitinsä ja sisarustensa kanssa. Nuoret olivat jossain nuoruutensa vaiheessa olleet lastensuojelun asiakkaana ja kokeneet avohuollon sijoituksen. Nuorten arki koostui koulunkäynnistä, lastensuojelulaitoksessa ja kotona vietetystä ajasta, kavereiden kanssa oleskelusta ja kaupungilla pyörimisestä sekä sosiaalisessa mediassa olemisesta.

”Käyn koulussa. Sit mä tuun kotiin. (tauko2s) Ää. Syön jotaki ja teen joskus koulujuttuja(aurahaa) ja sitte, yleensä sit mä lähen kavereitten kans tonne (toiseen kaupunginosaan missä asuu) että mä asun ite (sanoo toisen kaupunginosan) nii sitte, siellä ollaan.” Nuori 3

Koulunkäynti mainittiin haastatteluissa, mutta nuoret eivät tuottaneet siitä paljoakaan puhetta. Vapaa-ajasta keskusteltiin enemmän. Nuoret hengailivat kavereiden kanssa, jotka olivat samanikäisiä tai vanhempia. Kavereiden kanssa vietettiin aikaa pääasiassa muualla kuin omassa kodissa. Nuoret kertoivat tapaavansa kavereita kaupungilla, kavereidensa vanhempien kotona tai jo itsenäisesti asuvien kavereiden asunnoissa. Nuoret olivat tunteneet jotkut kaverinsa jo vuosia, mutta kertoivat myös totaalisista kaveripiirin vaihdoksista.

Nuoret kuvasivat joutumistaan ”vääränlaiseen” kaveriporukkaan. ”Huonossa seurassa” oli ajauduttu kokeilemaan alkoholia ja jopa huumeita. Kaveriporukoissa oli ollut näpistelijöitä, ja nuorikin oli ajautunut tekemään pieniä näpistyksiä. Vääränlaisesta kaveriporukasta irtipääseminen kuvattiin helppona juttuna.

”Se oli vähä huonoa seuraa se mun ikänen ja sit se tai no siinä oli vähän ongelmia silleen ni sit vaihdoin kaveriporukkaa kokonaan.” Nuori 2

Nuoret hallitsivat sosiaalisen median käytön ja se näyttäytyi tärkeänä osana arkea. Nuoret olivat niin facebookissa, instagramissa kuin snapchatissäkin. Sosiaalista mediaa seurattiin tiiviisti ja käytettiin paljon etenkin silloin, kun ei ollut muuta tekemistä. Haastatteluista ilmeni, että varsinkin kotona oltiin paljon sosiaalisessa mediassa. Bussimatkat ja välitunnit vietettiin ”somessa”. Sosiaalinen media tuntui korvaavan kasvokkaista vuorovaikutusta. Myös vuoden 2015 nuorisobarometrin tulokset kertovat nettiyhteydenpidon nuorten keskuudessa tiivistyneen nopeasti viime vuosina viestintäteknologian nopean kehittymisen myötä. (Myllyniemi 2015, 78). Vaikka sosiaalinen media hallitsi haastateltavien arkea, kertoivat nuoret kuitenkin mieluummin viettävän aikaa kavereiden kanssa kasvotusten.

”Haastattelija: Missä muualla sä oot ku facebookissa, mitä on semmosia, joissa sä paljon oot?”

Nuori: öö facebook, instagram, ask.fm, öö.” Nuori 3

Kaikki haastatteleman nuoret kertoivat seurustelewansa tällä hetkellä, tosin lyhyin seurustelusuhde oli vasta kestwnt alle kaksi viikkoa ja pisin noin puoli vuotta. Poikaystwvät nousivat haastatteluissa tärkeiksi henkilöiksi. Poikaystwvä – lyhyenkin seurustelun jälkeen – koettiin hyvin läheisenä. Poikaystwvälle soitettiin, jos oli huolia tai haluttiin jutella asioista. Nuoret kertoivat myös viettävänsä paljon aikaa poikaystwvien kanssa. Myös Nuorisobarometri 2015 (Myllyniemi 2015, 79–80) tulosten mukaan nuoret viettivät eniten aikaansa seurustelukumppaneidensa kanssa.

”No ehkä parasta tällä hetkellä niinku nyt on kun mul on toi uus poikaystwvä ni sit sen kaa on kiva, kivakiva sillee viettää aikaa.” Nuori 2

Kenelläkään haastattelemistani nuorista ei ollut viikoittaista harrastusta. Nuoret kertoivat harrastaneensa aikaisemmin lapsuudessaan mutta harrastukset olivat syystä tai toisesta loppuneet. Vuoden 2015 nuorisobarometrin mukaan 15–19-vuotiaista tytöistä 81 prosenttia harrastaa jotakin harrastusta. Teini-ässä harrastamisessa tapahtuu notkahdus ja 15–19-vuotiaat harrastavat vähemmän kuin nuorempi ja vanhempi ikäluokka. (Myllyniemi 2015, 50) Osittain siis aineiston tyttöjen harrastamattomuus voi olla normaalia ikäkauteen kuuluvaa notkahdusta harrastamisessa. Aineistosta kuitenkin ilmeni, että yksi tekijä harrastusten loppumisen taustalla oli perheen tilanne. Yksi haastatteleman nuori kertoi, että urheiluharrastus sijaitsi kaukana kotoa ja sinne oli vaikea kulkea. Koska perheessä ei ollut autoa ja harrastus ajoittui iltaan, joutui nuori lopulta luopumaan harrastuksesta. Perheen huono taloudellinen tilanne ja harrastamattomuus kietoutuivat yhteen. Myös nuorisobarometrin 2015 tuloksissa todetaan, että heikosti toimeentulevien perheiden lapset harrastavat selvästi vähemmän esimerkiksi liikuntaa kuin hyvin toimeentulevien perheiden lapset. Haastatteleman nuoret kuuluvat kertomansa mukaan siihen 19 prosenttiin ikäluokkansa nuorista, joilla ei ole minkäänlaista harrastusta. (Myllyniemi 2015, 50.)

Nuoret olivat kokeneet elämänsä aikana monenlaisia vaikeuksia. Perhesuhteissa oli tapahtunut paljon muutoksia. Oli koettu vanhempien ero, vaihtuvien isäpuolten kanssa elämistä, riitaisia suhteita äidin ja miesystävien välillä, vanhempien mielenterveysongelmia ja kouluvaikeuksia. Tähänastinen nuoruus oli ollut kuohuja täynnä ja lastensuojelu astunut kaikkien kohdalla kuvaan. Kuohuntavaiheessa nuoret olivat ajautuneet huonoihin kaveriporukoihin, tehneet pieniä rikkeitä, kokeilleet päihteitä ja olleet paljon koulusta pois. Kaikilla nuorilla oli myös ollut psyykkisiä ongelmia. Nuorten omat kertomukset nuoruuden kuohuntavaiheesta mukailivat Heinon (2007) tutkimuksessa kuvattuja nuoreen liittyviä lastensuojeluasiakkuuden alkamisen syitä. Heinon

tutkimuksessa asiakkuuden alkamisen taustalla olivat ristiriidat vanhempien kanssa, koulun käymisen vaikeudet, lapsen ja nuoren huono psyykkinen hyvinvointi sekä sairaudet, vammat ja kehityksen viivästymät. (Heino 2007, 65–66.) Kaikki nuoret olivat jossain nuoruutensa vaiheessa olleet avohuollon sijoituksessa. Nuoret itse kertoivat sijoitukseen johtamisen syiksi runsaat koulupoissaolot, päihteiden käytön, väärään kaveripiiriin ajautumisen ja psyykkisen oireilun.

”No ehkä just hyvänä esimerkkinä se mun vanha kaveriporukka ku sie juotiin tosi paljo ja sitte oli niitä jotka käytti jotai muutaki, jotai pilvee ja tollasta. Emmä haluais enää sellasessa porukassa liikkua. Kyl mä tiedän et mä itse pystyn olla käyttämättä mutta niinku, sit ku ne tekee niin paljo muutaki kaikkee tyhmää. Että ne varastelikaupasta ja kaikkee(puhelin piippaa) mm. niinni totani. Sellaset niinku. Emmä enää halua ollenkaan liikkua samassa porukas. Tai ees puhua niitten ihmisten kaa.” Nuori 2

Kaikkien nuorten isät olivat heidän elämässään jollain tavalla mukana. Pikkulapsivaiheessa isien kanssa oli eletty jonkin aikaa yhdessä, mutta kukaan nuorista ei ollut enää vuosiin asunut isien kanssa samassa osoitteessa. Isien kanssa ei oltu lapsuuden ja nuoruuden aikana vietetty juurikaan aikaa. Yksi nuori kertoi olevansa isänsä kanssa ihan hyvissä väleissä, muutoin suhteita isiin leimasivat toistuvat pettymykset ja hylkäämiskokemukset. Nuorten kertomuksissa isät olivat tulleet ja menneet miten halusivat, eivätkä olleet pitäneet yhteyttä. Isät olivat olleet paljon poissa, eikä säännöllisiä tapaamisia ollut. Isälle keskusteleminen oli tyttöjen kertomuksissa vaikeaa. Ainoat keskustelun aiheet olivat pinnallisia arjen asioita.

”Se on ollu oikeestaan samanlainen, se vaan tulee ja menee miten huvittaa.” Nuori 2

Nuoret kertoivat, etteivät olleet kokeneet isän hyväksyneen heitä sellaisina kuin olivat. Isällä oli voinut olla kohtuuttomia kriteereitä esimerkiksi kouluarvosanojen suhteen. Kun kokeista ei ollut tullut kymppiä, isä oli ilmaissut, ettei hyväksy asiaa. Nuorelle tämä oli viestittänyt, ettei hän ole hyväksytty sellaisena kuin oli.

”Äitin kanssa mä pystyn puhuun ihan ihan kaikesta, mutta isän kanssa en sitte oikein mistään.” Nuori 1

Äidit olivat tyttärilleen kaikki kaikessa. Äiti oli koko elämän seissyt rinnalla ja auttanut vaikeuksissa. Nuoret kertoivat, että äideille he pystyvät puhumaan kaikesta ja äiteihin oli aina voinut luottaa. Nuorten kertomuksissa äidit olivat olleet elämään pysyvyyttä luovia ja aina saatavilla olevia hahmoja. Haastatteluissa nuoret vertasivat useissa kohdissa isiä äiteihin. Isiä kuvasi poissaolevuus, suhteen ailahtelevuus ja epäluottamus. Äitejä taas kuvataan rakastavina ja aina läsnä olevina. Eräskin nuorista kuvasi saaneensa paljon rakkautta äidiltä.

”Haastattelija: No hei, jos sul on ongelmia tai paha mieli tai jotaki vaikeeta nii kuka sua auttaa?”

Nuori: Äiti

Haastattelija: mm. Onks äiti aina sellanen et sä tiedät et se auttaa?”

Nuori: Joo, äiti on. Äiti on ollu koko mun elämän mun tukena” Nuori 3

Vaikka suhdetta äitiin kuvattiin rakkaudentäyteisenä, luottamuksellisena ja mutkattomana, saattoi nuorten puheessa havaita myös äitisuhteeseen liittyviä ristiriitaisuuksia. Äitien suojeleminen oli yksi teema, joka nousi nuorten puheista esille. Lastensuojelun roolista puhuttaessa nuoret toivat esille, että lastensuojelun käynnit toivat turvaa, koska työntekijät auttoivat äitiä käytännön asioiden hoidossa ja tsekkasivat, että kaikki sujui.

”Ei meil oo tässä niinku mitään ongelmia sillee mutta musta vaan tuntuu hyvältä että sie käy, että ne kattoo sillee et äidin esimerkiks raha-asiat sujuu ja tälle.” Nuori 2

Nuoret myös kertoivat, etteivät omilla vaikeuksillaan olleet halunneet tuottaa pahaa mieltä äideilleen. Nuoret ikään kuin halusivat suojella ongelmista painivia äitejään lisämurheilta. Äitisuhteisiin oman lisänsä toivat äitien parisuhteet ja mahdolliset uudet kumppanit. Uuden ihmisen hyväksyminen perheen jäseneksi ja kasvattajaksi ei ollut yksinkertaista ja otti aikaa.

”Haastattelija: Siinäki menee tietysti aina oma aikansa että tottuu uuteen ihmiseen

Nuori: Nii ja sitte oppii niinku hyväksymään sen [välissä muuta] ja luottamaan omalla tavallansa.” Nuori 3

Tutkimusten mukaan suomalaiset arvostavat perheen kanssa vietettyä aikaa ja sitä yritetään järjestää (Miettinen & Rotkirch 2011, 114–115). Tässä tutkimuksessa perheen kanssa vietetty aika näyttäytyi vähäisenä nuorten kertomuksissa. Yhteisiä hetkiä oli ne, kun joskus istuttiin yhtä aikaa ruokapöydässä tai katseltiin televisiota yhdessä. Joskus perheen kanssa oli myös tehty yhteisiä retkiä. Nuorten haastatteluista välittyi kuva, että he olivat ikään kuin hiukan ulkopuolella normaalia perhe-elämästä. Nuoret kertoivat useimmiten jättävänsä perheen yhteiset tekemiset väliin ja viettävänsä mieluummin aikaa kavereiden kanssa. Nuoret myös kertoivat olevansa paljon kavereiden luona yötä ja ikäänsä nähden paljon vastuussa itse itsestään. Myös Miettinen & Rotkirch toivat esille nuorten viettävän paljon aikaa harrastusten ja kavereiden parissa kodin ulkopuolella (Miettinen & Rotkirch 2011, 130).

”Haastattelija: Minkälaisia asioita teidän niinku perheellä oli tapana tehdä, tai on tapana tehdä? Onks teillä jotain semmosia yhteisiä juttuja?”

Nuori: No ei meillä ny oikein” Nuori 1

5.1.4 Kasvatuksen tavoitteena kunnon elämä

Jaana Kemppaisen (2001) sukupolvisia kasvatuksen jatkumoina koskevassa väitöstutkimuksessa havaittiin, että vanhat ja perinteiset kasvatusihanteet elävät eri sukupolvia edustavien kasvatuskokemuksissa. Kunnon kansalaisuus on se ihanne, johon lapsia on haluttu kasvattaa sukupolvesta toiseen. Lisäksi ahkeran, työtätekevän kansalaisen kasvattamista korostetaan vaikka nuoremman polven haastatteluissa ne eivät saaneet samaa arvoa kuin aikaisemmilla sukupolvilla. (Kemppainen 2001, 150.) Tässä tutkimuksessa äidit nostivat myös kunnon kansalaisuuden teemaa esille. Kunnon kansalaisuuteen äidit liittivät sellaisia arkisia asioita kuin hyvät tavat ja vanhempien ihmisten kunnioitus. Näitä asioita oli korostettu äitien saamassa kasvatuksessa ja he olivat korostaneet niitä myös omia lapsia kasvattaessaan. Äidit kertoivat, että heidän lapsuudessaan pidettiin tärkeänä, että ei valehtelee tai varasta. Hyvät ruokatavat olivat tärkeitä, ja haarukkaa ja veistä tuli osata käyttää oikein. Äidit kertoivat, etteivät muista sääntöjä niinkään toivotettaneen vaan ne olivat itsestään selviä. Sääntöjen taustalla äidit näkivät sellaisia suurempia arvoja kuin toisten ihmisten kunnioittaminen ja suoraselkäisyys.

Myös nuoret kertoivat heidän saamassaan kasvatuksessa hyvien käytöstapojen korostuneen. Nuorten mukaan heitä oli opetettu kunnioittamaan vanhoja ihmisiä. Kadulla tuli pysähtyä auttamaan pulassa olevaa vanhusta ja kantaa esimerkiksi kauppakassit. Myös vanhempien ihmisten teittely tuotiin esille. Nuoret kertoivat, että fyysistä ja henkistä väkivaltaa on opetettu välttämään. Nuoret korostivat haastatteluissa samantyyppisiä asioita kuin heidän äitinsä.

”Et se oli varmaan en tiää mikä siinä on en mäkään niinku pelänny sitä että mitä isä olis tehny jos se ois nähny mut kännis mut siin oli joku sellanen et se ei voinu tullu mieleenkään. Et oli kuitenkin jotenki niin semmonen iso auktoriteetti tai joku.” Äiti 1

Äitien mukaan auktoriteetin kunnioittaminen oli tärkeää heidän lapsuudessaan. Vanhempien sanaa kunnioitettiin eikä vastaan uskallettu sanoa. Oli itsestään selvää, ettei vanhempien eteen tultu esimerkiksi humalassa. Äidit totesivat haastatteluissa, ettei kasvatusta liiemmin selitelty. Äidit kertoivat olleensa kilttejä ja pyrkineet noudattamaan sääntöjä. Jos sääntöjä oli kuitenkin rikottu, oli vanhemmilla erilaisia tapoja rankaista. Äitien äidit olivat pitäneet arkista kuria, ja isä sanonut viimeisen sanan. Fyysistä rankaisemista ei äitien lapsuudessa juuri käytetty. Poikkeuksen haastatteluista teki äiti, jonka lapsuus oli hyvin väkivaltainen. Äiti, joka koki jääneensä ilman kasvatusta traumaattisissa perheoloissa, kasvatusta muistot olivat lähinnä mielivaltaista kurittamista ja pelkoa.

Kunnon kansalaisuuden keskeisinä tekijöinä Kemppainen (2001) esitteli työnteon ja koulutuksen arvostamisen ja hankkimisen. Ne eivät kuitenkaan nousseet aineistossa vahvasti esille. Haastattelujen äidit kertoivat, että heidän vanhemmillaan ei ollut ollut ainakaan sanoiksi puettuja odotuksia siitä, mitä lastensa tulevaisuuden koulutukselta tai ammattiuralta toivoivat. Äitien mukaan heidän vanhempiansa kasvatuksessa ei ollut selkeää linjaa tai ajatusta, miten elämässä pitäisi edetä.

”No se ei oo ainakaan koskaan tullu mitenkään silmiin pistävästi että pitäis olla joku tietty raami minkä mukaan niinku edetä elämässä. Että ensin pitää tehdä sitä ja sitte pitää tehdä tätä ja. Se, se ei koskaan niinku, en oo tormänny sellaseen ja. Mä oon esimerkiksi itte, mä en oo menny se-sellasta polokua. Eikä siitä oo koskaan mua moitittu tai paheksuttu.” Äiti 3

Äidit kertoivat, että heidän vanhempansa olivat korostaneet kunnon elämää. Kunnon elämä näyttäytyi haastatteluissa kuitenkin muuna kuin perinteisenä ahkerana työtä tekevän kansalaisen roolina. Äitien mukaan kunnon elämä koostui kaidasta tiestä ja onnellisuudesta. Kunnon elämää elävä ihminen on onnellinen ja tyytyväinen. Kunnon elämässä ihminen saa mennä omia polkujaan ja tehdä epäsovinnaisia ratkaisuja. Tärkeintä on, että on onnellinen. Äitien haastatteluissa todettiin, että he toivovat lapsen hankkivan jonkun ammatin ja kouluttautuvan. Työntekoon viitattiin esimerkiksi sanomalla, että toivotaan lapsen pysyvän pois ”sossun luukulta”. Äitien puheissa nousivat enemmän sallivuus ja ajatus, että vanhemmat toivoivat lastensa olevan onnellisia. Äitien oma elämä ei ollut kulkenut kunnon kansalaisuuteen liittyvää opiskelu-työelämä-jatkumoa pitkin, vaan he olivat olleet pitkiä aikoja kotona hoitamassa lapsia ja työttömänä. Useat tutkimukset osoittavat, että kotitausta vaikutti nuorten kouluttautumiseen ja ammattiin sijoittumiseen. Eri yhteiskuntaryhmillä on omat koulutusväylänsä. Mitä enemmän vanhemmilla on koulutusta, sitä pidemmälle heidän nuorensa kouluttautuvat. Ulkopuolisiksi ja työttömiksi jääneillä nuorilla on puolestaan usein keskimääräistä heikommin koulutetut tai työelämän ulkopuolella olevat vanhemmat. (Myrskylä 2009, Paananen ym. 2012, 28, Järvinen 1999, 191–192.)

”Ei ollu mitään sellast et ei ollu mikään et toivon et sust tulee poliisi tai joku tietty. Vaan just se et on niinku onnellinen ja tälläin että tota (tauko 2s) [välissä muuta] Mut ei oo ei mitenkään sillain niinku mihinkään suuntaan tönähty tai toivottu että. En mä ainakaan muista mitään semmosta että ois. Mutta totta kai toivo että kunnon elämä ja se niinku (tauko 3s) ettei niinku ajaudu rikollisille teille ja se niinku.” Äiti 1

Äidit korostivat kunnon kansalaisuuden sijasta kunnon elämää. Nuoret puhuivat lähes äitiensä sanoilla kertoessaan äitiensä toiveista tulevaisuutensa suhteen. Nuoret kertoivat äitiensä sanoneen, että heille tärkeintä oli lapsensa onnellisuus. Nuoret kokivat, että äidille ei merkitse niinkään se, mitä heistä tulee ammatillisesti, vaan tärkeämpää on oman polkunsä seuraaminen ja sitä kautta

onnellisuuden löytäminen. Nuoret kertoivat äitiensä korostaneen toivovan tyttärelleen hyvää ja onnellista elämää. Sitä, että paha pysyisi poissa.

”Äiti on just se toivoo että musta tulis onnellinen, kouluni käyn tai hommaan ittelleni jonku ammatin, meen töihin ettei musta tuu mitään sossupummia tämmöstä.” Nuori 1

Tyttöjen haastatteluista nousi esille, että äitien toivoma kunnon elämä tarkoitti pysymistä poissa ”sossun luukulta”. Ruoholan tutkimus osoittaa äitien siirtävän ja välittävän tyttärilleen koulutusta koskevia arvostuksia, asenteita ja suhtautumistapoja. Siirtäminen tapahtuu sosiaalisen taustan, sukupuolen ja sukupolven kontekstin kautta. (Ruohola 2012, 152.) Myös tämän tutkimuksen äidit siirsivät tyttärilleen oman sosiaalisen taustansa mukaisia koulutusta ja tulevaisuutta koskevia arvostuksiaan. Huono-osaisuuden kontekstissa äidit toivoivat tyttärilleen parempaa elämää kuin itselleen. Se tarkoitti, että pystyisi jollain tavalla elättämään itseään mutta ennen kaikkea olemaan onnellinen.

”Se (äiti) on sanonu vaan että sille on tärkeintä sillee että mulla on hyvä olla ja silleen et. Mut just se et voin tehdä sellasta työtä mistä mä tykkään oikeesti Ja (tauko2s) niinku että sillee että mulla on hyvä olla justinsa. sillee et mä en koe mitenkään et mulla ois kauheita paineita tehdä jotain.” Nuori 2

5.1.5 Sallivaa vanhemmuutta kantapäin kautta

Kunnon elämää tyttärilleen toivovien äitien haastatteluissa vanhemmuustyyliksi hahmottui salliva vanhemmuus. Äidit olivat omissa lapsuuden perheissään kokeneet hyvin erilaisia kasvatustyyliä sallivasta autoritaariseen. Äitien saamassa kasvatuksessa oli asioiden selittäminen ollut vähäistä. Rajoja oli asetettu, mutta ne olivat olleet ristiriitaisia, ikäkauteen liian rajuja tai toisaalta lepusia. Johdonmukaisuus oli puuttunut. Erilaisissa kasvatustavoissa oli yhteistä se, että kaikki vanhemmat olivat kokeneet lapsuudessaan eritasoista turvattomuutta.

Omien lastensa kasvatuksesta puhuessaan äidit sijoittuivat sallivan vanhemmuuden ryhmään. Rankaisemisen sijaan äidit olivat halunneet olla rakastavia vanhempia, joiden lapset tietävät äitiensä olevan aina lastensa turvana. Äidit korostivat, että nuoret saavat itse tehdä valintansa ja löytää oman polkunsä. Diana Baumrindin jaottelussa (Alasuutari 2003, 21) salliva vanhemmuus ohjaa ja rajoittaa lapsen toimintaa mahdollisimman vähän. Haastatteluissa äidit eivät juurikaan puhuneet lastensa ohjaamisesta tai toiminnan rajoittamisesta. Lea Pulkkinen mukaan salliva vanhemmuus on

tunneperäistä hoivaa mutta siinä tietämys lapsen toimista on vähäistä eikä lasta rajoiteta. (Pulkkinen 2002, 143–144.) Tutkimuksen äidit korostivat tunneperäistä hoivaa ja rakkautta. Omiin kokemuksiinsa peilaten he olivat halunneet tarjota lapsilleen rakastavan kodin ja tiedon siitä, että olivat aina lastensa turvana. Kuitenkin lapset olivat joutuneet usein pärjäämään omillaan ja kenties melko yksin äitien yrittäessä selvittää yksinhuoltajan arjesta isojen perheiden kanssa.

Tommi Hoikkalan (1993, 52–55) teoretisoinnissa salliva vanhempi korostaa itsekasvattautuvaa nuorta. Salliva vanhemmuus korostaa yksilön valintaa ja oman itsen löytämisen tärkeyttä. Haastatteluissa äidit puhuivat paljon oman polun löytymisen tärkeydestä ja siitä että tyttäret uskaltaisivat elämässä olla omia itsejään.

”No siis. Se tosi usein sanoo sitä, että pitää olla oma itensä [välissä muuta] Ni sit äiti on vaan sillee tai siis sanoo aina et se on ihanaa kun sä uskallat olla oma ittes. Et oo aina oma ittes ihan mitä ikinä ihmiset sanoo.” Nuori 3

Yhden esimerkin sallivasta heikosta vanhemmuudesta Hoikkala nimeää kantapään kautta oppimisen malliksi, jossa otetaan etäisyyttä autoritaarisesta kasvatuksesta. Suora vaikuttaminen lapsiin kasvatuksella halutaan pitää minimissä. Lapset nähdään omaa elämänsä elävinä, itse kokemuksensa ja harrastuksensa hankkivina yksilöinä. Koti on turvapaikka ja vanhemmat taustalla tarvittaessa lastensa käytössä. (Hoikkala 1993, 52–55.) Äidit eivät haastatteluissa puhuneet lastensa ohjaamisesta tai tietynlaiseksi kasvattamisesta. Äidit korostivat oman polun seuraamista ja sitä kautta onnellisuuden löytämistä.

Nuorten saamaan vanhemmuuden malliin toi ristiriitaa kaikkien elämässä jonkin verran mukana olleet isät. Vaikka isien kanssa ei oltu vietetty paljon aikaa, olivat isät kuitenkin jossain elämänvaiheessa asuneet haastattelun nuorten kanssa, ja senkin jälkeen nuoret olivat heitä silloin tällöin tavanneet. Vaikka nuorten isäkuvauksissa oli positiivisia asioita, haastatteluissa korostui isän ristiriitainen kasvatustyyli ja nuorten kokemus siitä, etteivät he olleet tulleet hyväksytyksi sellaisina kuin olivat.

*”Mutta niinku silleen, sillä on tiettyjä juttuja mitä se ei musta hyväksy sillee ja...”
Nuori 3*

Nuorten isäkokemuksissa oli vanhemmuustyylejä sallivasta autoritaariseen. Isät olivat jättäneet tyttöjen mieliin ristiriitaisia tunteita. Isien kohdalla voidaan puhua Pulkkinen (2002) kuvaamasta kylmästä vanhemmuudesta, joka on tunneperäisesti etäistä ja siihen liittyy vähäinen tietämys lapsen toimista. Miehillä tyypillisemmässä kylmässä vanhemmuudessa on paljon autoritaarisuutta ja rajoittavuutta. (Pulkkinen 2002, 143–144.)

5.1.6 Ylisukupolvisuus ja huono-osaisuus

Bertaux ja Thompson (2005) ovat todenneet, että vanhemmat siirtävät tietoisesti tai tiedostamatta kulttuuria ja identiteettiä lapsilleen. Vanhemmat pyrkivät siirtämään perhekulttuuristaan niitä asioita, joita arvostavat ja hyväksyvät. Toisaalta vanhemmat voivat siirtää lapsilleen toteutumattomia haaveitaan ja tavoitteitaan. (Bertaux & Thompson 2005, 2–3.) Aikaisemmissa analyysiluvuissa olen kuvannut äitien lapsuutta, nuoruutta ja aikuisuutta, nuorten lapsuutta ja nuoruutta sekä kasvatusta. Äidit kertoivat omassa lapsuudessaan kokemistaan asioista, omasta elämästään aikuisiässä ja siitä miten ovat omia lapsiaan kasvattaneet. Nuoret kuvailivat omaa lapsuuttaan, nuoruuttaan ja niihin liittyviä ajatuksiaan.

Huono-osaisuutta voidaan määritellä monin tavoin. Syrjäytymisen riskitekijöiksi on määritetty työttömyys, toimeentulo-ongelmat sekä poikkeaminen normeista terveyden ja koulutuksen kuin myös asumisen ja päihteiden käytön alueilla. Syrjäytymisen riskiryhmiä ovat pitkäaikaistyöttömien ja puutteellisesti koulutettujen kaltaiset ryhmät. (Sandberg 2015, 306–308.) Äitien lapsuuskuvauksissa huono-osaisuus välittyi monin tavoin. Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyi turvattomuutta, läheisen ihmisen kuolemaa, päihteiden käyttöä ja köyhyyttä. Nuoruusvaiheeseen liittyi kuohuntaa. Vaikka äitien lapsuuskuvauksissa oli paljon normaalia perhe-elämää, oli kuvauksia myös Sandbergin luettelemista riskitekijöistä

Äitien oma aikuisuus oli useiden huono-osaisuuden riskitekijöiden täyttämää. Edellä olen kuvannut äitien aikuisuuteen liittyneen työttömyyttä ja työelämän ulkopuolelle jäämistä sekä toimeentulo-ongelmia. Äidit kertoivat asuvansa lähiöissä, joissa oli ajoittain levotonta. Äidit olivat myös kärsineet fyysisen ja psyykkisen terveyden ongelmista. Vaikka äidit itse eivät kertoneet käyttävänsä haastatteluhetkellä tai lastensa lapsuudessa juurikaan päihteitä, oli kaikkien perheiden elämää värittänyt joko perheen toisen vanhemman päihteidenkäyttö tai mielenterveysongelmat.

*”...niin. Kyl ne varmaan aika pitkälti tulee niinku sukupolvien saatossa. (tauko 2s)
Seuraa mukana.” Äiti 3*

Äidit sanoittivat itse sukupolvista periytymistä haastatteluvastauksissaan. Äidit peilasivat omia lapsuuden kokemuksiaan vahvasti siihen, miten omia lapsiaan olivat halunneet kasvattaa. Kuten kasvatuskäytäntöjä ja vanhemmuuden malleja esitelleissä analyysiluvuissa kuvasin, äidit olivat omia lapsia kasvattaessaan seuranneet joissain asioissa omien vanhempien kasvatuskäytäntöjä ja kotoa saatuja malleja. Toisaalta äidit kertoivat kasvatustavoista, jotka olivat kokeneet lapsena huonoiksi ja haitallisiksi, ja tehneet päätöksen tehdä itse toisin. Oli haluttu katkaista ylisukupolvisia kasvatuksen

jatkumolta. Huono-osaisuuden periytymisestä äidit eivät niinkään puhuneet vaan pitäytyivät yleisemmin kasvatukseen liittyvissä asioissa. Äidit myös selittivät lapsuuden vaikeita kokemuksia ja omien vanhempiensa toimintaa ylisukupolvisuudella. Omien vanhempien virheet ja puutteet selitettiin heidän kokemallaan lapsuudella.

” Ja musta tuntuu ainaki että [välissä muuta] ...että sil on ittellä taas ollu (tauko4s) sellanen aika niukka kaikin puolin se kasvatus ja [välissä muuta] Että se on kyllä aika pitkälti perua sieltä. Että ei edes osaa näyttää tunteitansa.” Äiti 3

Nuoret puolestaan olivat koko lapsuutensa ja nuoruutensa eläneet työttömyyden, toimeentulo-ongelmien, vaihtuvien perhe- ja asumisjärjestelyiden sekä päihteiden varjostamaa lapsuutta. Toki kaikkien äitien ja nuorten kuvauksissa tyttöjen lapsuudesta löytyi myös paljon hyviä asioita ja vahvuuksia. Gustav Jonssonin (1969) sosiaalisen perimän teoretisoinnin vaiheet näkyvät selkeästi tässä tutkimuksessa. Jonssonhan tarkoitti sosiaalisella perimällä lapsen perheen kautta vaikuttavia ulkoisia ja sisäisiä olosuhteita ja tekijöitä, jotka muovaavat elämänhallinnan ja elämässä selviytymisen sosiaalisia, henkisiä ja aineellisia voimavaroja sekä omassa elämässä että uuden sukupolven kasvattajana. Negatiivinen sosiaalinen perimä etenee Jonssonin mukaan neljän vaiheen kautta. Tähän tutkimukseen linkitettyä ensimmäisessä vaiheessa oli tutkimuksen äitien lapsuudessaan saamat negatiiviset kokemukset, kuten vaikeudet, kodin huono ilmapiiri tai erokokemukset. Vaikkei äitien lapsuudessa korostuneetkaan kaikki edellä kuvatut Sandbergin syrjäytymisen määritelmät, olivat Jonssonin kuvaamat negatiivisen sosiaalisen perimän ensimmäisen vaiheen tekijät olleet vahvana äitien omassa lapsuudessa. Toisena vaiheena on vanhempien tämän hetkinen asema yhteiskunnan jäsenenä. Äidit olivat työelämän ulkopuolella ja heikosti toimeentulevia. Kolmannessa vaiheessa Jonssonin mukaan on epäonnistuminen tärkeissä elämän rooleissa ja tehtävissä, kuten avioliitossa, vanhemmuudessa tai lasten kasvatuksessa. Tässä vaiheessa oli haastattelun äitien kertomana parisuhdevaikeuksia ja lasten kasvatuksen pulmia. Neljäntenä tekijänä sosiaalisen perimän kehitysprosessissa on heikon itsetunnon kehittyminen perheenjäsenille ja perheen voimakkaan epäluuloinen suhtautuminen ympäristöön ja viranomaisiin. Nuorten haastatteluissa ei niinkään noussut esiin vihamielisyyttä vaan jonkinlaista välinpitämättömyyttä oman tilanteen suhteen, joka saattoi kieliä heikosta itseluottamuksesta. Tytöt näyttäytyivät myös hauraina ja haavoittuvina. Tyttöjen pulmat nuoruudessa olivat johtaneet kaikki tekemisiin lastensuojelun kanssa ja rajuihinkin yhteiskunnan puuttumisiin.

Tytöt toivat haastatteluissa esille, että toivovat elämänsä kääntyvän parempaan suuntaan nuoruusiän kuohunnan jälkeen. Kaikissa haastatteluissa nuoret rakensivat kuvaa normaalista aikuisuudesta. Siihen kuului tyttöjen kertomusten mukaan jonkinlaisen koulutuksen ja ammatin saaminen

tulevaisuudessa, työnteke sekä oman, kivan kodin saaminen. Harriet Strandell & Ilse Julkunen & Katri Lamminen (2002) havaitsivat tutkimuksessaan lastensuojelunuorten rakentavan haastatteluissa kertomuksiaan siten, että ne suhteutuvat käsitykseen normaalista elämänkulusta. Tutkimuksessa nousi esiin muutospainotteinen kertomustyyppi, jossa nuoret kertoivat vanhasta elämästään, jossa elämä oli mennyt alamäkeen. Tämän jälkeen elämään oli tullut joku iso käännekohta, jossa asiat lähtivät muuttumaan parempaan suuntaan. Nyt-vaiheessa elämässä oli paljon hyviä asioita kuten koulutukseen pääsemistä ja ammattiin valmistumista. Strandell ym. havaitsivat että nuoret olivat hyvinkin tietoisia koulutuksen merkityksestä porttina normaaliin elämään, jossa eri elämänaalueet loksahdavat paikoilleen, ja se näkyi haastatteluissa. Kun haastattelija viritti keskustelua nuoren tulevaisuuden näkymistä, kertomusten lineaarisuus ja myös pyrkimys normaaliin vahvistuvat. Nuoret rakensivat elämäänsä normaalielämänkulun käsikirjoituksen mukaisesti. (Strandell, Julkunen & Lamminen 2002, 114–117.) Tämän gradun nuorten haastatteluissa näkyi selkeästi Strandellin ym. normaalin elämänkulun käsikirjoituksen rakentaminen. Strandell ym. havaitsivat avohuollon tukitoimien kohteena olevien nuorten kykenevän rakentamaan ainakin ajatuksen tasolla oman elämänkulkunsa odotuksia suhteessa normaaliin. Toisaalta tutkimuksessa laitossijoitukseen ja huostanottoon joutuneiden nuorten kohdalla nousi esille katkoksellinen koulutus- ja urapolku, jossa koulutus on loppunut, vaihtunut ja aloitettu uudelleen. Myös vanhemmat jo ammatin saaneet nuoret kulkivat usein hyvin katkonaista urapolkua. (Strandell ym. 2002, 117–120.) Tämän gradun nuorten kohdalla tulevaisuuden koulutuspolku oli vielä edessä ja sen onnistumisen näyttää aika.

”No haluaisin olla siinä mielessä sillee samanlainen, että mä oon aina siinä kun mua tarvitaan ja sitte äidillä kummiski on sillee ollu jossai vaiheessa samanlainen lapsuus kun mullakin, ni sit mä haluisin sillee et mun lapset tietäs et mä ymmärrän niitä.”
Nuori 2

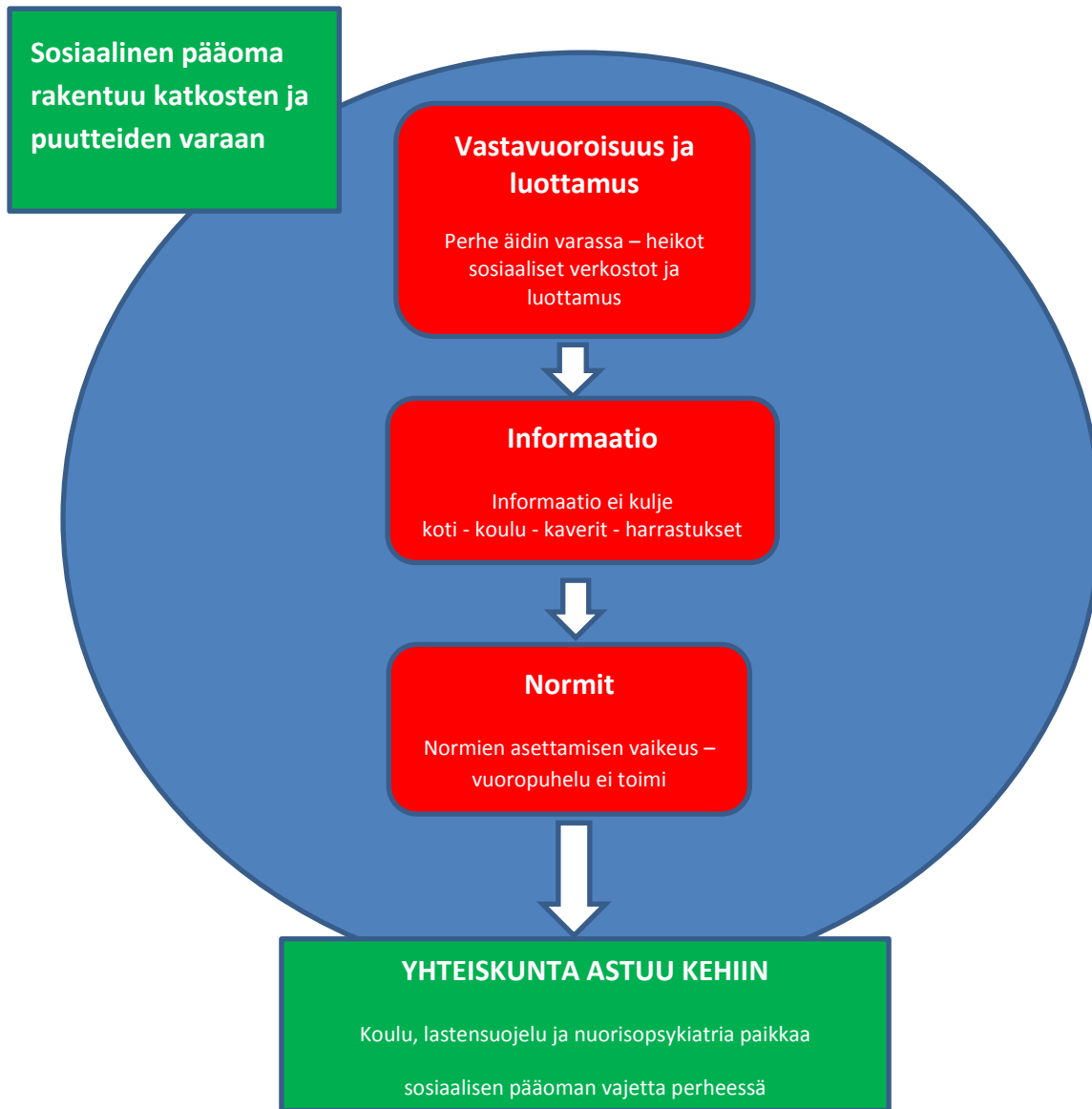
Kemppaisen tutkimuksen taustateorioiden mukaan ajatukset ja toimintavat siirtyvät sukupolvelta toiselle lapsen jäljitellessä vanhemman toimintaa, vanhempien suoran ohjauksen ja kolmantena vanhempien odotusten täyttämisenä, jolloin lapsi omaksuu vanhempiensa tavan toimia ja käyttäytyä sen mukaisesti (Kemppainen 2001, 20). Tyttöjen toiveet hahmottuivatkin hyvin pitkälle äitien toiveita mukaileviksi. Elämänrealiteetit olivat olleet sellaisia, että toiveet tulevaisuuden suhteen olivat vaatimattomia vaikka positiivisia. Tytöt kertoivat, etteivät haaveile mistään suuresta ja ihmeellisestä vaan toivoivat, että kaikki asiat olisivat hyvin. Tytöt myös rakensivat tulevaisuuttaan osittain samanlaiseksi, millaisen polun heidän äitinsä ja he itse olivat käyneet läpi. Tytöt kertoivat toiveestaan saada joku ammatti ja pystyä elättämään itsensä. Toisin tekemistä nousi esille vain isäsuhteisiin liittyvissä puheissa, joissa tytöt selkeästi toivat esille halunsa toimia itse kasvattajana eri tavalla kuin

heidän isänsä ovat toimineet. Kaikkein tärkeimmäksi toiveeksi nostettiin se, että olisi turvallista ja onnellista.

*”...niin. Kyl ne varmaan aika pitkälti tulee niinku sukupolvien saatossa. (tauko 2s)
Seuraa mukana.” Äiti 3*

5.2 Sosiaalisen pääoman siirtäminen äidiltä tyttärelle

Kuvio 1. Sosiaalisen pääoman rakentuminen huono-osaisuuden kontekstissa

Tässä luvussa keskityn tulosten tarkasteluun sosiaalisen pääoman näkökulmasta. Analysoin sosiaalista pääomaa nojaten Colemanin sosiaalisen pääoman teoretisointiin, jonka mukaan lasten sosiaalista pääomaa määrittävät aikuisten asettamat normit, kontrolli ja aikuisten keskinäinen vuorovaikutus. Coleman painottaa sosiaalisessa pääomassa sosiaalisia verkostoja ja niiden vaikutusta tiettyyn rajattuun ryhmään. Coleman myös korostaa ydinperheen merkitystä sosiaalisen pääoman muotoutumisessa. Colemanin teoriaan pohjautuvissa tutkimuksissa sosiaalista pääomaa on mitattu yhteisön rakenteellisilla ominaisuuksilla, kuten vanhempien sosioekonomisella asemalla tai perheen koolla. Tässä analyysiluvussa pohdin, millaista pääomaa tutkimukseni perheillä on. Sosiaalisen

pääoman tutkimuksissa korostuu ihmiset ja perheet, joilla on paljon sosiaalista pääomaa. Huono-osaisuuden kontekstissa sosiaalinen pääoma rakentuu erilaisten katkosten ja puutteiden varaan. Sosiaalinen pääoma perheen ja suvun kesken on usein heikko ja merkittäväksi sosiaalisen pääoman antajaksi ja mahdollistajaksi muodostuvat viranomaiset.

5.2.1 Heikot sosiaaliset verkostot ja luottamus

Colemanin (1988, 101–105) mukaan sosiaalinen pääoma välittyy parhaiten sosiaalisen rakenteen sulkeumassa, jonka keskiössä on ydinperhe ja useamman perheen ja sukupolven ylittävä yhteisö. Haastatteluaineistossani korostui perheiden rikkonaisuus. Äitien lapsuutta sävytti eläminen erilaisissa perhemuodoissa, ja myös heidän tyttärensä olivat kokeneet perheen rikkoutumisen, osa moniakin kertoja. Haastattelemieni perheiden sosiaaliset rakenteet olivat muuttuneet ja murtuneet useita kertoja perheen historian aikana. Colemanilaisittain merkityksellinen sosiaalisen pääoman lähde – tiivis ydinperhe ei siis toteutunut. Perheitä koossa pitävä voima oli äiti, jonka kautta sosiaalista pääomaa välitettiin. Äidit eivät olleet voineet tukeutua lastensa isiin vaan olivat joutuneet pärjäämään omin voimin kasvatustehtävässään. Isien läsnäolo oli pikemminkin sekoittanut perheen ja äidin elämää. Äidin ja lasten välinen luottamus näyttäytyi aineisossa vahvana. Äidit kertoivat läheisestä suhteesta tyttäreensä ja tyttäret äitiin. Tytöt toivat esille, että äiti oli ainoa henkilö, joka oli heidän elämässään pysynyt aina läsnä ja ollut tukena ja apuna.

”Haastattelija: Keltä sä oot saanu tukea?”

Äiti: Alkuun mä en osannu pyytää sitä keneltäkään.” Äiti 2

Tutkimuksen perheillä colemanilainen sukupolvien välinen sulkeuma oli heikko. Isovanhempiin pidettiin jonkin verran yhteyttä, mutta tyypillisimmin isovanhemmat olivat etäällä tai kuolleet tai yhteydenpito toi esille vanhoja vaikeita asioita. Isovanhemmilta saatiin joskus apua ja tukea, mutta se oli usein ristiriitojen sävyttämää. Tarja Tolonen (2004) on huostaanotettujen nuorten sosiaalista pääomaa tutkiessaan havainnut, että lähisukulaiset puuttuvat nuorten haastattelupuheesta lähes täysin. Tolosen aineiston mukaan isovanhemmat, tädit, sedät tai serkut olivat harvoin olleet kriisissä elävien perheiden tukena. (Tolonen 2004, 28–29.) Sama havainto löytyi tästäkin aineistosta. Perheet joutuivat pärjäämään pitkälti ilman oman läheisverkostonsa tukea.

Tutkimuksen perheille tyypillistä oli, että läheisiä ystäviä oli vähän. Ne ystävät, joiden kanssa pidettiin yhteyttä, olivat samanlaisessa elämäntilanteessa ja kamppailivat esimerkiksi lastenkasvatusongelmien kanssa. Äidit kuvailivat ystäviensä lasten koulunkäyntiongelmia ja

lastensuojelutoimenpiteitä. Vaikka äidit kertoivatkin haastatteluissa tuntevansa lastensa kaverit, muodostui haastattelupuheen analyysin perusteella kuva äideistä, jotka eivät tunteneet kovin hyvin lastensa kavereiden vanhempia eivätkä aina tienneet keiden kavereiden kanssa lapset liikkuvat. Colemanin (1988, 101–105) mukaan sosiaalinen pääoma välittyy tiiviin perheyhteisön lisäksi myös usean perheen yhteisössä tai sukupolvien välisessä sulkeumassa. Haastattelujen äidit jäivät myös tiiviiden ystäväperheyhteisöjen ulkopuolelle.

Coleman (1988, 101–105) on todennut, että aikuisten asettamat normit, kontrolli ja keskinäinen vuorovaikutus määrittävät lasten sosiaalista pääomaa. Miten nuorten pääoma rakentuu silloin, kun omassa perheessä ja lähipiirissä puuttuu vuorovaikutus, jolla sosiaalista pääomaa syntyy? Nuorten haastatteluissa korostui kavereiden merkitys. Nuoret viettivät lähes kaiken vapaa-aikansa kavereiden kanssa. Kaveriporukat olivat haastattelemillani nuorilla sosiaalisen pääoman lähde, mikä on normaaliin nuoruuteen kuuluva ilmiö. Ystävien kanssa jaettiin asioita, saatiin monenlaista tukea ja vietettiin aikaa. Nuoret kokivat, että ystäviin voi luottaa ja heille voi kertoa asioita. Nuoret myös itse kokivat olevansa hyviä ystäviä. Haastatteluaineiston perusteella tyttöjen poikaystäviltään saama tuki koettiin tärkeänä, joka saattoi myös lisätä tyttöillä tunnetta siitä, että he saivat kavereiltaan paljon tukea. Muuan muassa Riikka Korkiamäki (2010) nostaa tutkimuksessaan nuorten kaveripiirin merkitykselliseksi sosiaalisen pääoman lähteeksi. Korkiamäki havaitsi tutkimuksessaan, että nuoret kokevat saavansa ystäviltään sosiaalista tukea aina tai lähes aina. Tutkimustulosten mukaan seurustelevat nuoret kokivat saavansa ystäviltä tukea muita nuoria enemmän. (Korkiamäki 2010, 26.) Myös Alpo Heikkinen (2006) korostaa, että nuoruuden erityispiirteisiin kuuluu ystävien ja vertaisryhmien korostuminen niin vapaa-ajan toimintojen kuin arvojen ja asenteiden muotoutumisen kannalta. Niille lapsille ja nuorille, joiden kotona vallitsee kaaos ja jotka saavat koulusta negatiivista palautetta, vertaisryhmä voi olla ainoa paikka saada arvostusta ja myönteistä palautetta. Toisaalta vertaisryhmään kuulumisen voi joskus tarkoittaa koulusta pinnaamista, päihteiden käyttöä sekä epäsosiaalista tai rikollista käyttäytymistä. (Heikkinen 2006, 14.)

”No ehkä just hyvänä esimerkkinä se mun vanha kaveriporukka ku sie juotiin tosi paljo ja sitte oli niitä jotka käytti jotai muutaki, jotai pilvee ja tollasta. Emmä haluais enää sellasessa porukassa liikkua. Kyl mä tiedän et mä itse pystyn olla käyttämättä mutta niinku, sit ku ne tekee niin paljo muutaki kaikkee tyhmää. Että ne varastelikaupasta ja kaikkee(puhelin piippaa) mm. niinni totani . Sellaset niinku. Emmä enää haluu ollenkaan liikkua samassa porukas. Tai ees puhua niitten ihmisten kaa.” Nuori 2

Myös tämän gradun haastatteluissa nuoret toivat esille, että huonossa kaveriporukassa ei saa tukea. Nuorten mukaan huono kaveriporukka lisäsi riskiä joutua pulaan erilaisissa tilanteissa ja vei ”huonoille teille”. Hyvä kaveriporukka oli nuorelle tärkeä sosiaalisen tuen lähde mutta huonossa kaveriporukassa siirrettiin toisenlaista pääomaa, joka saattoi johtaa nuorta riskiin syrjäytyä nuoren normaalista elämäntilasta. Haastattelemieni nuorten kaveriverkostot siis tuottivat sosiaalista pääomaa mutta joissain tapauksissa niiden tarjoama pääoma voi johtaa erilaisiin ongelmiin ja syrjäytymiseen normaalin nuoruuden kehityksestä.

5.2.2 Kun informaatio ei kulje, normien asettaminen vaikeutuu

Colemanin mukaan normien ylläpitoon tarvitaan sosiaalisen rakenteen sulkeutuneisuus. Sulkeuman voi muodostaa esimerkiksi usean perheen yhteisö, sukupolvien välinen sulkeuma, jonka sisäistä toimivuutta vahvistavat yksilöiden välinen luottamus, hyvin toimivat informaatiokanavat, vastavuoroiset velvoitteet, jaetut normit ja niiden kontrollointi. Kun yhteisön jäsenet tuntevat toisensa, voidaan normeja rikkovaa yhteisön jäsentä rangaista kollektiivisesti. Kollektiivinen rangaistus on esimerkiksi maineen menetys tai yhteistyöstä kieltäytyminen. (Ruuskanen 2002, 11.)

Haastattelemieni perheiden sosiaaliset rakenteet olivat heikot. Äiti oli ollut yksin vastuussa perheestään vuosikaudet. Vanhempien välillä ei ollut kulkenut informaatio lasten asioista, eivätkä isät muutenkaan osallistuneet lastensa elämään tai kasvattamiseen. Äitien ystävät kamppailivat usein samanlaisten lastenkasvatusongelmien kanssa. Vertaistukea ja informaatiota kunkin omasta tilanteesta voitiin jakaa, mutta tässä kontekstissa ei pystytty asettamaan lapsille riittäviä normeja. Äidit tunsivat kyllä lastensa kavereita, mutta eivät riittävän hyvin lastensa kavereiden vanhempia, jotta olisivat voineet vaihtaa ajantasaista tietoa lasten asioista. Suhteitaan kouluun ja opettajiin vanhemmat kuvasivat neutraaleina. Kaikkien haastattelun nuorten koulunkäynnissä oli ollut vaikeuksia pidemmän aikaa. Koulun ja kodin yhteistyö näyttäytyi haastatteluissa melko heikkona. Vanhemmat pitivät melko vähän yhteyttä kouluun. Kun koulutyön informaatio ei kulkenut kodin ja koulun välillä, mahdollistui esimerkiksi nuorten koulupoissaolot, jotka selvisivät vanhemmille yleensä vasta silloin, kun tilanne oli jatkunut jo pidempään. Vaikka nykytekniikka mahdollistaa tiiviin yhteydenpidon erilaisten sähköisten reissuvihkojen (kuten Wilma ja Helmi) kautta, ei kaikille vanhemmille näiden välineiden käyttäminen ja sen viesteihin reagoiminen ole helppoa.

Kun yhteys lasten kavereiden vanhempiin, vapaa-aikaan ja kouluun oli heikkoa, informaatio ei kulkenut. Tällöin vanhemmat eivät pysyneet niin hyvin tietoisina lastensa tekemisistä eikä

informaatio sosiaalisen verkoston välillä kulkenut. Tämän tutkimuksen nuorten kohdalla tilanne oli johtanut sosiaalityön ja lastensuojelun mukaan tulemiseen perheen elämään. Lastensuojelu oli ottanut roolin perheen verkostossa ja alkanut toimia informaation välittäjänä perheen sosiaalisissa rakenteissa. Myös normien asettaminen oli lastensuojelun roolina.

5.2.3. Yhteiskunnan tuki – lastensuojelun rooli sosiaalisena pääomana

Tämän tutkimuksen haastatteluissa vanhemmat ja nuoret nostivat esille erilaisia yhteiskunnallisia toimijoita, jotka olivat olleet mukana perheen elämässä eri vaiheissa. Päivähoito ja koulu nousivat esiin luonnollisina lapsiperheen kasvatuskumppaneina. Yhteiskunnan puuttuminen lasten kasvatukseen on pohjoismaissa täysin luonnollista esimerkiksi päivähoidon ja koulun osalta. Koululla on jo perusopetuslakiin ja opetussuunnitelmaan perustuva velvoite tehdä kodin ja koulun välistä yhteistyötä tavoitteena edistää oppilaiden terveyttä ja kasvua, sekä antaa oppilaalle oman kehitystasonsa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea. (Perusopetuslaki 1998, Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 35.) Kaikkiin tutkimuksen perheisiin oli kuitenkin kohdistunut myös monia muita kontakteja yhteiskunnallisiin toimijoihin, erityisesti sosiaalityöhön ja lastensuojeluun, joiden rooli ja tehtävä ovat erilaisia kuin esimerkiksi koulun.

Maarit Alasuutari (2003) on tutkinut vanhempien ja yhteiskunnallisten kasvattajien välisiä suhteita. Alasuutarin tutkimuksen mukaan vanhemmat tulkitsevat yleisimmin kasvatustehtävänsä projektina, jossa vanhemmalla on aktiivinen rooli ja intensiivinen suhde lapseen. Vanhemmat eivät kuitenkaan määrittele yksin olevansa vastuussa lapsensa kasvatuksesta vaan yhteiskunnalliset kasvattajat otetaan osaksi kasvatuksen projektia. Vanhemmat jakavat kasvatusvastuuta yhteiskunnallisten kasvattajien kanssa ja antavat näille omia rooleja ja alueita lastensa kasvattamisessa. Alasuutarin tutkimuksen vanhempien perusoletuksena oli se, että nykyajan hyvään vanhemmuuteen kuuluu yhteistyö yhteiskunnallisten kasvattajien kanssa. (Alasuutari 2003, 163–166.) Normaalissa tilanteessa vanhempien yhteiskunnallisia kasvatuskumppaneita ovat esimerkiksi koulu ja päivähoito mutta lastensuojelun kontekstissa kumppanuus rakentuu lisäksi erilaisten sosiaalityön toimijoiden kanssa.

5.2.3.1 Äitien näkökulma: Tasavertainen suhde ammattilaiseen auttaa

Äidit kertoivat sosiaalityön ja lastensuojelun olleen heidän perheidensä elämässä mukana useita vuosia. Kokemukset sosiaalityön ja lastensuojelun interventioista olivat sekä myönteisiä että kielteisiä. Kielteisiä reaktioita äideissä oli herättänyt sosiaalityöntekijöiden perheeseen kohdistamat negatiiviset sanomiset ja lausunnot. Äidit kertoivat kokemuksia siitä, etteivät ole tulleet kuulluiksi.

Kielteisiä tunteita oli myös herättänyt kokemukset arvostelun kohteeksi joutumisesta. Sosiaalityöntekijä oli tullut kotikäynnille ja vihjannut, että kodin siisteystason perusteella olettaa äidin tarvitsevan apua kotinsa hoitamiseen. Joskus sosiaalityöntekijä oli valinnut sellaisia sanankäänteitä, että äideille oli tullut kokemuksia ”kakkoskansalaisen” roolista.

”Et olihan meillä toi sosiaalityöntekijä kun oli toisissa hommissa vähän aikaa, oli joku sijainen ja tuli palaveriin tänne ni sehän oli vähän semmonen et mites tarviksä apua et sulla on toi imuri ollu tossa niinku esillä. (matkii ääntä) Ku ei mulla oo mitään paikkaa. Mulla on se tossa eteisessä, mä saan sen siitä nopeesti ni oli vähän semmonen et sä et niinku, sä et niinku hoida hommias kun sun imuri oli kahtena kertana kun hän kävi oli imuri tossa.” Äiti 1

Äidit kuvailivat tilanteita, joissa ovat vuosikausia yrittäneet saada sosiaalitoimesta apua, mutta olivat kokeneet, ettei heitä oltu kuultu. Konkreettista apua sen hetkisiin ongelmiin ei tullut. Välillä äitien kokemusten mukaan työntekijöiden auttamisyritykset olivat jääneet ”puheen tasolle”. Eräs äiti sanoi, että on sosiaalityöhön ”niin pettynyt kun vaan voi olla”. Äiti koki saaneensa osakseen vain arvostelua eikä koskaan mitään konkreettista apua. Äidin mukaan työntekijöiden toiminta oli vaikuttanut joskus jopa epäammattimaiselta. Äiti oli kokenut loukkaavana sen, että oli soittanut ja yrittänyt saada konkreettista apua jonkin tilanteen hoitoon ja vastaukseksi alettiin järjestämään yhteispalavereita, eikä lopulta mitään tapahtunut.

”Äiti: Emmä tiedä mitenkä kasvattaa lapsia mutta kyl mä ainakin (tauko2s) ihan selkeesti niinkun (tauko2s) oon saanu (tauko2s) arvostelua esimerkiksi siitä että mulla on usean miehen kanssa lapsia

Haastattelija: mm mm. Onks se sanottu ääneen vai?

Äiti: No se on sanottu jollain lailla niinkun joo ääneen. Että sen kumminki ihan täysin ymmärtää. Et Vähän silleen niinku voivottelemalla tai että (tauko2s) et et oon tuntenu itteni vähän niinku kakkoskansalaiseksi.” Äiti 3

Myös Alasuutari (2003) havaitsi, että modernin yhteiskunnan asiantuntijasuhteet ovat ristiriitaisia. Joidenkin näkemysten mukaan vanhemmilla ei ole yhtä päteviä tietoja kuin yhteiskunnallisilla kasvattajilla. Tämä aiheuttaa eriarvoisen aseman suhteessa perheen ja lapsen asioihin. Vanhemmat

määrittelevät yhteiskunnallisten kasvattajien asiantuntijuuden koskemaan ennen kaikkea lasta, lapsen kehitystä ja kasvattamisen keinoja. Perheen, sen ihmissuhteiden ja oman vanhemmuutensa ensisijaisiksi asiantuntijoiksi vanhemmat määrittelevät itsensä. Tällöin myös yhteiskunnallisten kasvattajien ja vanhempien suhde on tasavertaisempi. (Alasuutari 2003, 166–168.) Haastatteluiden vanhemmat kertoivat sosiaalityön positiivisiin kohtaamisiin ja asiakassuhteisiin liittyneen kuulluksi tulemisen. Pahasti pettynyt äiti kertoi, että vasta lastensuojelun avohuollon intensiivinen työmuoto teini-ikäisen lapsen kanssa oli ensimmäinen kokemus vuosikausien jälkeen siitä, että perhettä ja lasta oikeasti kuultiin ja haluttiin auttaa.

”Että tää vanhimmainen on ensimmäinen, jolla tää [sanoo intensiivisen työmuodon nimen] on. Ja nimenomaan tää työskentely että on tun-tuntunu siltä, että oikeesti että välittävät ja haluavat auttaa ja meistä kokonaisuudessaan mutta nimenomaan työstä jaja.” Äiti 3

Arvostelun ja epäammattimaisuuden sijaan äidit kertoivat hyvästä kohtaamisesta intensiivisen työmuodon työntekijöiden kanssa, jossa koko perhe oli huomioitu ja kaikkia kuultu. Vastauksissa korostui se, miten tärkeää oli ollut tunne siitä, että työntekijät oikeasti välittivät ja arvostivat. Samansuuntaisia tuloksia havaitsi Tarja Tuovinen-Kakko (2011) lisensointityössään, jossa hän tutki äitien kokemuksia huostaanotosta sen jälkeen. Tuovinen-Kakon mukaan huostaanotettujen lasten äidit kokivat yhteistyön sijaisperheen, perhekodin ja sijaishuollon kanssa toimivan silloin hyvin, kun heitä kunnioitetaan ja arvostetaan vanhempina heidän vaikeuksistaan huolimatta. (Tuovinen-Kakko 2011, 94.) Arvostuksen lisäksi tämän tutkimuksen äidit puhuivat myös kemiasta. Kaikkien työntekijöiden kanssa ei vain olla oltu samalla aaltopituudella. Äidit kertoivat hyötynensä siitä, että oli ollut työntekijöitä, joiden kanssa on voinut keskustella nuoren ja perheen tilanteesta ja saada näistä keskusteluista apua. Alasuutarin (2003) tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia. Niiden mukaan onnistunut yhteistyö vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten välillä pitää sisällään vanhempien näkemysten arvostamisen ja kuulemisen, josta tämän gradun haastattelun äidit myös puhuvat. Alasuutari toteaa myös, että mikäli vanhempi kokee kasvatuksen ammattilaisen kyseenalaistavan hänen näkemyksensä, merkitsee tämä vanhemman näkökulmasta hänen vanhemmuutensa kyseenalaistamista. (Alasuutari 2003, 169–170.)

Tutkimukseni vanhempien kokemuksissa lastensuojelun avohuollollinen intensiivinen työ oli onnistunut luomaan Alasuutarin kuvaaman tasavertaisen suhteen lapsen vanhempien kanssa. Kontaktit sosiaalityöntekijään koettiin ristiriitaisena. Selityksenä voi olla sosiaalityön kontrollirooli, jossa sosiaalityöntekijä joutuu puuttumaan perheen vaikeisiin tilanteisiin. (esim. Pösö 2007.) Muut lastensuojelun työmuodot voivat keskittyä perheen tukemiseen yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa sovittujen tavoitteiden pohjalta ja näin helpommin muodostaa yhteistyösuhdetta asiakasperheeseen.

”Mulle on ollu hirveen hyöty tai siis niinku perhetukikeskuksen työntekijät(luettelee nimeltä) käy, on sillain niinku ihan mielelläni tapaan ja juttelen ja tällain.” Äiti 1

5.2.3.2 Nuoren näkökulma: ”Missä olisin jos sossut ei ois puuttunut”

Haastatteleman perheet olivat olleet lähes koko lastensa elämän ajan lastensuojelun asiakkuudessa. Perheitä oli tuettu erilaisilla avoimuus- ja tukimuodoilla. Nuoret itse kertoivat lastensuojelun kuuluneen heidän elämäänsä pitkään. He muistivat erilaisia lastensuojelun työmuotoja jo varhaislapsuudesta saakka.

”Emmä tiä, mulla on ollu vaikka mitä, mä oon 5-vuotiaasta ollu lastensuojelun asiakkaana.” Nuori 1

Lastensuojelusta koettiin olleen apua koko perheen tilanteeseen. Nuoret kertoivat lastensuojelun työntekijöiden käyntien tuovan yleistä turvallisuuden tunnetta. Työntekijät auttoivat perusasioiden pysymistä kunnossa: tukivat kouluunlähtöjen onnistumista, helpottivat siisteydestä huolehtimista ja varmistivat vanhemman raha-asioiden sujumista.

”ja nytte, kun mulla itelläni oli niitä ongelmia ni ne on ehkä sillee, tai autto periaatteessa, sillee autto pysähtymään ja miettimään asioita ja sitte nyt ne on ollu oikeestaan vaan, just toi (sanoo kahden intensiivisen työn työntekijän nimet) ni mun mielestä niist on ollu tosi paljon apua kun ne on käyny tässä sillee kattomassa, kaikki perusjutut toimii ja säilytää per, pää mikä ootas, perussiisteys niinku sillee tossa, että mä ja pikkuveli mennään kouluun ja töihin ja sillee.” Nuori 2

Nuorten vastauksissa korostui lastensuojelun turvaa tuova rooli. Kun vanhemman jaksaminen oli ollut huonoa, nuori koki lastensuojelun työntekijöiden hoitavan normaalisti vanhemmalle kuuluvia tehtäviä. Vaikka nuoren kertoman työmuodon työntekijät eivät auttaneet konkreettisesti kotitöissä, koki nuori heidän käyntiensä kuitenkin ryhdittävän äidin asioiden hoitamista.

Oman tilanteensa suhteen nuoret kokivat lastensuojelun avun ristiriitaiseksi. Toisaalta lastensuojelun puuttuminen oli ollut hyvästä. Työntekijän kanssa oli voinut pysähtyä omien ongelmien äärelle, keskustella tilanteesta ja pohtia miten päästä asioissa eteenpäin. Lastensuojelun intensiivinen työ oli auttanut nuorta konkreettisesti. Oli luettu työntekijän kanssa yhdessä kokeisiin ja työntekijät olivat saattaneet kouluun helpottaakseen kouluun lähtemisen vaikeutta.

”mut nyt kun mä jälkeenpäin mietin ni jos ois, jos sossut ei ois puuttunu, ni mitä missä mä oisin nytte.” Nuori 2

Yksi nuori oli vasta jälkikäteen tajunnut, miten suuri merkitys lastensuojelun väliintulolla oli hänen tilanteensa muuttumiseen. Nuori pohdiskeli haastattelussa, mitä hänelle olisikaan voinut tapahtua, ellei tilannetta olisi katkaistu sosiaalitoimen puolelta. Jälkikäteen nuori oli itse ymmärtänyt, että lastensuojelun puuttumisesta oli apua ja nuoren elämä oli lähtenyt menemään parempaan suuntaan. Myös Tarja Tolonen (2009) havaitsi, että heikon sosiaalisen pääoman kanssa pärjäävien nuorten kertomuksissa merkittäviin rooleihin nousivat usein erilaiset viranomaiset, kuten sosiaalityöntekijät, kuraattorit, opettajat ja poliisit. Tolonen toteaaakin, että perheiden vaikeissa tilanteissa viranomaiset, sisarukset, ystävät ja sijaisvanhemmat voivat parhaimmillaan olla osa nuoren merkittäviä sosiaalisia verkostoja ja emotionaalisen tuen lähteitä. (Tolonen 2009, 162.)

Myös nuoret kritisoivat haastatteluvastauksissa lastensuojelua. Joissain tilanteissa lastensuojelun koettiin auttaneen perheen kokonaistilannetta mutta nuoren itsensä kokemus oli, että hän ei ole toimenpiteistä hyötynyt. Perheen tilanne oli työskentelyn ansiosta parantunut mutta nuori itse koki, ettei ollut saanut apua.

”No ei oikeestaan. No kyllä siitä on jotai apua ollu, ei siitä ehkä mulle oo, meidän perheelle ollu.” Nuori 1

5.2.4 Sosiaalisesta pääomasta inhimilliseen pääomaan

Colemanin (1988) mukaan sosiaalinen pääoma välittyy parhaiten sosiaalisen rakenteen sulkeumassa jonka keskiössä on ydinperhe ja useamman perheen ja sukupolven ylittävä yhteisö. Kuten tämän luvun aikaisemmissa osissa on esitetty, huono-osaisuuden kontekstissa sosiaalinen pääoma rakentuu erilaisten katkosten ja puutteiden varaan. Sosiaalinen pääoma perheen ja suvun kesken oli usein heikko ja merkittäväksi sosiaalisen pääoman antajaksi ja mahdollistajaksi muodostuivat viranomaiset niin koulussa kuin sosiaalityössä. Colemanin mukaan sosiaalinen pääoma luo pohjan inhimillisen pääoman eli koulutuksen hankkimiselle. (Coleman 1988, 109–113.) Sosiaalisen pääoman avulla ihminen ponnistaa koulutuksen kautta työelämäänsä ja saa täten inhimillistä pääomaa. Coleman näkee inhimillisen pääoman välittyvän sosiaalisen pääoman kautta vanhemmilta lapsille.

Useat tutkimukset korostavat nuorten kohdalla sosiaalisen pääoman ja inhimillisen pääoman välistä suhdetta eli nuoren mahdollisuuksia koulutuksen hankkimiseen (Coleman 1988). Tarja Tolonen (2005) havaitsi, että nuorten siirtymätilanteissa, kuten peruskoulun jälkeisen opiskelupaikan valinnoissa vaikuttaa voimakkaasti heidän perhetaustansa ja sukupolvien väliset toimintatavat. Perheen yhteiskunnallinen asema, asuinpaikkakunta, tiedot ja taidot ovat vahvuuksina ja riskeinä

läsnä nuoren elämän valintatilanteissa. (Tolonen 2005, 35–36, 59.) Tämän tutkimuksen äidit ja tyttäret loivat tulevaisuuden kuvia omista taustoistaan ja elämäntilanteestaan käsin. Äidit ja tyttäret puhuivat koulutuksen hankkimisesta ja työn teosta. Äidit toivat esille pitävänsä tärkeänä sitä, että tytöt hankkivat jonkinlaisen koulutuksen, olivathan he itsekin suorittaneet jonkin ammatillisen tutkinnon. Myös tytöt kertoivat haastatteluissa tulevaisuudentoiveikseen mukavan kodin ja työn saamisen. Kaiken taustalla oli kuitenkin toive tulla onnelliseksi, se mikä oli tähän asti ollut vaikea saavuttaa niin äitien kuin tyttärien elämässä. Tarja Tolonen (2004) on havainnut, että esimerkiksi nuoren varhainen vastuunotto, vanhempien sairauden, alkoholismin tai väkivallan kokemukset ja nuoren yksinäisyys sekä oma masentuminen alentavat hänen kykyään luoda omia sosiaalisia verkostojaan ja käyttää niitä menestyäkseen. Kaikille ei kerry sosiaalista ja emotionaalista pääomaa nuoruuden aikana, ja näin nuoret joutuvat pärjäämään vähäisen tuen ja taitojen kanssa halki elämänsä. Sosiaalisen pääoman vähäisyys voi siis houkutella nuoria tulevaisuuden suunnittelun, koulutuksen ja ammatin suhteen alisuoriutumisen suuntaan ennemminkin kuin inhimillisen pääoman kartuttamisen tielle. (Tarja Tolonen 2004, 17–34.) Tämän tutkimuksen tyttöjen kohdalla lapsuuden ja nuoruuden vaikeudet heikensivät tulevaisuuden suunnitelmia ja tytöillä oli riski hankkia matala koulutus tai jopa pudota koulutuksen ulkopuolelle. Myös Gosta Esping-Andersenin (2002,3) mukaan vähäinen inhimillinen pääoma liittyy pienipalkkaisiin töihin ja työttömyyteen ajautumiseen. Toisaalta äitien ja yhteiskunnan tuella tytöillä oli mahdollisuus selvittää nuoruuden oireilun aiheuttamasta riskistä tulevaisuuden suhteen, hankkia koulutus ja sitä kautta päästä elämän syrjästä kiinni.

Tutkimukseni nuoret olivat sosiaalisen pääoman takia riskissä koulutuksen hankkimisen ja työelämässä mukana olemisen suhteen. Yhteiskunnan tuella ja puuttumisella voidaan heikkoa sosiaalista pääomaa paikata. Kajanoja (1998) korostaa inhimillisen pääoman liittyvän vahvasti yksilön ominaisuuksiin (Kajanoja 1998, 37–38). Sosiaalisesta taustasta huolimatta tutkimuksen tytöt voivat vähäiselläkin sosiaalisella pääomalla ponnistaa eteenpäin yksilöllisten kiinnostuksen kohteidensa ja päättäväisyytensä avulla.

6 TULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA

Lähdin pro gradussani tarkastelemaan ylisukupolvisuutta lastensuojelun kontekstissa. Kiinnostukseni aihepiiriin kumpusi havainnoistani lastensuojelun arjesta, jossa useat perheet tuntuvat olevan sukupolvesta toiseen tietynlaisen huono-osaisuuden piirissä. Usein lastensuojelun alueella tehdyt tutkimukset ovat kiinnostuneita työn käytännöistä ja työntekijänäkökulmasta. Tässä tutkimuksessa halusin paneutua siihen, miten lastensuojelun asiakkuudessa olevat perheet näkevät ja kokevat tilanteensa. Minulle oli tärkeää saada kuuluviin asiakkaiden ääni, joka yhteiskunnassa jää usein ammatillisten äänien alle. Lähdin hakemaan vastausta siihen, miten kahden sukupolven edustajat, vanhemmat ja heidän teini-ikäiset lapsensa arvioivat omaa kasvatustilannettaan sukupolvisesta näkökulmasta ja miten huono-osaisuus näyttäytyy ylisukupolvisuuden kontekstissa. Toiseksi halusin selvittää, miten sosiaalinen pääoma näyttäytyy sukupolvelta toiselle siirtyvänä resurssina niin äitien kuin nuorten kertomusten valossa.

Äitien ja tytärten kasvatuskuvauksissa hahmottui kasvatuksen punaiseksi langaksi kunnon elämän tavoittelu. Suomalaisen kasvatuksen tavoitteena on perinteisesti ollut kunnon kansalaisuus (Kemppainen 2001), jossa keskeistä on työnteon ja koulutuksen arvostaminen ja hankkiminen. Tutkimustuloksissani kasvatuksen tavoitteena oli kunnon kansalaisuuden sijaan kunnon elämä, jossa perinteisen työtekevän ahkeran kansalaisuuden sijaan korostettiin kaitaa tietä ja onnellisuutta. Kunnon elämää elävä ihminen oli haastateltavien mukaan onnellinen ja tyytyväinen. Kunnon elämässä ihminen sai mennä omia polkujaan ja tehdä epäsovinnaisia ratkaisuja. Äidit toivoivat lastensa hankkivan jonkun ammatin ja pysyvän poissa ”sossun luukulta”. Ammattia ja toimeentuloa enemmän äidit korostivat sallivuutta ja sitä, että lapset olisivat onnellisia. Äidit toivoivat siis lapsilleen jotain lisää siihen, miten heidän oma elämänsä oli mennyt. Heidän toiveensa oli, että heidän tyttärensä olisivat edes onnellisia. Tytöt puhuivat lähes äitiensä sanoilla kertoessaan äitiensä toiveista tulevaisuutensa suhteen. Tytöt kokivat, että äidille ei merkitse niinkään se, mitä tytöistä tulee ammatillisesti, vaan tärkeämpää on oman polkunsä seuraaminen ja sitä kautta onnellisuuden löytäminen.

Kunnon elämää tyttärilleen toivovien äitien haastatteluissa hahmottui vanhemmuustyyliksi salliva vanhemmuus. Äidit olivat omissa lapsuuden perheissään kokeneet hyvin erilaisia kasvatustyyliä sallivasta autoritaariseen. Äitien saamassa kasvatuksessa oli asioiden selittäminen ollut vähäistä. Rajoja oli asetettu mutta ne olivat olleet ristiriitaisia, ikäkauteen liian rajuja tai toisaalta lepusja. Johdonmukaisuus oli puuttunut. Erilaisissa kasvatustavoissa oli yhteistä se, että kaikki vanhemmat

olivat kokeneet lapsuudessaan eritasoista turvattomuutta. Äitien oma vanhemmuus oli sallivaa ja se korosti nuoren omia valintoja ja oman polun löytymistä. Vanhempi rakasti lastaan mutta rajoitti mahdollisimman vähän. Itseohjautuva nuori sai kompastella ja oppia kantapään kautta. Äidit sijoittivat itsensä nuoren elämän keskiöstä hiukan ulkopuolelle ja seurasivat sieltä mihin suuntaan nuoren elämä lähtee asettumaan. Äidit kertoivat kodin ja itsensä olevan tytärtensä turvapaikka mutta olevansa taustalla ja tarvittaessa käytössä.

Ylisukupolvinen huono-osaisuus välittyi äitien ja tyttöjen haastatteluista monin tavoin, pienin sanoin ja vihjein sekä suoremmin sanottuna. Sandbergin (2015) huono-osaisuuteen liittämät riskitekijät, kuten työttömyys, toimeentulo-ongelmat sekä poikkeaminen normeista terveyden ja koulutuksen kuin myös asumisen, päihteiden käytön alueilla, olivat esillä kaikkien kolmen tutkimuksessa esiin tulevan sukupolven elämässä. Äitien lapsuudessa oli normaalin perhe-elämän lisäksi turvattomuutta, läheisen ihmisen kuolemaa, päihteiden käyttöä ja köyhyyttä. Nuoruusvaiheeseen liittyi kuohuntaa, joka johti myös epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Äitien oma aikuisuus oli useiden huono-osaisuuden riskitekijöiden täyttämää, kuten työttömyyttä, työelämän ulkopuolelle jäämistä, toimeentulo-ongelmia, puutteita asumisololoissa sekä erilaisia terveysongelmia. Perheiden elämää oli värittänyt perheen toisen vanhemman päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat tai poissaolo perheen arjesta. Nuoret olivat myös eläneet lapsuutensa ja nuoruutensa huono-osaisuuden riskien keskellä. Tutkimuksen havainnot mukailevat Gustav Jonssonin (1969) sosiaalisen perimän teoretisoinnin vaiheita. Negatiivinen sosiaalinen perimä tässä tutkimuksessa voidaan nähdä Jonssonin neljän vaiheen kautta. Ensimmäisessä vaiheessa oli tutkimuksien äitien lapsuudessaan saamat negatiiviset kokemukset, kuten kodin huono ilmapiiri, hylkäämiskokemukset tai muu vaillejääminen. Toisena vaiheena oli vanhempien tämän hetkinen asema yhteiskunnan jäsenenä, johon liittyi työelämän ulkopuolelle jäämistä ja heikkoa toimeentuloa. Kolmannessa vaiheessa Jonssonin mukaan oli epäonnistuminen tärkeissä elämän rooleissa ja tehtävissä, kuten avioliitossa, vanhemmuudessa tai lasten kasvatuksessa. Tässä vaiheessa haastattelun äidit olivat kokeneet parisuhdevaikeuksia ja lasten kasvatuksen pulmia. Neljäntenä tekijänä sosiaalisen perimän kehitysprosessissa oli heikon itsetunnon kehittyminen perheenjäsenille ja perheen voimakkaan epäluuloinen suhtautuminen ympäristöön ja viranomaisiin. Heikosta itsetunnosta viestivät nuorten pulmalliset elämäntilanteet ja jonkinasteinen välinpitämättömyys oman tilanteen suhteen. Nuoret näyttäytyivät haastatteluissa myös haavoittuvina ja hauraina nuorina. Nuorten pulmat nuoruudessa olivat johtaneet kaikki tekemisiin lastensuojelun kanssa ja rajuihinkin yhteiskunnan puuttumisiin. Nuoret toivat haastatteluissa esille, että toivoivat elämänsä kääntyvän parempaan suuntaan nuoruusiän kuohunnan jälkeen. Myös äideillä oli tämän

kaltaisia odotuksia tyttäriensä tulevaisuuden suhteen. Nuoret olivat haastatteluhetkellä risteyskohdassa, jossa tekivät valintaa tulevaisuutensa suunnasta osin tietoisesti ja osin tiedostamatta.

Toisena keskeisenä teemana tutkimuksessani oli selvittää, miten sosiaalinen pääoma näyttäytyy sukupolvelta toiselle siirtyvänä resurssina niin äitien kuin nuorten kertomusten valossa. Analysoin sosiaalista pääomaa nojaten James Colemanin sosiaalisen pääoman teoretisointiin, jonka mukaan lasten sosiaalista pääomaa määrittävät aikuisten asettamat normit, kontrolli ja aikuisten keskinäinen vuorovaikutus. Sosiaalisen pääoman tutkimuksissa korostuu ihmiset ja perheet, joilla on paljon sosiaalista pääomaa. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan huono-osaisuuden kontekstissa sosiaalinen pääoma rakentuu erilaisten katkosten ja puutteiden varaan. Sosiaalinen pääoma perheen ja suvun kesken on usein heikko ja merkittäväksi sosiaalisen pääoman antajaksi ja mahdollistajaksi muodostuvat viranomaiset.

Colemanin (1988) mukaan sosiaalinen pääoma välittyy parhaiten sosiaalisen rakenteen sulkeumassa, jonka keskiössä on ydinperhe ja useamman perheen ja sukupolven ylittävä yhteisö. Haastatteluaineistossani sosiaalisen pääoman välittyminen tapahtui aivan erilaisessa rakenteessa. Aineiston perheet eivät olleet ydinperheitä, ja muukin verkosto oli ohut. Jo äitien omassa lapsuudessa korostui perhemuotojen moninaisuus eivätkä äidit olleet myöskään aikuisiällään eläneet pitkään ydinperhevaihetta. Tutkimuksen perheitä koossa pitävä voima oli äiti. Isät puolestaan loistivat poissaolollaan. Nykyisin yksinhuoltajuus ei ole samanlainen sosiaalinen ja syrjäyttävä tekijä kuin aikaisemmin historiassa. Monet yksinhuoltajat pärjäävät taloudellisesti ja omaavat paljon sosiaalista pääomaa. Colemanilainen tiivis ydinperheyhteisö ei ole ainoa tae runsaaseen sosiaaliseen pääomaan. Tämän tutkimuksen perheiden sosiaalista pääomaa heikentää jääminen monien sosiaalisten verkostojen ulkopuolelle ja toimiminen huono-osaisuuden verkostoissa. Tutkimuksen perheiden sosiaaliset verkostot jättivät äidit yksin ja nuoret omien kaveriverkostojensa varaan. Merkille pantavaa on, että nuoret vaikuttivat haastatteluissa suojelevan äitejään ja verhosivat ehkä piilevän huolensa äitiensä voimavaroista kertomalla lastensuojelun tuovan turvallisuuden tunnetta. Nuoret eivät syyllistäneet äitejään siitä, että nämä eivät olleet paremmin pystyneet suojelemaan tyttöjään. Colemanin korostama sukupolvien välinen sulkeuma oli tutkimuksen perheillä heikko. Isovanhempiin pidettiin jonkin verran yhteyttä, mutta tyypillisemmin isovanhemmat olivat etäällä tai kuolleet tai heiltä saatiin joskus apua. Suhteisiin sisältyi ristiriitoja. Tutkimuksen perheiltä puuttui myös läheisten ystäväperheiden verkosto. Ne ystäväperheet, joita oli, kamppailivat samankaltaisten ongelmien kanssa lasten ja muun elämän suhteen.

Coleman (1988) on todennut, että aikuisten asettamat normit, kontrolli ja keskinäinen vuorovaikutus määrittävät lasten sosiaalista pääomaa. Kun aikuisten keskinäinen sosiaalinen pääoma on heikkoa, nuorilla korostuu kavereiden merkitys. Nuorille kaverien ja vertaisryhmien korostuminen on normaalia ja ikävaiheeseen kuuluvaa (Korkiamäki 2013, Heikkinen 2006). Myös tämän tutkimuksen nuoret viettivät lähes kaiken vapaa-aikansa kavereiden kanssa ja kokivat saavansa ystäviltään sosiaalista pääomaa sosiaalisen tuen muodossa. Nuoret myös kertoivat, että huono kaveriporukka vie huonoille teille. Nuorilla oli kokemusta siitä, miten hyvässä kaveriporukassa saa tukea ja huonossa tuen lisäksi voi joutua vaikeuksiin. Tietynlaiset kaveriporukat siis tuottavat negatiivista sosiaalista pääomaa, joka voi johtaa erilaisiin ongelmiin ja syrjäytymiseen normaalin nuoruuden kehityksestä.

Colemanin (1988) mukaan normien ylläpitoon tarvitaan sosiaalisen rakenteen sulkeuma, jonka sisäistä toimivuutta vahvistavat yksilöiden välinen luottamus, hyvin toimivat informaatiokanavat, vastavuoroiset velvoitteet, jaetut normit ja niiden kontrollointi. Kun yhteisön jäsenet tuntevat toisensa, voidaan normeja rikkovaa yhteisön jäsentä rangaista kollektiivisesti. Kollektiivinen rangaistus on esimerkiksi maineen menetys tai yhteistyöstä kieltäytyminen. Tutkimuksen äitien sosiaalinen rakenne oli heikko. Äitien ja isien välillä ei informaatio kulkenut ja äidit jäivät yksin kasvatuskysymysten kanssa. Ystävät kamppailivat samojen lastenkasvatusongelmien kanssa ja isovanhempien tuki oli vähäistä. Äitien suhteet kouluun olivat neutraalin etäiset. Nuorten koulunkäyntivaikeuksissa yhteistyö kodin ja koulun välillä näyttäytyi tutkimustulosten mukaan heikkona. Kun yhteys lasten kavereiden vanhempiin, vapaa-aikaan ja kouluun oli heikkoa, informaatio ei kulkenut sosiaalisessa verkostossa eivätkä vanhemmat pysyneet tietoisena nuortensa tekemisistä tai pystyneet sitä rajaamaan. Tutkimustulosteni mukaan perheen oman verkoston ollessa heikko, nousee merkittäväksi sosiaalisen pääoman lähteeksi erilaiset yhteiskunnalliset toimijat. Päivähoito ja koulu olivat kaikkien lapsiperheiden kasvatuskumppaneita. Haastattelujen perheet olivat kuitenkin olleet myös sosiaalitoimen ja lastensuojelun asiakkaita lähes koko sen ajan, kun perheissä oli ollut lapsia.

Lastensuojelun roolina oli koota perheen verkostoja yhteen, välittää informaatiota ja asettaa normeja. Kokemukset sosiaalityön ja lastensuojelun interventiosta olivat sekä myönteisiä että kielteisiä. Kielteisiä reaktioita äideissä oli herättänyt sosiaalityöntekijöiden perheeseen kohdistamat negatiiviset sanomiset ja lausunnot. Äidit kertoivat kokemuksia siitä, etteivät ole tulleet kuulluiksi. Lisäksi kielteisiä tunteita oli herättänyt tilanteet, joissa äidit olivat kokeneet joutuneensa arvostelun kohteeksi elämäntilanteensa takia. Toisaalta äidit olivat kokeneet, etteivät ole saaneet apua sen hetkiseen elämäntilanteeseensa. Joskus työntekijöiden toiminta oli vaikuttanut jopa epäammattimaiselta. Haastattelun vanhemmat kertoivat sosiaalityön positiivisiin kohtaamisiin ja asiakassuhteisiin

liittyneen kuulluksi tulemisen. Keskeisintä autetuksi tulemisen tunteissa oli kohtaaminen. Vastauksissa korostui, miten tärkeää on tunne siitä, että työntekijät oikeasti välittävät ja arvostavat. Äidit puhuivat myös kemiasta ja samalla aaltopituudella olemisesta työntekijöiden kanssa. Onnistuneissa kohtaamisissa vanhemmat olivat kokeneet, että heidän näkemyksiään oli kuunneltu, kuultu sekä arvostettu. Tutkimukseni vanhempien kokemuksissa lastensuojelun avohuollollinen intensiivinen työ oli onnistunut luomaan edellä kuvatun kaltaisen työskentelysuhteen, jossa vanhemmat kokivat olleensa tasavertaisia ja lapsensa asioiden asiantuntijoita.

Myös nuoret näkivät sosiaalityöltä saamansa avun tärkeänä. Nuoret kertoivat lastensuojelun olleen pitkään heidän elämässään mukana. Lastensuojelun mukana olo perheen elämässä toi nuorille turvallisuuden tunnetta. Nuoret kertoivat työntekijöiden käyntien auttavan perusasioiden pysymistä kunnossa: varmistavat kouluunlähtöjä, helpottavat siisteydestä huolehtimista ja varmistavat vanhemman raha-asioiden sujumista. Nuoret kokivat lastensuojelun puuttumisen olleen hyvästä koko perheelle. Oman tilanteensa suhteen nuoret kokivat lastensuojelun avun ristiriitaiseksi. Hyvänä nuoret pitivät sitä, että työntekijöiden kanssa voi keskustella omasta tilanteesta, pysähtyä omien ongelmien äärelle ja pohtia, miten päästä asioissa eteenpäin. Koulunkäyntiin nuoret kokivat saaneensa konkreettista apua, kun työntekijän kanssa luettiin yhdessä kokeisiin ja työntekijät ovat olleet mukana kouluun lähdöissä helpottamassa kouluun lähtemisen vaikeutta. Nuoret myös pohtivat sitä, mitä olisikaan tapahtunut, jos heidän tilanteeseensa ei olisi puututtu ulkopuolelta ajoissa. Työskentelyn negatiivisina puolina tuli esille se, että nuori ei kokenut hyötyneensä saamastaan palvelusta. Vaikka nuori näki perheen saaman hyödyn, oli nuoren oma kokemus se, ettei työskentely ollut auttanut.

Keskeisin tutkimustulokseni on, että huono-osaisuuden kontekstissa sosiaalinen pääoma rakentuu erilaisten katkosten ja puutteiden varaan. Colemanin (1988) mukaan sosiaalinen pääoma luo pohjan inhimillisen pääoman eli koulutuksen hankkimiselle. Sosiaalisen pääoman avulla ihminen ponnistaa koulutuksen kautta työelämään ja saa täten inhimillistä pääomaa. Coleman näkee inhimillisen pääoman välittyvän sosiaalisen pääoman kautta vanhemmilta lapsille. Useat tutkimukset (Myrskylä 2009, Paananen ym. 2012, Kärkkäinen 2004) osoittavat, että esimerkiksi perhetausta, sukupolvien väliset toimintatavat ja yhteiskunnallinen asema vaikuttavat nuoren koulutuksen hankkimiseen. Myös tämän tutkimuksen tuloksissa voi havaita, että perheiden vaikeudet heikensivät tyttöjen tulevaisuuden suunnitelmia, voivat vaikuttaa heidän jatkokouluttautumiseen, lisätä riskiä matalaan koulutustasoon ja mahdollisesti jopa työelämän ulkopuolelle jäämiseen. Toisaalta kaikkien perheiden puutteita sosiaalisessa pääomassa oli paikattu erilaisilla yhteiskunnallisilla toimenpiteillä, jotka voivat myös vahvistaa tyttöjen mahdollisuutta hankkia koulutus, päästä työelämään ja täten saada enemmän inhimillistä pääomaa.

Tutkimuksessani sukupuoli ei ollut erityisenä kiinnostuksen kohteena. Tutkimukseen valikoitui kuitenkin sattumalta äitejä ja tyttäriä. Sillä on eittämättä ollut oma vaikutuksensa tutkimustuloksiin. Sukupuolta murrosiän näkökulmasta tutkinut Sinikka Aapola (1999) toteaa naiseuden ja miehisyyden olevan sosiaalinen konstruktio, jonka sisältö ja käsitykset syntyvät kulttuurisessa kontekstissa. Sukupuolelle annetaan Aapolan mukaan erilaisia merkityksiä kontekstista riippuen. Sukupuolella on yhteiskunnassa tärkeä merkitys: sen perusteella ihmisiä luokitellaan ja arvotetaan, ja sukupuolen mukaan asetetaan odotuksia esimerkiksi käytöksen suhteen. (Aapola 1999, 30, 258–259.) Tässä tutkimuksessa äidit määrittivät tyttöjen nuoruutta ja tulevaisuutta vahvasti omasta naiseuden näkökulmastaan. Äitien kuvaukset olisivat saattaneet olla toisenlaisia suhteessa omiin aikuistuviin poikiinsa eikä vähiten ylisukupolvisuuden näkökulmasta. Sukupuoli tuli haastatteluissa esille, kun äidit peilasivat omaa naiseuttaan suhteessa isiinsä, tai äiteinä suhteessa omiin poikiinsa verraten sitä tytön äitinä olemiseen. Myös tytöt asemoivat itseään suhteessa sukupuoleensa ja siihen kietoutuviin odotuksiin tulevaisuuden suhteen. Nämä tutkimustulokset ovat syntyneet vahvasti naiseuteen kietoutuneina – sukupuolinäkökulmasta saisi tehtyä mielenkiintoisen tutkimuksen lastensuojelun ja ylisukupolvisuuden kontekstissa.

Ylisukupolvisuus on kiehtova ja laaja tutkimusalue. Tässä tutkimuksessa halusin lähteä selvittämään yksittäisten perheiden kokemuksia. Tutkimuksen kahden (ja osittain kolmen) sukupolven elämässä näkyi selkeitä sukupolvet ylittäviä jatkumaita niin kasvatuksen, elämäntapojen, huono-osaisuuden kuin sosiaalisen pääoman siirtymisen suhteen. Useiden eri tutkimusten mukaan lapsuuden huono-osaisuus ennustaa huono-osaisuutta myös aikuisena. Huono-osaisuuden periytyminen on yhteiskunnallinen ongelma, jota ei voi sivuuttaa. Ylisukupolvinen problematiikka näyttäytyi tässä tutkimuksessa vahvana yksilöllisellä tasolla, yksittäisten ihmisten elämänkulun ja perhekohtaisen ylisukupolvisuuden näkökulmasta. Yhteiskunta oli tehnyt tutkimuksen perheiden elämään väliintulon sosiaalityön ja lastensuojelun muodossa. Sekä äidit että tyttäret toivat esille lastensuojelun ristiriitaistakin roolia perheen elämässä. Toimiva yhteistyösuhde, kuuleminen ja kunnioitus näyttäytyivät merkityksellisenä keinoina muodostaa perheeseen hyvä ammatillinen suhde, jonka avulla auttaa perhettä eteenpäin. Kuten Alasuutari (2003) näkee, asiantuntijan vastuulla on helpottaa yhteistyötä ja antaa vanhemman tiedolle lapsesta ja perheestä vähintäänkin tasavertainen asema ammatillaisen tiedon kanssa. Tämä voi vaatia ammatilaiselta täydellistä omien näkemysten uudelleen arviointia. (Alasuutari 2003, 170–171.) Toisaalta ymmärrys ylisukupolvisuudesta voi auttaa lastensuojelun ammatilaisia kohdentamaan työtään ja keskusteluja myös vanhempien omaan historiaan ja sitä kautta löytää avaimia ratkoa tämän hetken pulmia ja päästä ylisukupolvisuuden kehästä eteenpäin. Holmila ym. (2008) kävivät läpi sosiaaliseen perimään ja sen katkaisemiseen

liittyviä tutkimuksia ja tekivät johtopäätöksen, että sosiaalityössä on pyrittävä näkemään perheen kokonaistilanne ja sosiaalisen perimän sekä ongelmatilanteen moninaiset toisiinsa kietoutuvat logiikat. Ylisukupolvisessa huono-osaisuudessa kaltoinkohtelun uhri ei ole vain asiakkuudessa oleva lapsi, vaan myös hänen vanhempansa, joiden tilanne tulisi intervention yhteydessä huomioida. Lasta tulisi katsoa tulevana aikuisena ja vanhempana, ja vastaavasti vanhempi tulisi nähdä vaillejääneenä, mahdollisesti kaltoinkohdeltuna lapsena. (Holmila ym. 2008, 429.)

Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa on syytä pohtia huono-osaisuuden syntymistä myös yhteiskunnallisten prosessien näkökulmasta. Kuten muun muassa Erola (2010, 21–23) ja Forssen ym. (2012, 87) ovat todenneet, ylisukupolvisuuden problematiikkaa tulee tarkastella laajempänä yhteiskunnallisena ilmiönä ja pohtia niitä tapoja, joilla yhteiskunnassa tuotetaan sosiaalisia ongelmia ja eriarvoisuutta. Esping-Andersenin (2002, 3) mukaan pohjoismainen hyvinvointivaltio onnistui toisen maailmansodan jälkeen tasa-arvoistamaan ihmisten elinolosuhteita mutta epäonnistui katkaisemaan negatiivista sosiaalista perimää. Tutkimuksen äidit ja tyttäret elävät huono-osaisuuden kontekstissa, jossa on suuri riski siirtää totuttuja toimintamalleja sukupolvelta toiselle. On tärkeää pohtia, mitkä yhteiskunnan toimet ovat osaltaan olleet vaikuttamassa haastattelun perheiden hyvinvoinnin heikentymiseen, ja minkälaisilla toimenpiteillä perheiden tilanteisiin oltaisi voitu vaikuttaa jo aikaisemmin. Ylisukupolvisuuden problematiikkaan liittyy myös vahvasti yhteiskunnalliset tulonsiirrot, joilla on merkityksensä pienituloisten yksinhuoltajien kamppaillessa arjen haasteiden parissa ja yrittäessä tarjota lapsilleen hyvää elämää.

Tutkimustulosteni mukaan lastensuojelun kontekstissa sosiaalinen pääoma rakentuu katkosten varaan. Lea Pulkkisen (2002) mukaan lapsi saa sosiaalisen pääomansa jo syntymähetkellä kasvuympäristönsä arvoina, normeina, tukena, sosiaalisina verkostoina ja luottamuksena. Tutkimukseni perheiden sosiaalinen pääoma on heikkoa ja lapset ovat Pulkkisen käyttämän alkupääoma käsitteen tavoin saaneet heikot lähtökohdat sosiaalisen pääomansa suhteen. Tutkimukseni mukaan heikon sosiaalisen pääoman perheen lapset tuntuvat työntyvän kavereiden ja vertaisryhmien ”syliin”. Kaverien tarjoaman sosiaalisen pääoma voi olla positiivista, mutta lasten jäädessä heitteille voidaan puhua negatiivisesta pääomasta, jolla tarkoitetaan pääoman puutetta ja vähäisyyttä, joka voi tuottaa syrjäytymistä (Kärkkäinen 2004, 30). Jo aikaisemmin on todettu, että sosiaalinen pääoma luo pohjan inhimillisen pääoman eli koulutuksen hankkimiselle ja sitä kautta työelämään pääsulle (Coleman 1988, 109–113). Esping-Andersen (2002, 4–6) näkee inhimillisen pääoman muodostavan tärkeimmän resurssin kun halutaan varmistaa dynaamisen ja kilpailukykyisen tiedon käyttö yhteiskunnassa ja taloudessa. Yhteiskunnalliseen työttömyys- ja

syrjäytymiskeskusteluun saadaan erilainen näkökulma, kun pohditaan ilmiötä sosiaalisen ja inhimillisen pääoman näkökulmasta.

Huono-osaisuuden periytyminen on todistettu useissa tutkimuksissa tieteen eri osa-alueilla. Myös tämän tutkimuksen tulokset nostavat esille ylisukupolvisuutta huono-osaisuuden ja kasvatuksen osa-alueilla sekä sosiaalisen pääoman siirtämisessä. Bertaux ja Thompson näkevät sukupolvien väliset siirtymät kaksisuuntaisina. Lapset omaksuvat vanhempiansa kielen, kulttuurin, arvot ja yhteiskunnallisen aseman, mutta voivat myös valita vastakkaisia tapoja elää. Lapset voivat tehdä vanhempien tavoitteista omiaan tai hylätä ne. (Bertaux & Thompson 2005, 2–3.) Myös tämän tutkimuksen haastateltavat toivat esille pyrkimyksiään irrottautua ylisukupolvisista toimintamalleista. Mielenkiintoisen näkökulman ylisukupolvisuuteen tuo ongelmien periytymisen lisäksi se, mitkä tekijät suojaavat lapsia ja auttavat selviämään haasteellisista lähtökohdista hyvinvoivaan aikuisuuteen (Conger & Belsky & Capaldi 2009, Forssen ym. 2002). Näitä kysymyksiä olisi mielenkiintoista tutkia myös jatkossa, jotta ylisukupolvisuuden problematiikka avautuisi laajemmin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistusta eli sote-uudistusta puuhataan nyt vauhdilla. Uudistuksen tavoitteiksi esitetään ihmisten hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamista, palvelujen parantamista, yhdenvertaisuutta ja saatavuutta sekä kustannusten hillitsemistä. (Alueuudistus.fi-sivusto 2017.) Tavoitetasolla hyvinvointierojen kaventumiseen tähtäävät toimet on huomioitu, mutta miten ne toteutuvat todellisuudessa? Sote-uudistus muuttaa myös sosiaalihuollon rakenteita. Ylisukupolvisuus ja sosiaalinen perimä ovat totta tänäkin päivänä, eikä niitä voi jättää huomioimatta yhteiskunnan palveluita suunniteltaessa.

Lähteet:

Aamulehti 13.1.2011. Vanhempien ongelmat periytyvät jo kohdussa. Uutiset kotimaa A5.

Aapola, Sinikka (1999) Murrosikä ja sukupuoli. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran Julkaisuja 9/99.

Airio, Ilpo & Niemelä, Mikko (2009) Perhetaustan yhteys aikuisiän köyhyyteen Suomessa 1995-2009. Sosiologia 1/2009. <http://helios.uta.fi:2176/se/s/0038-1640/46/1/perhetau.pdf> Viitattu 20.11.2014.

Alasuutari, Maarit (2003) Kuka lasta kasvattaa? Helsinki: Gaudeamus.

Alasuutari, Maarit (2005) Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori ja Liisa Tiittula. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 145–162.

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alestalo, Matti (2007) Rakennemuutokset ja sukupolvet. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007):2. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101070/072alestalo.pdf?sequence=1> Viitattu 21.1.2015.

Alueuudistus-internetsivusto (2017) Sote-uudistuksen tavoitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön ja Valtiovarainministeriön internet-sivusto. <http://alueuudistus.fi/soteuudistus/tavoitteet> Viitattu 31.3.2017.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.

Baumrind, Diana (1989) Rearing Competent Child. Teoksessa William Damon (toim.) Child Development Today and Tomorrow. San Francisco: Jossey-Bass Publisher. 349–378.

Bertaux, Daniel & Thompson, Paul (2005) Introduction. Teoksessa Daniel Bertaux & Paul, Thompson (toim.) Between Generations: Family models, Myths & Memories. 1–12.

Bordieu, Pierre (1986) The Forms of Capital. Teoksessa John Richardson (toim.) Handbook of theory and research for the sociology of education. Connecticut: Greenwood Press.

Burt, Ronald S. (1992) Structural Holes: The Social Structure of Competition. Cambridge: Harvard University Press.

Burt, Ronald S. (2002) The Social Capital of Structural Holes. Teoksessa: Mauro F. Guillen (toim.) The New Economic Sociology: Developments in an Emerging Field. New York: Russell Sage Foundation.

Böök, Marja-Leena (2001) Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 182.

Coleman, James (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. The American Journal of Sociology 94. 95-130. <http://courseweb.lis.illinois.edu/~katewill/for-china/readings/coleman%201988%20social%20capital.pdf> Viitattu 3.12.2014.

Conger, Rand D & Belsky, Jay & Capaldi, Deborah M (2009) The intergenerational transmission of parenting: Closing comments for the special section. *Developmental Psychology*, 45(5), 1276–1283 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19702391> Viitattu 23.3.2017.

Erola, Jani (toim.) (2010) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Erola, Jani & Moisio, Pasi (2002) Jähmettyikö Suomi? Sosiaalinen liikkuvuus ja pitkäaikaistyöttömyys Suomessa 1970–1995. *Sosiologia* 185. 3/2002. 185–199. <http://elektra.helsinki.fi/se/s/0038-1640/39/3/jahmetty.pdf> Viitattu 24.2.2017.

Esping-Andersen, Gosta (2002) Towards the Good Society, Once Again? Teoksessa Gosta Esping-Andersen & Duncan Gallie & Anton Hemerijck & John Myles (2002) Why We Need a New Welfare State. Oxford: Oxford University Press. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/reader.action?docID=3052732> Haettu 30.3.2017.

Forssen, Katja & Laine, Kaarina & Tähtinen, Juhani (2002) Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa (toim.) Kirsi Juhila, Hannele Forsberg ja Irene Roivainen. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto *Sophi* 65. 81–106. <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/yfi/sophi/51-75/SoPhi65.pdf> Haettu 24.2.2017.

Granovetter, Mark (1973) The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78 (1973): 6, 1360–1380.

Harjula, Minna (2007) Terveiden jäljillä. Suomalainen terveystaloustiede 1900-luvulla. Tampere: University Press. http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/68037/terveyden_jaljilla_2007.pdf?sequence=3 Haettu 25.3.2016.

Heikkinen, Alpo (2006) Olenko mä sitä riskiryhmää? Lastensuojelun poikaryhmien hyvinvoinnin muutostekijät. Helsingin yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos www.sosnet.fi/loader.aspx?id=7fecb5d8-953a-4ca3-9e05-79a9e73e750c Haettu 12.9.2016.

Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat. Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. *Stakesin työpapereita* 30/2007. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77977/T30-2007-VERKKO.pdf?...1> Haettu 30.1.2017.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen ja Salme Ahlström (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 198–213.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. 84–107. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7> Haettu 27.1.2017.

Hellsten, Katri (1998) Sosiaalisen pääoman käsitteestä. Teoksessa Jouko Kajanoja ja Jussi Simpura (toim.) *Sosiaalinen pääoma*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Julkaisuja 24. 29–35.

Helsingin Sanomat 10.10.2015. Korkeakoulutus periytyy yhä. Kotimaa A11.

Hiltunen, Tarja (2015) Äitiys, huostaanotto ja voimaantumisen. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 541. www.voikukia.fi/images/Hiltunen_Tarja_vaitoskirja.pdf Haettu 24.3.2017.

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: yliopistopaino.
- Hjerpe, Reino (1998) Esipuhe. Teoksessa Jouko Kajanoja ja Jussi Simpura (toim.) Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Julkaisuja 24.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hoikkala, Tommi (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Helsinki: Gaudeamus.
- Holden & Zambarano (1992) Passing the Rod: Similarities Between Parents and their Young Children in Orientations towards Physical Punishment. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Holmila, Marja & Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra (2008) Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008):4
www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100218/holmila.pdf Viitattu 24.3.2017.
- Häkkinen, Antti & Puuronen, Anne & Salasvuo, Mikko & Ojajärvi, Anni (2013) Sosiaalinen albumi – Elämäntavat sukupolvien murroksessa. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 139.
- Iisakka, Laura & Alanen, Aku (2005) Sosiaalinen pääoma Suomessa: kotimaista ja kansainvälistä taustaa. Tilastokeskuksen internet-sivut. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/isbn_952-467-532-3_luku1.html Viitattu 23.3.2017.
- Ilmonen, Kaj (2000) Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Sophi 2000. 9–38.
- Inkilä, Jaana (2015) Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen moniammatillista yhteistyötä kuvaileva malli. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 2118
<http://tampub.uta.fi/handle/10024/98212> Haettu 5.4.2017.
- Itäpuisto, Maritta (2005) Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124.
<https://core.ac.uk/download/pdf/15167513.pdf> Haettu 22.1.2017.
- Jonsson, Gustav (1969) Det sociala arvet. Stockholm: Tidens Förlag.
- Jonsson, Gustav (1973a) Det sociala arvet (femte upplagan, första 1969). Folksam Stockholm: Tidens Förlag.
- Jonsson Gustav (1973b) Att bryta det sociala arvet. Folksam. Stockholm: Tidens Förlag.
- Järvinen, Tero (1999) Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella – vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa olevien nuorten sosiaalinen profiili vuosina 1985 ja 1995. Teoksessa Matti Kuorelahti ja Reijo Viitanen (toim.) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – Nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Nuorisosiisaneuvottelukunnan Nuora julkaisuja nro 14. 189–196.

Kajanoja, Jouko (1998) Sosiaalisen pääoman lyhyt historia. Teoksessa Jouko Kajanoja ja Jussi Simpura (toim.) Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Julkaisuja 24. 37–44.

Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (2000) Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Teoksessa Jouko Kajanoja ja Jussi Simpura (toim.) Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Stakes raportteja 252. 13–23.

Kajanoja, Jouko (2009) Sosiaalinen pääoma: yhteisöllisyyden paluuta vai henkistä väkivaltaa. Yhteiskuntapolitiikka 74 (2009):1. 72–79.

http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=0CD4QFjAFahUKEwje34rDgMfIAhUHMnIKHawYBns&url=http%3A%2F%2Fthl32-kk.lib.helsinki.fi%2Fbitstream%2Fhandle%2F10024%2F100952%2Fkajanoja.pdf%3Fsequence%3D1&usg=AFQjCNHeRe_e2P7vXGSLB5_6lIX1TUvUug Viitattu 23.11.2014.

Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014): 1. 38–54. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201402131471> Viitattu 15.5.2016.

Kemppainen Jaana (2001) Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 190.

Keltikangas-Järvinen, Liisa (2006) Ympäristö vai perimä – psykologian pitkä tie tasapainoiseen ihmiskäsitykseen. Tieteessä tapahtuu 2/2006, 5–9. Saatavissa: <http://www.tieteessatapahtuu.fi/0206/keltikangas-jarvinen.pdf> Viitattu 10.3.2015.

Korkiamäki, Riikka (2013) Kaveria ei jätetä. Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 137.

Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko (2012) Millä tavoin huono-osaisuus periytyy. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. 153–167. https://tietoanuorista.fi/wp-content/.../05/Nuorisobarometri_2012_Verkkojulkaisu.pdf Haettu 20.2.2017.

Kuula, Arja & Tiitinen, Sanni (2010) Eettiset kysymykset ja haastattelun jatkokäyttö. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 446–459.

Kärkkäinen, Tuulikki (2004) Koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteys elämässä selviytymiseen. Sosiaalinen perimä ja koulutuskulttuurisen pääoman periytyminen sukupolvesta toiseen. Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 250.

Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2010) Lapsiperheiden toimeentulo lamasta lamaan. Teoksessa (toim.) Marja Vaarama & Pasi Moisio & Sakari Karvonen (2010) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 198–215. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085398> Haettu 18.4.2016.

Larjovuori, Riitta-Liisa, Manka, Marja-Liisa ja Nuutinen, Sanna (2015) Inhimillinen pääoma. Työhyvinvointia, tuloksellisuutta, pidempiä työuria? Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:5 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3580-8> Haettu 1.12.2015.

Lastensuojelu 2015 (2016) Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 20/2016.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016122031615> Haettu 27.1.2017.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Mannheim, Karl (1952/1928) The Problem of Generations. Teoksessa Karl Mannheim. Essays on the Sociology of Knowledge. London: Routledge & Kegan Paul. 276–322.

Marin, Marjatta (2001) Aikuisuus ja keski-ikäisyys. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Tampere: Vastapaino. 225–265.

Mattila, Markku (1999) Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti. Helsinki: Suomen historiallinen seura, Bibliotheca historica 44.

Metso, Tuija (2004) Koti, koulu ja kasvatusta – kohtaamisia ja rajankäyntejä. Suomen kasvatustieteellinen seura: Kasvatusalan tutkimuksia 19.

Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2011) Yhteistä aikaa etsimässä. Lapsiperheiden ajankäyttö 2020-luvulla. Perhebarometri. Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E42/2012.
<http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/4660236/Yhteistä+aikaa+etsimässä.pdf> Haettu 22.3.2017.

Moisio, Pasi (2010) Tuloerojen, köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. Teoksessa Marja Vaarama & Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 180–196. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085398> Haettu 18.4.2016.

Moisio, Pasi & Kauppinen, Timo. M (2011) The intergenerational correlation of social assistance and selection bias in the Finnish population data. Research on Finnish Society Vol. 4 (2011), 7–15.
www.finnresearch.fi/rfs_Moisio_Kauppinen_2011_final.pdf Viitattu 21.5.2016.

Myllyniemi, Sami (2015) Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015. Nuorisosaian neuvottelukunnan julkaisuja 54. <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2015/> Haettu 10.8.2016.

Myrskylä, Pekka (2009) Koulutus periytyy edelleen. Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 1/2009.

Myrskylä, Pekka (2012) Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Evan analyysi nro 19.
<http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf> Viitattu 14.2.2015.

Myrskylä, Pekka (2010) Työvoiman kasvu hiipui lamaan. Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 2/2010. http://www.stat.fi/artikkelit/2010/art_2010-06-07_006.html?s=0 Viitattu 11.2.2017.

Nätkin, Ritva (2014) Sukupuoleen ja sukupolveen kasvatetut. Äitien reflektointia lastensa aikuistumisesta. Nuorisotutkimus-lehti 1/2014. 18–33.

Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Rämö, Antti & Gissler, Mika (2012) Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987- tutkimusaineiston valossa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 52/2012. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-696-0> Haettu 18.4.2016.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf Haettu 27.3.2017.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Pulkkinen, Lea (2002) Mukavaa yhdessä: Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Punamäki, Raija-Leena (2005) Siirtykö trauma sukupolvelta toiselle? Teoksessa Ulla Aatsinki ja Johanna Valenius (toim.) Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2004. Väkivoimakas 17.

Purhonen, Semi (2007) Sukupolvien ongelma. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23412/sukupolv.pdf?sequence=1> Haettu 21.2.2015.

Putnam, Robert (1993) Making democracy work. Civic traditions in modern Italy. Princeton: Princeton University Press.

Putnam, Robert (2000) Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster.

Putnam, Robert D. & Goss, Kristin A. (2002) Introduction. Democracies in Flux : The Evolution of Social Capital in Contemporary Society. Oxford University Press.
<http://site.ebrary.com/lib/tampere/reader.action?docID=10085207&ppg=196> Haettu 27.11.2014.

Puuronen, Anne (2013) 1990-luvun laman sukupolvi työnteossa. Teoksessa Antti Häkkinen & Anne Puuronen & Mikko Salasvuo & Anni Ojajärvi (toim.) Sosiaalinen albumi – Elämäntavat sukupolvien murroksessa. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 139.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 2011–2015.
<http://valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-hallitukset/katainen/hallitusohjelma/fi.jsp> Viitattu 18.4.2016.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori ja Ritva Nätkin. Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino. 65–82.

Ritala-Koskinen, Aino (2003) Onnistumisia lastensuojelussa. Teoksessa Mirja Satka, Anneli Pohjola ja Marketta Rajavaara. Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylän yliopisto: Sophi 76. 103–124. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/43280> Haettu 27.3.2017.

Roos, Jeja-Pekka (1987) Suomalainen elämä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Ruohola, Sirpa (2012) Äidiltä tyttärelle. Koulutussiirtymiä neljässä sukupolvessa. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. Osa 342.
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/78729/Ruohola.pdf?sequence=1> Haettu 18.12.2014.

Ruuskanen, Petri (2001) Sosiaalinen pääoma – Käsitteet, suuntaukset ja mekanismit. Vatt-tutkimuksia 81. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki 2001.
https://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/t81.pdf Haettu 23.11.2014.

Ruuskanen, Petri (toim.) (2002) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ruuskanen, Petri (2007) Sosiaalisella pääomalla selittäminen. Teoksessa Leena Alanen, Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen. (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. 11–38.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo ja Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 9–36.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori ja Liisa Tiittula. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 22–56.

Rönkä, Anna (1997) Kun ongelmat kasautuvat. Teoksessa Lea Pulkkinen (toim.) Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy. 158–170.

Sanaksenaho, Sanna (2006) Eriarvoisuus ja luottamus 2000-luvun taitteen Suomessa. Bourdieulainen näkemys. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 285. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13372/9513925684.pdf?...1> Haettu 23.11.2014.

Sandberg, Otso (2015) Hallittu syrjäytyminen. Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Tampere: Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1500 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9677-6> Haettu 18.9.2016.

Sauli, Hannele, Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2011) Kriisistä kriisiin: lapsiperheiden toimeentulo 1995–2009. Yhteiskuntapolitiikka 76:5, 535–543 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117872> Viitattu 14.2.2016.

Serbin, Lisa A. & Karp, Jennifer (2004) The Intergenerational Transfer of Psychosocial Risk: Mediators of Vulnerability and Resilience. Annual Review of Psychology Vol. 55:333-363 (Volume publication date 4 February 2004) <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.psych.54.101601.145228> Viitattu 26.3.2017.

Siisiäinen, Martti (2003) Yksi käsite, kaksi lähestymistapaa: Putnamin ja Bourdieun sosiaalinen pääoma. Sosiologia-lehti 3/2003. 204–218.

Simpura, Jussi & Kajanoja, Jouko (1998) Sosiaalinen pääoma – talous valtaamassa sosiaalisen vai sosiaalinen talouden? Teoksessa Jouko Kajanoja ja Jussi Simpura (toim.) Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Julkaisuja 24. 7–11.

Strandell, Harriet & Julkunen, Ilse & Lamminen, Katri (2002) ”Ku ois vaan sellane normaali elämä” – elämänkulku marginaalista katsoen. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto: Sophi 65. 111–124.

Syvänen, Petri (2017) Joulukuun työttömyysaste 7,9 prosenttia. Tilastokeskuksen internet-sivut. http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/2016/12/tyti_2016_12_2017-01-24_tie_001_fi.html Viitattu 11.2.2017.

Taimio, Hilkka (1992) Gary S. Becker - taloustieteen tutkimuskohteiden laajentaja. Kansantaloudellinen aikakauskirja - 88. vsk.-4/1992.

<http://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/kak41992/> Haettu 1.12.2015.

Tolonen, Tarja (2004) Vanhemmuuden puutteen heijastuminen nuorten sosiaaliseen pääomaan. Nuorisotutkimus 4/2004 vol. 22., 17–34.

Tolonen, Tarja (2005) Sosiaalinen tausta, sukupuoli ja paikallisuus nuorten koulutussiirtymissä. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura julkaisuja 56.

Tolonen, Tarja (2009) Vanhemmuuden puute ja nuorten sosiaalinen pääoma. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. 144–162.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7> Haettu 7.11.2015 .

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuovinen-Kakko, Tarja (2011) Äitien kokemuksia huostaanotosta ja sen jälkeisestä elämästä. Lapin yliopisto: Lisensiaatin tutkimus. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=256bcb0f-da57-4060-bf5d-a3437a17dbfe> Haettu 22.1.2017.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan internet-sivusto. www.tenk.fi Viitattu 1.4.2015.

Törölä, Miisa (2013) Oikeuspsykiatristen potilaiden sosiaalinen tausta. Teoksessa Mikko Niemelä ja Juho Saari (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Kelan tutkimusosasto: Helsinki.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/.../Huono-osaisten_hyvinvointi.pdf Haettu 18.2.2017.

Vironkannas, Elina (2013) Vailla suojelua. Huumehoidossa olleiden äitien kertomuksia lapsuudenkokemuksistaan. Teoksessa Elina Vironkannas & Sanna Väyrynen (toim.) Varjoja naiseudessa. Kuopio: Unipress. 52–82.

Teemahaastattelurunko

Vanhemman haastattelu

Taustatiedot

- Kerro itsestäsi, perheestäsi ja elämäntilanteestasi (ikä, perhe, työ, suhde työhön, asuminen)
- Sukupuun tekeminen (lähimpien nimet, ovatko elossa, vanhempien koulutus)

Kasvatus

- Historia
  - Miten sinut kasvatettiin?
    - Perheen tavat, minkälaisia tapoja lapsuuden perheessäsi oli?
    - Säännöt: Minkälaisia sääntöjä piti noudattaa, mistä rankaistiin, jos ei noudattanut? (tottelevaisuuden odotukset jne.) Mistä palkittiin ja miten? Annettiinko neuvoja, kuka?
    - Mitä mieltä olet kasvatuskeinoista kiristys, uhkailu, lahjonta? Miten perheessänne rankaistiin? Saiko antaa vähän tukkapölyä? Mitä itse ajattelet fyysisestä kurittamisesta?
    - Miten / minkälaisista asioista perheessänne puhuttiin? Millaisista asioista pystyi neuvottelemaan?
  - Mikä oli tärkeää/keskeistä? (Kunnon kansalaisuus, työnteko ja koulunkäynti)
  - Miten sinua on ohjattu, kasvatettu, palkittu, rankaistu?
  - Monesko sisarus olit? Olivatko sisarukset samanlaisia? Oliko kasvatus oikeudenmukaista kaikkia kohtaan? Syntipukit, lellikit?
  - Minkälaisia odotuksia vanhemmillä oli?
  - Erosiko tyttöjen ja poikien kasvatus?
  - Miten olisit toivonut, että sinua olisi kasvatettu?
- Nykyisyys
  - Ovatko lapsuutesi kasvatuskokemukset vaikuttaneet siihen miten olet kasvattanut omat lapsesi?
  - Miten olet kasvattanut omat lapsesi?
  - Mitä olet pitänyt tärkeänä?
  - Eroaako omien lastesi kasvatus saamastasi kasvatuksesta?
  - Mikä on suhteesi omiin vanhempiisi tällä hetkellä? Onko omilla vanhemmillasi odotuksia sen suhteen miten kasvatat lapsiasi? Jos on, mitä sinun pitäisi heidän mielestään tehdä?
  - Onko muilla ihmisillä odotuksia lasten kasvatuksen suhteen (koulu, toinen vanhempi jne.) Onko olemassa ristiriita, miten pitää kasvattaa?
  - Mistä saat apua ja neuvoja lasten kasvatukseen?

Sosiaalinen pääoma: verkostot, sosiaaliset normit, luottamus

- Keneltä saat/olet saanut apua ja tukea/voimia? Millaista? Mitä se on käytännössä? (Isovanhemmat, kotiapu, naapuriapu, siivous, ruuanlaitto, taloudellinen tuki)
- Kenelle itse annat tukea? (vastavuoroisuus?)

- Mitä hyötyä läheisistä ihmisistä on?
- Keneen luotat?
- Kenen kanssa olet eniten yhteydessä?
- Tunnetko naapureita? Lapsen koulukavereiden/ystävien vanhempia?
- Onko tuesta jotain haittaa?
- Mitä koet yhteiskunnan odottavan sinulta? (Miten sinua kontrolloidaan?)
- Mitä sinun pitäisi kontrolloijien mielestä tehdä? Mitä sinulta odotetaan?
- Osallistutko harrastustoimintaan tai muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan?

Lastensuojelu

- Miten viranomaiset ovat puuttuneet perheen elämään. Haluttiinko palvelua vai ei?
- Mistä ajattelet sen johtuvan, että nyt ollaan tässä tilanteessa? Lapsesi/nuoresi tässä tilanteessa.

Tulevaisuus

- Jos ajatellaan tulevaisuuttasi, mihin ajankohtaan haluat sen sijoittaa? Mihin vuoteen, paljonko olet silloin, 40, 45, 50v? Minkälaista elämä silloin on? Mitä odotat?

Teemahaastattelurunko

Nuoren haastattelu

Taustatiedot

- Kerro itsestäsi, perheestäsi ja elämäntilanteestasi (ikä, perhe, koulu, työ)
- Sukupuun tekeminen (lähimpien nimet, ovatko elossa, vanhempien koulutus)

Arki

Kerro tavallisesta arkipäivästäsi (mitä teet koti, koulu, kaverit, netti, insta ym. harrastukset, muu)

Koti ja kasvatus

- Miten sinut kasvatettiin?
  - Perheen tavat, minkälaisia tapoja perheessäsi on?
  - Säännöt: Minkälaisia asioita pitää noudattaa, mistä rankaistaan, jos ei noudata? (tottelevaisuuden odotukset jne) Mistä palkitaan ja miten? Kuka neuvo sinua?
  - Mitä mieltä olet kasvatustekeneistä kiristys, uhkailu, lahjonta? Miten rankaistaan? Saako antaa vähän tukkapölyä? Mitä itse ajattelet fyysisestä kurittamisesta?
  - Miten puhutaan, millaisista asioista vanhempien kanssa pystyy neuvottelemaan, mistä ei?
- Mikä on mielestäsi ollut tärkeää/keskeistä? (mm.Kunnon kansalaisuus, koulunkäynti)
- Miten sinua on ohjattu, kasvatettu, palkittu, rankaistu
- Minkälaisia odotuksia vanhemmilla on nyt ja tulevaisuudessa?
- Eroaako tyttöjen ja poikien kasvatus?
- Mikä ollut tärkeää, hyvää, huonoa?
- Jos itse saat joskus lapsia, mitä tekisit itse samoin/ eri tavalla?

Sosiaalinen pääoma (Mitä sosiaalinen pääoma konkreettisesti on nuoren elämässä?)

- Mikä elämässä on kivaa? Mistä pidät?
- Nuoren verkostot: koti, koulu, kaverit, netti, insta jne.
- Mitä hyötyä siitä on, että on perhe ja kavereita? Minkälaisista kavereista on hyötyä, minkälaisista haittaa? Minkälaisesta perheestä on hyötyä, minkälaisesta haittaa?
- Kuka auttaa sinua? Mitä tukea saat? Keneltä/mistä saat voimia? Onko tuesta jotain haittaa?
- Ketä itse autat? (vastavuoroisuus)
- Keneen luotat?
- Kenen kanssa olet eniten yhteydessä?
- Tunnetko ystäväsi/kavereidesi perheitä? Tuntevatko vanhempasi kavereitasi? Näiden perheitä?
- Kuka sinua määrää? Saako sinua määrätä? Kuka saa määrätä, kuka ei saa määrätä? Kuka asettaa rajoja? Mitä ajattelet niistä? Kuka sanoo viimeisen sanan, missä asiassa? (Kontrolli)

Lastensuojelun toiminta

- Miten lastensuojelu on ollut elämässäsi mukana?

- Miten se on sinua auttanut?
- Miten se on elämääsi haitannut?

Tulevaisuus

- Sinä olet nyt ____ vuotias. Jos kysyisin tulevaisuudestasi, minkä ikäisenä se alkaa? 16, 18, 20, 30v...? Minkälaiselta sinun elämäsi silloin näyttää? Kumpaa on mukavampi pohtia, elämää 18-vuotiaana vai 40-vuotiaana?